

MİMAR SİNAN

ISSN 1301-2762

4. Büyük Üstad Mesajı Sahir Talât AKEV
6. Message From the Grand Master Sahir Talât AKEV
7. Mim Kemal Öke ve Atatürk'le Diyalogu..... Semih S. TEZCAN
18. Masonik Tarihimizden Bir Kesit..... A. Oktay GÜNDOĞDU
37. Sufizm ve Franmasonluk - Şeyhül İslâm Musa Kâzım Efendi (1865 - 1920)..... Can KAPYALI
52. Karbonarizm ve İtalya'da Masonluğun Gelişmesi..... Celil LAYİKTEZ
67. Masonluğun Çağa Ayak Uydurması..... Ahmet ERMAN
79. Bize Yalnız Bilim Yeterli mi?..... Güngör ÖCAL
87. Masonluğun Esas Gâyeleri..... Raşid TEMEL
92. Bir Anı (1955 - 1993)..... Osman TÜMAY
98. Masonların Meslek Sırlarının İzdüşümleri..... Yiğit D. ERBAŞ
107. Localardan Haberler Mimar SİNAN
112. Aramızdan Ayrılanlar Mimar SİNAN

YIL : 1998

NO : 109

MİMAR SİNAN

Gevşemeyin, endişe etmeyin.

İnancınız sağlamsa, mutlaka başaracaksınız.

Şanı Yüce Kur'an, S.III.139

Kapak Kompozisyonu : ŐİNASI BARUTÇU
YENİLİK BASİMEVİ
Tel. 243 55 72 - 245 32 48 ☆ İSTANBUL - 1998

MİMAR SİNAN

Hür ve Kabul Edilmiş Masonlar Büyük Locasının
tarihî, çağdaş ve gerçekçi açıdan
araştırma ve yayın organıdır.

Hür ve Kabul Edilmiş Masonlar Büyük Locası adına
İmtiyaz sahibi : Sahir Talât AKEV

Yazı İşlerini fiilen idare eden : Osman S. ALTINAY

DERGİDE ÇIKAN YAZILARIN SORUMLULUĞU YAZARLARINA AİTTİR.

ÜÇ AYDA BİR ÇIKARILIR, ÜYELERE MAHSUSTUR.

ISSN 1301-2762

SAYI : 109 Nuruziya Sokağı 25, 80050 – Beyoğlu Tel : 0 212 251 26 50 EYLÜL 1998

4. Büyük Üstad Mesajı Sahir Talât AKEV
6. Message From the Grand Master Sahir Talât AKEV
7. Mim Kemal Öke ve
Atatürk'le Diyaloğu..... Semih S. TEZCAN
18. Masonik Tarihimizden Bir Kesit..... A. Oktay GÜNDOĞDU
37. Sufizm ve Franmasonluk - Şeyhül İslâm
Musa Kâzım Efendi (1865 - 1920).....Can KAPYALI
52. Karbonarizm ve İtalya'da
Masonluğun Gelişmesi..... Celil LAYİKTEZ
67. Masonluğun Çağa Ayak Uydurması..... Ahmet ERMAN
79. Bize Yalnız Bilim Yeterli mi?..... Güngör ÖCAL
87. Masonluğun Esas Gâyeleri..... Raşid TEMEL
92. Bir Anı (1955 - 1993).....Osman TÛMAY
98. Masonların Meslek Sırlarının İzdüşümleri..... Yiğit D. ERBAŞ
107. Localardan Haberler Mimar SİNAN
112. Aramızdan Ayrılanlar Mimar SİNAN

BÜYÜK ÜSTAD MESAJI

Aziz Kardeşlerim,

Bugün, son zamanlarda çok daha fazla yayıldığını gördüğüm, müsbet bir eğilimden bahsetmek istiyorum.

Hiçbir zaman Masonluğun üç büyük kente inhisar etmesi düşünülmemişse de, bazı zorunluluklar 50 yıl önce Masonluğu tekrar uyanıduran kardeşlerimizi bununla iktifa etmeğe mecbur bırakmıştır.

Yılların geçmesi, bu üç kentteki locaların çoğalması, Masonluk nurunu başka yörelere de taşıma konusundaki eğilimin baş göstermesine sebep olmuş ve ilk başarılı deneme Bursa'da yapılmıştır. Sonra sıra ile Adana, Bodrum, Antalya, Eskişehir ve Marmaris localarımızın kurulduğunu, mâbetlerimizin tahsis edildiğini görmekteyiz. Aynı zamanda bu yörelerde mülk edinmemiz imkânı da doğ-

muştur. Hâlen Antalya'lı kardeşlerimiz yepyeni bir mâbedin inşaatını bitirmek üzere-dirler.

Bodrum Locası da arsasını almış, ileriye dönük projelerini hazırlamaktadır.

Masonluğun bu gâyesini kavrayan pek çok kardeşimiz yeni teşebbüslerle Masonluğun ülke düzeyinde yayılması için çalışmalarına başlamışlar, İzmit, Samsun denemeleri de ilerlemektedir. Henüz su yüzüne çıkmamış olmakla birlikte Edirne'den, Çanak-kale'den, Gaziantep'den, Mersin'den bahsedilmeye de başlanmıştır.

Bu yolda gönül veren kardeşlerimize minnet ve şükranlarımızı ifâde etmekle yetinmeyip, kendilerinden maddî ve manevî hiçbir desteği esirgemememiz şarttır. Çünkü bu hizmet yalnız bir locanın kurulması, bir mâbedin tahsisi değil, Masonluk nurunun bütün ülkeye yayılmasını ve kısa zamanda Masonluğu hiç bilmeyenlerin ve ona kötü gözle bakanların Masonluğun ne olduğunu anlamalarına vesile olacaktır.

Bu husustaki çalışmaları tekrar takdirle anar, bütün kardeşlerime sevgilerimi sunarım.

Sahir Talât AKEV
Büyük Üstad

MESSAGE FROM THE GRAND MASTER

Dear Brethren,

Today, I would like to comment on the recent positive attempts which are being widespread.

Even though Masonry was never intended to be solely confined to the three major cities. Brethren, who reawakened Masonry 50 years ago, had to do so due to certain discrepancies.

Passing of time and the increase in the number of Lodge's emerged the inclination to spread the Light of Masonry to other valleys and the first attempt was successful in Bursa. Then respectively; in Adana, Bodrum, Antalya, Eskişehir, and Marmaris we see the formation of new Lodge's and assignment of new Temple's. Even in some of these places it was possible to own properties. At the moment. Brethren in Antalya are about to finish the construction of a new Temple.

New land for Bodrum has been obtained and preparations for building a new Temple are being made.

Brethren, who have realized this motto of Masonry, have started work to spread the Light nationwide and attempts in Izmit and Samsun are successfully in process. Although not officially declared yet; rumors of progress in Edirne, Çanakkale, Gaziantep, and Mersin are widespread.

These Brethren, who have made it their Mission, should not only be thanked for their efforts, but also be materially and spiritually backed up. As this service does not only mean the formation of a new Lodge, and the assignation of a Temple, but it also means the spreading the Light of Masonry nationwide and enlightening of the ignorant and the evil thinkers who are against Masonry.

I would like to express my appreciation for these efforts, with brotherly love to all by Brethren.

**Sahir Talât AKEV
Grand Master**

MİM KEMAL ÖKE VE ATATÜRK'LE DİYALOĞU

Semih S. TEZCAN

*'İnsan ancak faziletli fiil ve hareketleri,
ilim ve mârifeti, yurda ve insanlığa
hakikî ve değerli hizmeti ile
'Büyükük' sıfatına hak kazanabilir.'*

*'Vatan ve millet aşkı ile insanlık idealini
sentez haline getirmiş olan Mim Kemal'in
büyük bir insan olduğuna şüphe yoktur.'*

Veli Necdet SÜN(XÜTAY [1])

Askerî Doktor

Mim Kemal Öke, 1884'de İstanbul'da doğmuş, tahsiline Samsun'da başlayıp İstanbul Askerî Rüşdiyesi'nde tamamlamıştır. Bu sırada annesini ve kendisi gibi bir operatör olan babası Ali Bey'i de kaybettiğinden hem hayatını kazanmak, hem de tahsilini ikmal etmek için çok sıkıntılar çekmiştir. Nihayet, müsâbaka imtihanını kazanarak girdiği Askerî Tıbbiye Mektebi'nden 1910'da, Yüzbaşı rütbesi ile tabib diploması alarak orduya katılmıştır.

İnsanlığının da, vatanseverliğinin de ilk büyük örneğini, 1910 yılında Trablus Harbi'nde Derne'ye gönüllü olarak gitmekle göstermiştir. Genç röntgenici Mim Kemal, eline o zamanlar için modern olan, küçük bir röntgen makinesini alarak ilk vapura atlayanlardan biri olmuştur. Bir kaçakçı gibi Garp Trablusu'na girmiş, savaşanlar arasına sokulmuş ve Derne'ye geçerek o cephenin kahraman komutanı Mustafa Kemal'in yanında yer almıştır. Bir çadır içinde, çalıştırdığı portatif röntgen cihazı ile Afrika topraklarında şifa ve sağlık havariliği yapmıştır. İşte o zaman, ileride "Atatürk" diye anılacak olan Erkânı Harb Binbaşısı Mustafa Kemal ile Doktor Yüzbaşı Mustafa Kemal bir araya gelmişler ve ölüncüye kadar sarsılmayan bir sevgi ile bağlanmışlardır. Nitekim Doktor Mustafa Kemal, Ulu Önder Atatürk'ün hastalığının sonuna kadar, O'nun en güvendiği hekimlerden biri olarak çalışmıştır.

Genç kumandan ile röntgen mütehassısı doktor arasındaki bu isim benzerliğini düzenlemek lâzım gelmiş ve artık ondan sonra Dr. Kemal'in adı, göbek adındaki Mustafa'nın eski yazıdaki telaffuzu ile Mim Kemal olup kalmıştır. İtalya ile sözde bir barışın ardından Türkiye'ye dönünce Hükümet'in takdirine değil cezasına uğramış onu Çanakka-le'ye âdetâ sürmüşlerdir.

Büyük bir şevk ve zevk ile Çanakka-le Savaşları'nda yaralılara bakmış, bir müddet sonra kendisi 1 200 yataklı Gümüşsuyu Hastanesi'nde cerrah ve röntgen uzmanlığına atanmıştır. Balkan Savaşı ve Birinci Dünya Savaşı sırasında ağır yaralıların getirildiği bu hastanede çok etkin bir rol oynamıştır. O devredeki mesâi arasında mühim müşahedelerini not ederek (*3 500 Ağır Yaralı Üzerinde Tetkikat*) başlıklı meşhur eserini tıp edebiyatımıza armağan olarak sunmuştur. Bu eseri dünya çapında bir tepki yarattığı gibi, genç doktoru da "en seri ameliyat yapan" bir operatör olarak dört yana tanıtmıştır. Daha sonra, Çanakka-le'de, Beşinci Ordu Sağlık Başkan Yardımcılığı ve Menzil Müfettişliği Başhekimliği'ne geçmiş, Bulaşıcı Hastalıklarla Mücadele Kurulu Başkanı olarak orayı kasıp kavuran bulaşıcı hastalıkları büyük bir başarı ile yenmiştir.

Çanakka-le Savaşları

Çanakka-le Harbi'nde Mim Kemal seyyar bir hastanenin başhekimiydi. Savaşın bu şiddetli devrelerinde her gün yüzlerce yaralı bu hastaneye geliyor, nisbeten hafif olanlarının pansumanları yapıyor ve bunların ağırlarına, çok acele ilk ameliyatın yapılması lâzım geliyor ve bir yıldırım süratiyle bu işleri başaran genç operatör Mim Kemal, neşteriyle ölüme aday binlerce kahraman erimize, yeniden hayat veren bir Mesih gibi anılıyordu. Bilhassa yaşları ileri ve kalpleri zayıf

MİM KEMAL ÖKE
(1884 - 1955)

hastalara dünyanın en seri ameliyatlarını yapan üstadımız, hayat sağlayan mucizevî bir doktor olarak şöhret yaratmıştı. Cerrâhide, özellikle de karın cerrâhisi alanında yaptığı yeniliklerle ünlenmiş; karın cerrâhisinde uyguladığı bir yöntem "Mim Kemal Usûlü" adı verilmiştir. Savaşın sonu 1918 Ekiminde Gülhane Askerî Tıp Akademisi'ne Prof. Dr. Weiting'in yerine cerrahî hocası oldu.

Kurtuluş Savaşı Yılları

İstiklâl Harbi'nin başlaması üzerine Anadolu'ya geçerek Ankara'da Cebeci Merkez Hastanesi'nin Şirürji Kliniği Başkanlığı'nı kabul

etmiştir. Bu sıralarda cephe harbi için hazırlanan, Kızılay Ağır Yaralı Hastanesi Başhekim ve Operatörlüğü'ne tâyin edilmiş ve Isparta'da harbin sonuna kadar kalmıştır. Sakarya Harbi'nden sonra düşman; Afyon, Kütahya ve Eskişehir'in doğusunda tahkimli mevzilere çekilmişti. Harbin talihi 1922 yazında belli olacaktı. Böylece 1921 kışı ve 1922 baharı; yeni bir kanlı ve belki de bu defa Sakarya'dakinden daha öldürücü ve daha uzun boğuşulacak bir harbin hazırlık devresi olarak hesap ediliyordu.

1922 yazı harbinin sert ve uzun olacağı hesaplanan ağır yaralıları için Isparta'da üçyüz yataklı bir hastane kurulması kararlaştırılmıştı. Buna Kızılay rehber olacaktı. Bu kurulacak hastanenin başı da Dr. Mim Kemal idi. Ne zaman yapıldığını o devirde artık bilen kalmayan ve şimdi ise hayallerdende silinen eski Hükümet Konağı Dr. Mim Ke-

mal'in himmeti ile bir mucize hâlinde ve kısa zamanda güzel bir hastâne oldu. Dr. Mim Kemal üçyüz yataklı hastâneyi büyük taarruzdan çok evvel, birkaç ay içinde hazırlayıvermişti.

Büyük taarruz, süratle Ege kıyılarına doğru geliştiğinden Isparta'daki üçyüz yataklı hastaneye hiçbir askerî hizmet bırakmadı. Eğer, Dr. Mim Kemal hazırlık devresinde ve taarruz sonuna kadar, hastâneyi halk hizmetine açmamış olsaydı bütün o temiz ve coşkulu emekleri boşa gitmiş olacaktı. Isparta'da çalışırken bir gün ona "*Genç kız Ayşe'yi, boynunda şişkin bir guatr (mahallî dille bağa) olduğu için nişanlısı reddetmiş. O şimdi her gün için için ağlıyor*". demişlerdi ki, Rahmetli derhal kızcağızı bulduruyor, guatr ameliyatı yapıp çıkarıyor ve nişanı yenileiyor. Artık bu ameliyattan sonra Dr. Mim Kemal, "*Isparta'mızda, ağlayan guatrlı nişanlılar var mı?*" diye sorardı. Gençlerin ve halkın kültürel ve sağlık yönünden inkişafı için sarf ettiği mesâisine bir mükâfaat karşılığı olmak üzere kendisine, daha sonra Isparta Fahri Hemşehriligi verilmiştir [1].

Cumhuriyet Dönemi

Harpten sonra Gümüşsuyu Askerî Hastanesi Cerrahî Şefliği'nde, Gülhane Tatbikat Mektebi Şirürji Profesörlüğü'nde bulunmuş ve 1941'de Albay rütbesinde iken emekli olarak, askerlikten ayrılmıştır. Birkaç yıl içinde başka ünvan ve adrese hacet kalmadan bütün bir ülkenin tanıdığı bir şöhret olmuştur. Hastalar ve cerrahlık âleminde mâhir bir operatör olarak ve sâhici bir (*mektep*) haline gelmiş olan Gülhâne muhitinde de en parlak bir yıldız olarak... 1946'da siyâsete atılmış ve 1950'ye kadar Büyük Millet Meclisi'nde âzâlıkta bulunmuştur.

Doktorluğunun ilk yıllarında bir radyoloji laboratuvarını kendisi idâre ederken -*sakinma vasıtaları henüz bilinmediğinden*- ellerinde husule gelen dermit müzminleşmiş, birkaç parmağını düşürmüştü. Muzdarip insanlara karşı fedakârlığının nişanesi olan bu noksan parmaklı elin son günlerde yeniden iltihaplanması üzerine bir parmağının daha ampüte edilmesi lüzumuna karar veren üstad, Şişli Sıhhat Yurdu'nda ameliyâta hazırlanmış ve ameliyatı yapacak olan -*kendi yetiştirdiği*- mütehassis profesör, kalbinin zayıflığı dolayısıyla lokal anesteziyi ısrarla tavsiye etmiştir. Ancak, kendisi, belki de acıya dayanamayacağı düşüncesiyle, narkozu tercih etmiştir. Ameliyat muvaffakiyetle sona ererek hasta odasına götürülürken birdenbire şiryan tansiyonu sifıra düşmüş, bütün tedbirlere ve hattâ göğüs açılarak kalbe yapılan masajlara rağmen deveranı ve teneffüsü çalıştırmak kabil olmamış ve muhterem üstad hiçbir elem duymaksızın derin bir sükûn ve huzur içinde 1 Şubat 1955 de fânî hayattan ayrılmıştır.

Eserleri

Öğretim görevi esnasında "*Harp Cerrâhisi*", "*Baş ve Beyin Cerrâhisi*", "*Mide ve Safra Yolları Hastalıkları*", "*Karın Cerrahisi (1935)*", "*Diya-bet ve Şirurji (1939)*" gibi bellibaşlı teliflerden başka, çok sayıda makaleler ve raporlar yazdı. Birinci Tıp Kongresi'ne (1952) hazırladığı "*Kemik Veremi Raporu*" yalnız zamanı için değil, bugün dahî (1998) başvurulacak bir değer taşır.

Büyük Üstadlığı

Mim Kemal Öke, Masonluğa Selâmet Locası'nda girmiş, Gençlik ve İnkılâp Locaları'nı kurmuştu. En son Ülkü Locası'na devam ediyordu. 1930 Ocak ayında yapılan bir ara seçimde Büyük Üstad Servet Yesârî'den boşalan Büyük Üstadlığa seçildi. Bu görevden, o zamanki Millî Müdafaa Vekili Mareşal Fevzi Çakmak'tan aldığı 22 Nisan 1932 tarihli zâta mahsus bir ikâz üzerine ^[3], istifâ etmek zorunda kalmıştır. Onun yerine Büyük Üstadlığa Mustafa Hakkı Nalçacı seçilmiştir. Localar 9 Ekim 1935'te kapanıncaya kadar remzî mahfillerde harâretli ve önemli çalışmalarıyla mesleğin ilerlemesine büyük hizmetler etmiştir. Türk Mason Derneği'nin 1948'de yeniden faaliyete geçmesinde ve Nuru Ziya Sokağı'ndaki şimdiki Lokal'in satın alınmasında en yüksek şeref hissesi onundur.

Mim Kemal, yalnız hayatına mâlolan bir röntgen mütehassısı ve şöhreti memleket hudutları dışına taşan ehliyetli, tecrübeli ve muvaffak bir cerrah değil, çeşitli geniş bilgisi, felsefî fikirleri, kuvvetli mantığı ve teshir edici yumuşak natıkası ile de esas mesleğinin yüksek değerini artırmıştı. Son yıllarda terke mecbur kaldığı neşteri kadar kalemini de muvaffakiyetle kullanır ve vermiş olduğu meslekî eserler ve mason kardeşleri'ne kıymetli bir yadigâr olarak bıraktığı Dergisi'nin her nüshasında faydalanarak okuduğumuz ilim ve fikir mahsulleri, dinlediğimiz konferans ve sohbetlerin ve yardımcılarına vermiş olduğu dersler manevî seviyesinin ne kadar yüksek olduğunun birer kanıtıdır.

Mim Kemal Öke'nin Kişiliği

Meslektaş Ord. Prof. Dr. Kâzım İsmail Gürkan, onun kişiliği için bakın 1955 yılında Cumhuriyet Gazetesi'nde neler yazmıştır:

"Şahsen çok nazik, terbiyeli ve zarîf olan Mim Kemal Öke'nin vazife başında haşin ve hattâ kırıcı olduğu çok söylenmiştir. Hattâ bu haline elle-rindeki röntgen yaralarının sebep teşkil ettiği de eklenmiştir. Oysa ki, Kemal Hoca onların geçmeyeceğini biliyor, değişik aralıklarla türlü yaralar ve kangren gösteren parmakları dökülüyor, o da üstüste iki eldiven takarak vazifeye devam ediyordu.

Hakikatte Kemal Hoca, ihmâli ve kayıtsızlığı affetmeyen -belki göz yumması biraz kut- fakat vazifeseverlikten gelen bir titizliğe sahip, otoriter bir âmir ve ince ruhlu bir cerrahtı. İnsanı severdi, kendi insanlığına da çok kıymet verirdi. Servis idâresindeki hudutsuz ilgisi, ayrıntılara inışı, hep işlerin düzgün gitmesini hedefleyen ve bu arada onun ruhunu hırçınlaştıran samimî bir arzudan kaynaklanıyordu. Bütüne hâkim olmak için ayrıntılara giriyor, fakat bu didinmelerin hepsinin üstünde sağlam muhâkemesini kullanmayı da biliyordu. Güç olan, ondaki taşkın bir zekâyı düşüncenin hükmü altına alıp başarının gösterdiği istikâmete doğrultmaktı. Hissine yenilerek fevrî hareketlerle kırdığını tamir etmek gibi çok incelik isteyen hassâ da Kemal Hoca'da vardı.

Mim Kemal'in bu ruhî hasletlerini yakından tanıyanlar, onun bütününe âdeta bir çocuk güzelliği ekleyen nümâyişli hareketlerinden âdeta zevk alırlardı ve emin idiler ki, dıştan kırıcı gibi görünen bu didinmelerin ardında kötü niyet değil, daha iyisini yapmak isteyen gerçek bir insanın en içten duyguları saklıdır!

Yeniliğe âşık ve sonsuz çalışma kabiliyetine mâlik olan Operatör Mim Kemal, bir cephesi ile de tam bir cemiyet adamı idi. Türk Tıp Cemiyeti'nin Sakaçıkımazı binasında seansları çok defa onun sesi doldurmuş, tebliğleri ve tartışmaları ile Cemiyet'i canlandırmış, meslektaşlarının faydalanmalarını sağlamıştır. Türk Tabibler Odası Reisliği'nde ve Darüşşafaka'daki çalışmasında ise ruhunun tâ derinliğine kadar merhametli, hoş görülü ve efendi olmuştur."

Atatürk ile Diyalog

Atatürk ile Mim Kemal Öke arasında bir akşam yemeği sırasında geçen diyalogun ayrıntıları, bizzat Mim Kemal Öke tarafından Niyâzi Ahmet Banoğlu'na aşağıdaki gibi aktarılmıştır [2] ve [3]:

"Hususî âlemde birçok defa ve bilhassa son zamanlarda ilmî mevzulara da temas ediyordu. Bir gün Ahmet Ağaoğlu, Fuat Köprülü, İsmail Hakkı ve eski Maarif Vekili Hikmet Bayur'un buldukları bir gece sofrasında Atatürk şöyle buyurdular:

*Atatürk - Bu akşam akademik konuşacağız.
Söz verilen ayağa kalkarak söyleyecektir.*

Herkes gibi ben de heyecan duydum. Acaba bana da söz düşecek mi?.. İlk mevzu şu idi: Efkârı umumiye (kamuoyu) değiştirilebilir mi? Değiştirilirse ne vasıtalarla değiştirilebilir? Söz, Köprülü Fuat'a verildi. Ondan sonra Ağaoğlu Ahmet, İsmail Hakkı söylediler. Aşağı yukarı mektep ve matbuat vasıtası ile efkârı umumiyenin değiştirilebileceği tarzında fikirlerini hulâsa etmişlerdi. Bu cevapların hiçbiri Atatürk'ü tatmin etmedi.

Memnun olmadığını hissettiren bir tarzda sıra ile hepsinin sözlerini kestiler. Yanyana oturduğu Hikmet Bayur'a işaret ederek onun da fikirlerini sordular. O da diğer zevatın fikirlerine bir de Masonluğu karıştırdı. İşte o vakit Atatürk:

Atatürk - Kemal Bey, işittiniz ya, şimdi sıra size geldi.

Ben heyecandan titremeye başladım. Ne diyecektim? Söyleyeceği sözün nasıl karşılanacağını takdir edemeyenler gibi derin bir tereddüt ve telâş içinde idim.

Atatürk - Kemal Bey Masonluğun umdeleri nelerdir?

Artık cevap vermeliydim. Bilebildiğim, anlayabildiğim kadarını söyledim. Hazır bulunanlardan bir zat:

Bir Zat - Madem ki Masonluk milliyetçidir, halkçıdır, cumhuriyetçidir. Halk fırkasının umdeleri de bunlardan başka bir şey olmadığına göre Masonluğun hikmeti vücudu yoktur.

Atatürk - Kemal Bey, ne dersiniz?

MKÖ - Evet, memleket dahilinde realize etmek istediğiniz yüksek ideal ile Masonluğun tahayyül ve realize etmek istediği ideal aynı olabilir. Halk fırkasının umdeleri memleket hudutları dahilinde carîdir. İşte Masonluk bu idealin memleket hudutları hâricine yayılmasına vâsıta olan rasyonel, hissî bir teşekküldür. Bu bakımdan hikmeti vücudu reddedilemez.

Atatürk sükût buyurdular. Biraz sonra:

Atatürk - Pekiyi Kemal Bey, hangi memleket masonları, masonların en bahtiyarlarıdır?

MKÖ - Diktatör memleketlerinde mason locaları yıkılır, yıkılarken masonlar safdışı ve imhâ edilirken Türk milli masonları, Ulu Önderi'nin ve onun hükümeti'nin itimat ve desteğine nail olmakla daima bahtiyarlık duymuştur. Dünyada en bahtiyar ve mesut masonların Türk masonları olduğunda şüphe edilmez. Masonların bu vaziyetine yakından vâkıf olan ecnebî masonlar memleketimizdeki masonların haline gıpta ettiklerini tekrar tekrar söylemişlerdir.

Atatürk - Reisiniz kimdir?

MKÖ - Memleket dahilinde sulh ve selâmet tavsiye eden ve bütün cihana hitap ederek bu idealin tahakkuk ettirilmesini temenni eden zat-ı devletleridir.

Atatürk - *Ben bu cemiyete girmem. Ben başkalarının yaptığı prensiplere değil ancak kendi prensiplerime uyarım.*

Evet Atatürk prensip yaratan, yarattığı prensibe sâdıkáne bağlanan bir şahsiyetti. Bu Atatürk'ün kendini gösteren bir karakteri idi. Doğruluğuna şüphe etmediği fikri dâima müdâfaâ ederdi. Ben bir ara şu görüşlerimi de ilâve ettim :

MKÖ - *Masonluğun temsil ettiği yüksek idealin kolayca tahakkuk ettirileceğini kabul etmek istemiyorum. Fakat bu, her memlekette insanlık idealinin tahakkukuna çalışan entellektüellerin biraraya gelmesine, yaklaşmasına hizmet etmesi bakımından faydalı olabilir.*

Atatürk bu sözüme hareretli bir ihtarla:

Atatürk - *Hayır Kemal Bey, sen bunu söylemeye mezun değilsin. Günün birinde insanlık idealinin tahakkuk ettirilemeyeceğini kabul etmek doğru değildir. İnsanlığın günün birinde bu mesut neticeye erişmesi imkânsız değildir.*

Bana yanlış düşündüğümü ihtar eden bu hitap, beşeriyet için refah ve saadet düşünen Atatürk'ün insanlık hakkındaki yüksek ve asil bir düşünüşünün ifâdesi idi. Atatürk beşeriyet için daima bizim fevkalbeşer telâkki ettiğimiz idealinin tahakkuk ettirilebileceğine imân eden asil bir insandı. Ölünceye kadar da öyle düşündü, öyle kaldı. Atatürk milletinin kalkınmasını hazırlayan içtimaf reformları her şeyin üstünde tuttu. Bu mevzulara temas edildiği geceler, sofrada birbirinden çok farklı iki âlemi birlikte yaşattırdı."

Mim Kemal Öke'nin Atatürk'ün sorularına verdiği cevaplar üzerine, Tamer Ayan Kardeşimiz'in yorumu şöyledir [3]:

"Mim Kemal Öke gibi Masonluğu çok iyi bilen ve Masonluğun doruğundaki tek yetkilinin, Atatürk'ün ilke ve düşünce yönüyle taban tabana zıt bir görüşle, Masonluğu sunması ve bunun yanında mason olmasına rağmen Atatürk'e göre daha umutsuz ve pesimist olması, Atatürk'ün bu beyanları düzeltmek zorunda kalması, bana göre pek inandırıcı değildir. Bazı cümleler, yazıyı hazırlayan tarafından eklenmiş veya değiştirilmiş olabilir. Tabii, Mim Kemal Öke Kardeşimiz'e inanmak ön şarttır."

Masonik Faaliyetlerin Tâtil Edilmesi

Bana kalırsa, çok büyük bir mânevî baskı altında ve hazırlıksız yakalanmış olan Mim Kemal Öke'nin verdiği cevapları doyurucu bulmuyoruz. Ancak, Mim Kemal Öke, istediğiniz kadar gerçekçi, güzel, isâbetli ve etkileyici konuşmuş olsaydı dahî, bu yemekte Atatürk, zahirî de olsa, bir boşluk veya bir püf nokta bulacak ve Mim Kemal

Öke'yi haksız çıkaracaktı. Dolayısı ile, Mim Kemal Öke'nin cevaplarının mükemmelliği veya eksikliği hâdiselerin gidiş yönünü hiçbir şekilde değiştiremeyecekti.

Çünkü, Halk Partisi'nde, sürekli olarak İsmet İnönü (*Başbakan*), Recep Peker (*CHP Genel Sekreteri*) ve Mahmut Esat Bozkurt (*Adliye Vekili*) ve diğer birçokları gibi sayısal olarak etkin ve çok güçlü Masonluk karşıtlarının hücumları çalkalanıyordu. Bir rivâyete göre, lâtin harflerinin kabulü sırasında İzmir'deki bir Loca'da "Kendi medenî kültürümüzün kaybına neden olur" mealinde bir görüşün ^[4] belirtilmiş olmasının tuz biber ektiği antimasonik iddialara, artık Atatürk de duyarlı olmaya başlamıştı. Ancak, Atatürk'ün gönlü Masonluğun kapatılmasından yana değildi.

Fakat, Parti için huzurun sağlanması için bu tartışmalara bir son vermek istiyordu. Neticede, İçişleri Bakanı Şükrü Kaya'nın "*Masonlar'ın kendi kendilerine çalışmalarını durdurmaları*" şeklindeki önerisini onayladı ve bir Hükûmet tezkeresi ile toplantıların yasaklandığı ilân edildi. Ashında, Çankaya sofralarında bu yolda bir temayül belirirken Atatürk'ün içinin rahat olmadığına dair hâtıralar vardır. Atatürk'ün Selânik'ten yakın arkadaşı, o zamanki Ankara Valisi Asaf İl-bay kardeşimizin oğlu Nahit İl-bay kardeşimizin hatıraları aynen şöyledir ^[4] :

"Necdet Egeran Üstadımız Masonluğun kapatılmasının, Türk alfabesinin lâtin alfabesine dönmesi sırasında rivayet edilen bazı hadiselerden neşet ettiğini öğrenmiş. Bu tamamen zahirî bir sebeptir (+). Hakikî sebep, politiktir. İç ve dış politikadır.

O devirde babam Asaf İl-bay Ankara Valisi'ydi. Atatürk'ün çok yakın dostuydu. O devirlerde böyle memleket dâvâları, Çankaya'da akşam yemeklerinde toplu konuşulurdu. Babam da mason olması sıfatıyla, (Selânik'te tekris olmuştu); bu konuşmalara katılırdı. Masonluğun kapatılması da, dinlediğime göre, bir anlık ve bir günde verilmiş karar değildi. Bu konu senelerce konuşulmuştur. Atatürk, tamamen, fikren ve yaradılış itiba-

(+) Gerçekten, Necdet Egeran Kardeşimiz, böyle talihsiz bir konuşmanın yapıldığı rivâyetinin kendisine, 1935 yılında Büyük Üstad olan Muhittin Osman Omay tarafından sonradan nakledildiğini söylemiştir. [7]. Lâtin harflerinin kabulü 1928 yılında, Masonların kendilerini tâtil edişleri ise, 1935 yılında olduğuna göre, 1928 yılında İzmir'de Ragıp isimindeki bir kardeşimiz tarafından bir locada yapıldığı rivâyet edilen ve başka hiçbir kaynakta rastlanılmayan bu sözde konuşmanın, eğer konuşma yapılmış olsa dahi, tatil kararını doğuran baskıların bir nedeni olabileceğini kabul etmek çok güçtür.

ıyla bir masondur ve hattâ o devirlerde babama kaç defa "Asaf beni de mason yapın" dediğini babam anlatmıştır.

Bu hadiseler olunca, bilhassa İnönü ağır basıyordu. Son günlerde, gene babam şunu anlatır; gene bir şeyler konuşuluyor, kapatılmasına karar verilsin diye konuşuluyor ve Atatürk dönüyor, "Şükür" diyor. "Sen ne dersin?" Şükür Kaya'ya. O da "Paşam" diyor. "Ben de paşaların fikrindeyim. Hakikâten bugünkü politikamız, devlet politikası olarak mason cemiyetini de kapatmamız lâzım" diyor. Dönüyor, o zamanın Hariciye Vekili Tevfik Rüştü Aras'a. "Tevfik, sen ne düşünüyorsun?" diye soruyor. "Paşam" diyor Aras, "Ben de harici bakımdan değerlendirmek isterim. Rusya ihtilâlini tamamlamış ve yavaş yavaş ağır basıyor dünya politikası üzerinde. Rusya bizi çok tenkit ediyor. Masonik çalışmalar yapılıyor, mason locaları çalışıyor diye bize ağır baskılarda bulunuyor ve Rusya ile beraber diğer bazı devletlerden de böyle şeyler geliyor. Bugün için kapatılması muvafık görülür" diyor.

Bunun üzerine diyor ki Atatürk, "Evet, madem ki böyle diyorsunuz, kapatalım. Ama buna bir sebep bulalım".

İşte sebep, Necdet Egeran Kardeşim'in söylediği Lâtin harfleri ile ilgili sebep ve o zaman, aynı mecliste, karar verilmiş, artık kapatılacak; Atatürk demiş ki, "Tarih bir gün, bu kararı verdiğimiz için bizi tenkit edecek". Parantez içinde söyleyeyim, Atatürk bütün hayatında bu ifâdeyi iki kere kullanmıştır. Bir kere de Maliye Nâzırı Cavit'in (++) asılmasında, "Bizi bugünkü tarih tenkit edecek" demiştir."

Atatürk'ün Şam'da Mason Olmak İsteği

Böylece, Ankara Valisi Asaf İlbay'a Atatürk'ün bir kere "Beni de mason yapın" dediğini hâlen (1998) hayatta olan oğlu, Nahit İlbay'ın yazılı hatıratından [4] öğrenmiş bulunuyoruz.

Atatürk'ün gençliğinde de böyle bir arzusu olduğuna dair ikinci bir hatıra eski Büyük Üstadlarımız'dan (1932-33) Mustafa Hakkı Nalçacı'nın torunu Sayın Ümit Nalçacı [8] tarafından nakledilmektedir. Atatürk, 1905 Kasım'ından 1907 Ekimi'ne kadar kaldığı Şam'da, Suriye'deki Vınci Ordu Kurmay Heyeti'nde görevli olduğu sırada, Mustafa Hakkı Nalçacı'nın Üstadı Muhterem olduğu bir Loca'ya mason olmak

(++) Maliye Nazırı Mehmet Cavit, Sorbon mezunu bir maliye uzmanı ve Selânik İtalyan obediyanına bağlı Risorta Locası'nda tekris edilmiş ateşli bir İttihat ve Terakki Cemiyeti üyesi idi. 1917-18 yılları arasında Maşrik-i Âzam'lık yapmıştır. Atatürk gerçekten onun ölümünden son derece üzülmüş, hattâ oğlu sanat yazarı Şiar Yalçın'ı İsviçre'de tahsile göndermiştir [7].

için başvurmuştur. Ancak, günün koşulları, belki de kendisinin akşamları içki içmesi ve muntazam bir âile hayatının olmaması gibi nedenlerle bu talebi müsbet karşılanmamıştır. Mustafa Hakkı Nalçacı kardeşimiz bu hâtırasını, daima bir hüznün ve hayıflanma ile, âile yakınlarına bir sır olarak kalmak üzere nakletmiştir.

REFERANSLAR

- [1] Anonim, "Mim Kemal Öke'nin Aziz Hatırasına," *Türk Mason Derneği Yayınları, Becid Basımevi, 1955.*
- [2] Banoğlu, Niyazi Ahmet, "Fıkra, Nükte ve Çizgilerle Atatürk," *Yeni Tarih Dünyası, Atatürk Özel Sayısı, Tevzi Yeri: Sabri Özakar, Ankara Cad. 42 / 1, İstanbul, Ercan Matbaası, İstanbul, 1954.*
- [3] Ayan, Tamer, "Atatürk ve Masonluk," *Güzel İstanbul Muhterem Locası Yayın No. 6, 10 Kasım 1995, İstanbul, s. 97-100.*
- [4] İlbay Nahit, "Panel Tartışmaları", *E.K.S.R. Sonuncu ve 33'üncü Derecesi Türkiye Yüksek Şûrası, Basiret Hâkim Şapitrinde "Türkiye'de Yüksek Şûra ve Büyük Loca Münasebetleri" konusunda Dr. Enver Necdet Egeran, Süha T. Aksoy ve Sâlim Rıza Kırkpınar'ın oluşturduğu Panel Konuşmaları ve Tartışmaları, İstanbul, 1996, s. 78-79.*
- [5] Öke, Mim Kemal, "Türkiye'de Hür Masonluk Tarihi", 1951.
- [6] Öke, Mim Kemal, "Masonluk, Mahiyet ve Maksadı," *Türk Mason Dergisi No. 1, Ocak 1951.*
- [7] Ayan, Tamer, "Özel Görüşmeler", *Mayıs 1998.*
- [8] Nalçacı, Ümit, "Özel Görüşmeler", *Temmuz 1996.*

MASONİK TARİHİMİZDEN BİR KESİT:

1909 Yılına Kadar Ülkemizdeki Masonik Gelişmeler

A. Oktay GÜNDOĞDU

"Her olay, önceki olayların sonucudur ve her sonuç olaylara sebeptir. Dünü bilmeyen bugünü anlayamaz, yarını göremez, yarına hazırlanamaz."

Abdülbâki GÖLPINARLI

Türkiye'de Hür masonluğun tarihini inceleyen Kardeşlerimiz ile hâricî araştırmacı ve tarihçilerin söz konusu tarihî süreci çeşitli bölümlere ayırdıklarını görürüz. Genel hatları değişmeyen ancak ayrıntılarda farklılık gösteren bu tarihî bölümlerde ilk dönem, Spekülatif Masonluğun kuruluşundan 1909 yılına kadar geçen devre veya "İkinci Meşrutiyet'ten önceki devir" başlığıyla tanımlanan dönemdir.

Büyük Locamızın yayımlarından, önceki Büyük Üstad Cavit Yenicioğlu K.: imizin yazdığı "Türkiye'deki Masonik Faaliyetler Hakkında Kronolojik Etüd" adlı kitapta söz konusu dönemler şu başlıklar altında belirlenmiştir: (CY-1)

1. Dönem - (1717 - 1909) Büyük Locanın kuruluşundan evvelki devre.

2. Dönem - (1909 - 1935) Maşrık-ı Âzam-ı Osmanî'nin kuruluşundan masonik çalışmaların muvakkaten durdurulmasına kadar olan dönem.
3. Dönem - (1935 - 1948) Türkiye'deki masonik faaliyetlerin durduğu devre. (Uyku veya Uykuya Yatma.)
4. Dönem - (1948 - 1958) Uyanış ve yeni locaların kuruluşu Büyük Locanın Yüksek Şûra hâkimiyetinden kurtulma çabaları ve Türkiye Hür ve Kabul Edilmiş Masonlar Büyük Locasının kuruluşu.
5. Dönem - (1958 - 1965) İstiklâlini elde eden Türkiye Büyük Locasının Dünya muntazam Büyük Locaları arasındaki yerini alma uğraşısı.
6. Dönem - (1965 Sonrası) Tanzim Töreni ve muntazam masonlarla tanışma dönemi.

Burada "Türkiye'de Masonluk" tarihinin Birinci Döneminde, yani 1717 - 1909 yılları arasında Osmanlı İmparatorluğu topraklarında konumuzla ilgili yaşananların bir bölümü kronolojik bir sıraya göre yansıtılmaya çalışılacaktır.

"Abdülhamit ve Masonlar" (OK-1) adlı kitabının önsözünde araştırmacı yazar Orhan Koloğlu şu gözlemini dile getirmektedir:

"Masonluğun toplumumuzda yerleşme sürecini devrelere ayırırken kullandığımız bireysel ve

örgütlü Masonluk ayırımının da çelişki içerdiğini itiraf etmek zorundayız. Masonluk zâten ilke olarak örgütlü bir kuruluştur. Örgütle vardır. Bir kişi kendi isteğiyle ve bir örgüte bağlı olmadan müslüman ya da komünist olabilir, oysa bir örgüt tarafından onaylanmadan mason olmak mümkün değildir. Biz Avrupa'da iyice kökleştikten sonra toplumuza gelen Masonluk kurumuna doğulu insanların (müslüman veya gayri müslim) yaklaşma şeklini dikkate alarak bireysel örgütlü deyimlerini kullandık. Bireysel'den kasıt, doğuluların locaların işlemesi ve kararları üzerinde etkili olmadıkları ve Masonluğa tek tek girdikleri aşamadır ki, 1856'ya kadar sürer. Bu tarihten sonra doğuluların kütle halinde mason oldukları ve locaların işlemesi ve kararları üzerinde etkili olmaya başladıkları süreç belirir. Buna da Örgütsel Dönem adını verdik. Konuyu mason araştırmacılarla tartıştık, onlar da daha iyi terimler bulamadılar. Okuyucularımızdan önerenler olursa memnun oluruz."

1717 yılında İngiltere'de dört locanın aldığı karar sonucu "Büyük Locanın kuruluşuyla başlayan Spekülatif Masonluk, kıta Avrupa'sına da geçerek hızla yayılmıştır.

"1738'de yani Londra Büyük Locasının kuruluşundan sâdece yirmi yıl kadar sonra "Saint James Evening Post" gazetesinde çıkan yazarı bilinmeyen bir

makâleden, İngiltere Büyük Locasına bağlı bir locanın İstanbul'da çalışmakta olduğu, ayrıca İzmir ve Halep'te kurulan Locaların büyük gelişme kaydettikleri yüksek mevkideki birçok Türk'ün de bu localarda tekris edildikleri ileri sürülmektedir." (FA-1) (SUI-1)

III. Ahmet (1703-1730) zamanında, yâni Lâle Devrinden itibaren başlayan bu "Bireysel Masonluk" evresi içinde, mason oldukları ileri sürülen isimler için, maalesef somut kanıt ve belgelerden mahrumuz.

Tekris edilen ilk Türk olarak, 1727'de (Gutenberg'den takriben 300 yıl sonra) III. Ahmet'ten bir matbaa kurma yetkisi almış olan Sait Çelebi, ansiklopedik tanımıyla Yirmisekiz Çelebizâde Mehmed Said Efendi (Ö. 1761) olduğu bilinir veya ileri sürülür) (AE-1)

Orhan Koloğlu aynı kitabının "Bireysel Masonluk döneminde Türk ve Müslümanlar" bölümünde, isim belirtmeden bir ünlü masonun deyimiyle -kimse yenilikçi düşünceleri sebebiyle gâvur denmişse aynı zamanda mason da denmiştir- dedikten sonra tarihimize ilk masonlar olarak adı geçen genelde çoğu mesleklerinde de ün kazanmış kişileri sıralamaktadır.

İlginç olan odur ki, hemen başlangıç döneminden itibaren mason sözcüğü daha doğrusu Masonluk bir yandan ileriliklik, yenilikçilikle bir yandan da zın-

dıklık, dinsizlikle özdeşleştirilmiştir.

İlhami Sosyal'ın "Türkiye ve Dünya'da Masonluk ve Masonlar" adlı kitabının Osmanlı Tarihlerinde ilk mason bölümünden bir alıntı bu görüşü doğrular niteliktedir. (İS-1) "Gene Türkiye'deki ilk masonlar araştırılırken, ünlü Osmanlı Tarihçilerinden olup III. Selim dönemini anlatan Asım'ın Tarihi'nde şu kayda rastlanmaktadır.

"Fîzâtihî ahlâkımı İslâmiyeye mübâlât eylemez mülhid ve biitkad bir zındık kişveri Frengistanda Fermasonlukla sihrü kimya ve şu'bede mâkulesi tahsil etmiş olan ve bilâhare silâhşorânı hasseye iltihak eden Hasan Ağa" yâni "özel olarak İslamiyet kurallarına saygısız, dinsiz ve imansız bir zındık ki Frengistanda Masonlukla sihirli kimya ve benzeri şeyler okumuş olup, Padişah savaşçıları arasına katılmış Hasan Ağa..." Asım Tarihinin 241. sayfasından yaptığı çeviriden sonra İlhami Sosyal şöyle devam ediyor:

"Çok olasıdır ki Hasan Ağa'da Osmanlı Tebaa'sı Hristiyanlardan bir devşirme olup, fizik, kimya bilimlerini okuyup öğrenmiş, sonra Müslüman olup Osmanlı Ordusunda görev almış, ancak döneminin katı din kuralları uygulamasına aldırılmaz, yenilik yanlısı, ben işimi iyi yapayım yeter diyen kişilerden biri idi. Bilgisi ve görgüsüyle dönemin yöneti-

çilerinin gözüne girdiği "ağa"lık sanını aldığı için de Tarihçi Asım ve benzerlerince pek sevilmeyen bir kişi olabilir. Çünkü anlatım biraz da bu yoldadır..."

Bu kısa alıntıdan sonra tarihi-mizdeki ilk masonlar olarak belirtilen kişilerin sıralamasına devam edelim.

- Tekris edilen ilk Türk mason'u olduğu belirtilen Said Çelebi ile birlikte Yirmisekiz Mehmet Çelebi'nin de adı geçmektedir. Kardeşlerimizin bazı yazılarında da muhtemelen isim benzerliklerinden ötürü karıştırılan bu iki kişiden oğul olanının mason olduğuna dâir daha çok belirleme bulunmasıyla birlikte baba oğulun her ikisinin de mason olmaları da mümkündür. Ancak her ikisi için Paris'te buldukları dönemde mi, yoksa İstanbul'da mı tekris edildiklerine ilişkin kesin bir bilgiye de rastlayamamaktayız.
- İbrahim Müteferrika (1670-1745) Osmanlı Devleti'nde ilk basımevini kuran ve 18. Yüzyılda başlatılan öteki yenilikçi girişimlere katkılarıyla tanınan macar asıllı Osmanlı yayımcı ve devlet adamı.
- Humbaracı Ahmet Paşa (1675-1747) asıl adı Claude Alexandre Comte de Bonneval olan Fransız asıllı Osmanlı paşası.
- Hakkında fazla bilgi bulunmayan Tophaneli tüccar Yusuf Çelebi.

- Cezayirli Muhammet Çelebi. Bu isimlerle birlikte listeye belki başka ilâveler yapmak mümkün. Batıya açılma, batılılaşma döneminin başlangıcından itibaren ilerici ve yenilikçi çaba ve eylemlerin oluşa geldiği yıllara rastlayan sözkonusu dönemlerde Osmanlı masonlarını kesin olarak belirtebilmek pek mümkün değil. Gene bu döneme rastlayan tarihlerde Osmanlı tebâsının Masonluğu ne şekilde benimseyip, niçin katıldıklarını belirleyebilmek şansına da sahip değiliz.

Osmanlı İmparatorluğu sınırları içinde bulunan yabancı obedi-yanslara bağlı mason locaları, Papa XII Cleman'ın 8 Mayıs 1738 tarihinde yayımladığı "In Eminentis Apostolatus Specula" Masonluğu aforoz eden fermandan etkilenmekte gecikmediler. Osmanlı yönetiminin, her devirde İslâm dışında diğer dinler nezdinde geleneksel hakem rolü oynadığı, Ortodoks Patrikliğini koruyan, diğer mezhepleri de gözetten ve topraklarında din tartışmalarını engelleyen bir tutum içinde olduğu görülür.

Masonluğun katolik kilisesince reddedilmesinden sonra Patrik hânenin de bir süre sonra aynı paralele girdiği, "ruhsal yozlaşmacılara" karşı bayrak açılarak 1794'te Papanın aforoz beyannamelerinin Arapça ve Ermeniceye çevrilip Osmanlı topraklarında da dağıtıldığı biliniyor.

Bâbıâlinin Masonluğun sâdece hristiyanlar arası yarattığı dinsel tartışmalar nedeniyle, Os-

manlı tebasından veya yabancı-
lardan olsun, sorunu hristiyan-
lar arasında olsa da, özellikle
Patrikhanenin etkisiyle, Mason-
luğa karşı resmî bir tavır aldığı
bazı dönemlerde locaların kapatıldığı söylenmektedir. Mimar
Sinan Dergisi'nin 1985 yılında
yayınlanan 58. sayısında Pek
Muh.: Suha Umur Kardeşimizin
"Türkiye'de Masonluğun Uyku
Dönemleri" başlıklı yazısında bu
konu ayrıntılarıyla anlatılmak-
tadır. Söz konusu eylemler I.
Mahmut döneminde 1748 yılında
12 yıl, diğeri II. Mahmut döne-
minde 1826'da 28 yıl süren iki ka-
patmaya saklama olayıdır. (SUI-
1)

Birinci olayda sözkonusu tarih-
lerde, İngiltere'de mason olmuş
bazı kimselerin âdetâ birer mis-
yoner gibi Masonluğu kurmak ve
yaymak için Doğu'da ve bilhassa
Osmanlı İmparatorluğu'nda ça-
lıştıklarını, İmparatorluk'taki
kilise teşkilatlarının ise Mason-
luğa karşı cephe alarak Masonlu-
ğun kapatılmasını, yasaklanma-
sını sağladıkları ileri sürülmek-
tedir.

1748'i takip eden yıllarda ise ilki
1760 yılında olmak üzere İmpa-
ratorluğun başkent dâhil değişik
yörelere değişik obediyanlara
bağlı locaların kurulup, çalış-
tıklarını değişik kaynaklardan
arşiv belgelerinden öğrenmekte-
yiz. (SU3-2) (AE-2)

1826 târihindeki kapanış olayı
ise, târihimize Vaka-i-Hayriye
adıyla geçen yeniçeri ocaklarının

kaldırılması ile ilgilidir. Kanaat
odur ki "Zamâne Bektaşiliği" ola-
rak yorumlanan Masonluk, lağ-
vedilen yeniçeri ocaklarının
mânevî dayanağı olan bektâşil-
likle bir tutulup, birlikte yasak
edilmiştir. O dönemde İsmail
Ferruh adındaki eski bir devlet
memurunun kurmuş olduğu "Be-
şiktaş Cemiyet-i İlmiyesi" deni-
len topluluğun gerçek mason lo-
cası veya Bektaşî tekkesi olma-
masına rağmen her iki toplulu-
ğun yapı, merâsim, toplantı ve
fikrî özelliklerine benzetilen
şekli kendine ait (SUI-2) konu-
mu nedeniyle mason locala-
rının çalışmalarının da sözkonu-
su tarihte yasaklanmaları olası-
dır.

Kemal Salih Sel kardeşimizin
"Türk Masonluk Tarihine Ait Üç
Etüd" başlıkla kitabının "Beşik-
taş Cemiyet-i İlmiyesi" adlı bölü-
münde Ferruh İsmail Efendi'nin
ilginç öyküsü "mükemmel bir
araştırma" boyutlarında anlatıl-
maktadır. (KS-1)

Ancak burada belirtilmesi gere-
ken önemli bir nokta, söz konusu
dönemlerdeki kapatılmaya, ya-
saklanma olaylarının kesin bel-
gelere dayanılarak kanıtlanama-
masıdır. (AE-3) "Loca çalışmaları
nın kendiliğinden kısıtlandığı
yavaşlatıldığı söylenebildiği gi-
bi" (AE-4) Orhan Koloğlu "Abdül-
hamit ve Masonlar" adlı kitabı-
nın özet bölümünde:

"Avrupa'nın pek çok ülkesinde
Masonluk zaman zaman yasak-
lanırken Osmanlı ülkesinde asla

resmî bir yasaklama görülmemiştir." dedikten sonra "1740'larda ilk ve 1820'lerde ikinci kez Masonluğun yasaklandığı hakkındaki iddiaların ciddi bir temele dayanmadıklarını" ileri sürmektedir. (OK-2)

Kapatılmış, yasaklanmış, kısıtlanmış veya yavaşlatılmış, 1840'lı yıllara geldiğimizde masonik çalışmaların tamamen durduğunu teyit eden önemli bir belge G.O.D.F.'a bağlı, L'Union d'Orient Locasının Us.: Muh.:i Alexandre Schinas'ın yazdığı ve G.O.D.F.'a gönderdiği "İstanbul vâdisinde Masonluk hakkında mahrem rapordur. Dr. Schinas K.:imiz 1810 İstanbul doğumlu bir Rum'dur. Paris'te tıp eğitimi görmüş, Masonluğa kabul edilmiş, otuzuncu dereceye yükselmiş, daha sonra İstanbul'a dönmüştür. Dr. Schinas 16 Nisan 1863 tarihli raporunda şunları yazmıştır.

"..Ben bu vâdiye (İstanbul'a) 1842 yılının başında geldim. O tarihlerde çalışmakta olan hiçbir loca mevcut değildi. Bazı kardeşler tanıdım, ancak bunlar bir loca kuracak sayıda değillerdi. Bu memlekette Masonluğun yalnız adı bile, dehşet, korku ve nefret uyandırıyor. Mason kelimesi, ate, ihtilâlcî, dinsiz mânâsına geliyordu. Masonları cehennemlik diye adlandırıyorlar, Rumlar, Ermeniler, Katolikler, Museviler ve Türkler bütün Masonları dinsiz, imansız, uğursuz kimseler sayıyorlardı. Bugün bile (1863) aşağı tabaka kötü bir adamı an-

latmak için mason olduğunu söyler; bu peşin hükme, bu aptalca taassuba karşı yapılacak her müdâhaleyi, rezilce bir davranış olarak görür ve masonları cehennemlik cemiyetine mal eder..." (SUI-3)

Paul Dumont ise 1850 öncesine yakın yılları içeren dönem için şu belirlemeyi yapmaktadır:

"Osmanlı topraklarındaki Masonluk tam anlamıyla bir sömürge farmasonluğu niteliğini haizdi. Gerçekten sayıları düzineyle sayılan localar asla özerk değildi. Hepsi de kendi aralarında rekabete girişen ve zıt ulusal çıkarları temsil eden çeşitli yabancı obediyanlara bağlı idiler. İngiliz Bü.: Lo.:, Fransız Bü.: Lo.: ve Bü.: Do.:, İtalyan Bü.: Do.:, Hamburg Bü.: Lo.:, Yunan Bü.: Do.: ve başkaları." (PD-1)

19. yüzyılın ikinci yarısına geldiğimizde, yâni 1850 sonrası Avrupa ülkelerinin "Hasta Adam"a karşı sürdürdükleri sömürgeci politikalar ile birlikte üç kıtaya dağılmış Osmanlı toplumunu oluşturan birçok ülkede uluscu bağımsızlık akımların da doruğa ulaştığını görmekteyiz. Osmanlı yönetimi ise Tanzimat akımıyla birlikte, gayri müslim reaya için, eskinin sâdece dine dayalı cemaat sistemini değiştirerek, çeşitli cemaati birleştirip kaynaştırıp, "Osmanlı Ulusu" (İttihad-ı Ânasır) oluşturma çabaları içindedir.

Gene bu yıllarda tarihimizde ilk kez "hristiyan" bir düşmana karşı, müslüman Osmanlı orduları "hristiyan iki müttefiki" İngiliz ve Fransız orduları ile birlikte savaşmıştır. Tarihimize Kırım Savaşı adıyla geçen, 1855'te cereyan eden ve 1856 da "Rusları Osmanlı toprakları dışında" tutma amacına yönelik bu savaş hayat akışını hızlandırmış, iki yıl boyunca Türklerin Avrupalı davranış ve âdetlerini daha öncekilerle kıyaslanmayacak kadar iyi tanımalarına yol açmıştır.

Osmanlı toplumunda çelişkiler ve çıkar çatışmalarıyla dolu bu yılların ortamı, masonik örgütlenmelerin de başlayıp geliştiği dönemi oluşturmuştur.

Târihî süreci içerisinde "spekülâtif Masonluğun 18. yüzyılın aydınlanma felsefesinden etkilenmiş olduğu, buna 1789 Fransız Devrimi'nin ideolojik boyutlarını da katarak 19. yüzyıl boyunca radikal olmasa bile liberal bir anlayışın hâkim olduğu bir görüntü ve söyleme kavuşmuş olduğu" tarafsız tarih araştırmacılar tarafından ifâde olunur.

Paul Dumont'un Mimar Sinan Yayınları arasında 1985 te yayımlanan (No: 7) "Grand Orient de France Arşivlerinde Osmanlı İmparatorluğu XIX. yüzyıl ortası ile Birinci Dünya Savaşına yakın dönemde İstanbul'da Fransız obediyanına bağlı mason locaları" adlı çalışmasının çevirisinden bazı alıntılar o dönem için belirle-

yici ve tutarlı açıklamalar getirmektedir.

"...1850-1875 yılları arasında, Tanzimat Dönemi'nde, Osmanlı Masonluğu hakikî bir gelişme göstermiştir. II. Abdülhamit'in tahta çıkmasına yakın (30 Ağustos 1876) Osmanlı İmparatorluğu içinde kırka yakın loca mevcuttu. Bunların önemli bir kısmı İstanbul'da yerleşmişti, İzmir, Beyrut, Selânik gibi baş şehir dışı bölgelerde de localar mevcut idi. Bütün bu localar yabancı obediyanlara bağlı idiler. Dünyanın bu bölgesinde çok aktif olan Grand Orient de France ile Grand Orient d'Italia özellikle iyi temsil edilmekte idi. Üstün bir durumda olmakla beraber, bu iki obediyan, Yunan, Alman ve İngiliz obediyanları ile de rekabet etme zorunluğunda idiler." (PD-2) Paul Dumont G.O.D.F. arşivlerinde ve Bibliotheque Nationale'de yaptığı inceleme sonucunda gözlediği önemli bir eksikliği de şöyle dile getirmektedir: "Kuşkusuz, Osmanlı Masonluğu ile ilgilenenler için locaların yazışmaları en önde gelen kaynaklardır. Özellikle masonik yaşantının, örneğin Locaların üye alması gibi, birçok yönden ayrıntılı bilgiler edinme olasılığı vardır. (Locaların parasal durumları, insancıl girişimleri, iç karşıtlıkları ve sürüşmeleri vb... gibi.)

Bununla beraber bütün arşivlerde sıkça olduğu gibi, burada da eksiklikler mevcuttur. İncelenen dosyalar, özellikle loca içinde verilmiş konferanslar, açıklamalar

lar, tartışmalar hakkında, yâni çalışmalar hakkında çok az bilgi vermektedirler." (PD-2)

1870'e doğru G.O.D.F.'in İstanbul'da dört locası ve bir de Union d'Orient'den menşeinin almış bir Şapitr'i vardı. O yıllarda, yâni 19. yüzyılın ikinci yarısında G.O.D.F.'a bağlı kurulan ilk Loca L'Etoile du Bosphore'dur. (26.4.1858)

Loca üyelerinin çoğu İstanbul'daki Fransız kolonisine mensup köylü kökenli zanaatkârlardı. Bir lokantacı, bir çilingir, iki marangoz, iki kahveci, iki makine ustası, bir gazozcu, iki terzi, bir ayakkabıcı, bir aşçı gibi meslek erbabının arasında bir mimar, bir tüccar, bir de uzunyol kaptanı vardı.

Etoile du Bosphore'un kuruluşundan on yıl sonra gibi kısa bir dönem içinde üye yapısında temel bir değişim yaşandığı görülüyor. Fransız zanaatkârları artık çoğunlukta değildir. Loca üyeleri tüccarlardan, serbest meslek erbabından, devlet sektörünün çeşitli yerlerinde çalışan teknisyenlerden kurulu bir topluluk oluşturan loca, iniş ve çıkışlarla varlığını 1901 yılına kadar sürdürmüş ve o yıl G.O.D.F. emriyle kapatılmıştır.

L'Union' d'Orient Locası ise 23 Mart 1863 tarihinde gayri-müslim Osmanlılar tarafından herhangi bir etnik-ulusal unsura bağlı olmayarak kurulur. Kurucu Üs.: Muh.: Aznavour K.: den sonra Üs.: Muh.: seçilen Louis

Amiable K.: önemli bir yenilik getirerek Loca'yı Müslüman Osmanlılara açmaya karar verir.

1865'te sadece üç müslüman üyesi olan Locada müslümanların sayısı 1867'de 16'ya, 1868'de 41'e, 1869'da 53'e yükselerek üye sayısının üçte birinden fazlasını oluşturur duruma gelir.

Masonluğa kabul edilen bu Osmanlı müslümanları, rütbe ve konumları itibariyle son derece önemli kişilerdir: Sultan Aziz'in yâveri Rauf Bey, baş mâbeyincisi Cemil Bey, Mısırlı Prens Mustafa Fâzıl Paşa mâiyeti, İbrahim Ethem Paşa, iki kadı, birçok hâkim, savcı gibi bürokratlar.

1864'te kuruluşundan bir yıl sonra L'Union d'Orient Muh.: Lo.:sının Üs.: Muh.: seçiminde yaşanan hoşnutsuzluk sonucu önceki Üs.: Muh.: Aznavour K.: Ermeni Kardeşlere has bir Loca kurmayı öngörür ve 1866'da Ser (Ermenice sevgi demektir) Locası resmen kurulur. Aznavour K.: etrafında toplanmış bulunan Loca üyelerinin neredeyse tamamı İstanbul Ermeni sosyetesinin en zengin kişileridir.

Locanın 1868-1869 yıllarındaki matrikül cetvelleri bu konuda yeterli bilgi verebilmektedir. Toplam 72 üye içinde 18 banker, 7 işadamı, 15 tüccar. Diğer KK.: ise yüksek düzeydeki bürokratlar, doktorlar gibi zengin serbest meslek sahipleri veya kuyumcu, saatçi gibi lüks sektörün zanaatkârlarıdır. Listede iki de yazar ismine rastlanmaktadır.

G.O.D.F.'a bağı bir başka Loca olan Proodos Muh.: Lo.: 'sı ise (Rumca ilerleme demek) 1868 yılında kurulmuştur. Rumları bünyesinde toplama eğilimi göstermesine karşın, hiçbir zaman tamamen kapalı ve tek yönlü olmaya çalışmamıştır. 1870'te Üs.: Muh.: liğe seçilen Cleanti Scalieri K.: Osmanlı İmparatorluğunu oluşturan çeşitli ulusların bir çatı altında kardeşçe yaşamasını savunan bir kişidir. Loca kapılarını özellikle musevî ve müslümanlara açar ve bazı toplantıların Türkçe konuşmalara ayrılmasını sağlar.

1872-1873 yılları matrikül cetvellerine göre locada, çoğu Makedonya kökenli onbeş musevî, ondokuz müslüman bulunuyordu. Üye sayısının %50'si ise Rumlardan oluşuyordu. Rumların çoğu tüccar, komisyoncu, serbest meslek sahibi idiler. Aralarında zamanın ünlü düşünür, yazar ve sanatçıları da vardı. Müslüman üyeler ise çoğunlukla yüksek mevki sahibi kişilerdi. Namık Kemal, Abdurrahman Hilmi, Ali Şefkati, Ahmet Seyit, Mehmet Ragıp, Edirne İran Konsolosu Musa İbrahim, İran sefiri mirza Han ve tabii en önemli isimler 20 Ekim 1872'de tekrisi yapılan Şehzâde Mehmet Murad Efendi, Eylül 1873'te tekrisi yapılan Şehzâde Nureddin Efendi ve 24 Ağustos 1874'te tekrisi yapılan Şehzâde Kemalettin Efendi olmak üzere üç Osmanlı Şehzâdesidir.

Paul Dumont'un daha önce adı belirtilen kitabında sözü edilen localar ile birlikte 22.9.1908'de kurulan La Renaissance Locası hakkında da belgelere dayanılarak çok ayrıntılı bilgiler verilmektedir. Kitabın ikinci bölümünü oluşturan "XX. yüzyıl başlarında Selânik'teki Fransız obedi-yansına bağı Fran Masonluk" başlıklı araştırma da aynı önem ve ilginçliktedir.

O dönemde İstanbul'da G.O.D.F.'a bağı bulunan localar hakkında bu bilgileri ilettikten sonra gene XIX. yüzyılın ikinci yarısına dönecek olursak, zaman ilerledikçe siyâset ve Masonluğun daha da iç içe geçtiğini ve gene Masonluğun bu dönem ortamında Osmanlı toplumu için alternatifini bulunmayan çok yönlü amaçların gerçekleştirilmesine yönelik kullanılan bir araca dönüşmekte olduğunu görmekteyiz. Özellikle aykırı/liberal çizgi üzerindeki siyasî teşebbüslerin odaklaştığı, örgütlendiği ve kullandığı bir araç...

XIX yüzyılın ikinci yarısında masonik târihimize damgasını vuran en önemli olay ise, 1872 yılında tekris edilen ve Sultan V. Murad namıyla 1876 yılında tahta geçen Şehzade Murad Efendinin çevresinde gelişen olaylar ve yaşananlardır.

24 yaşında tahta çıkan ve yirmi iki yıllık saltanatı boyunca Osmanlı İmparatorluğunda sayısız reform yapan, birçok ilk adımın sahibi olan Sultan II. Mahmut'un

19'u erkek, 36 çocuğundan ikisi padişah olmuştur. Abdülmecit ve Abdülaziz. Abdülmecit babasının vefâtı ile 16 yaşında tahta geçip 22 yıl, başta Tanzimat Fermanının ilânı gibi tarihimizde olumlu yönde önemi olan birçok yenilik ve gelişimin sâhibi olmuştur. 38 yaşında vefat ettiğinde kardeşi Sultan Aziz (28 Haziran 1861'de) tahta geçmiştir. Babasının ölümüyle veliaht ilân edilen Mehmed Murad ise o tarihte 12 yaşındadır. Abdülmecit'in saltanatının son yıllarında kardeşi Abdülaziz ile gizli bir taht kavgası olduğu bilinmektedir.

Örneğin 14.9.1869 tarihinde Abdülmecit'i devirip katı şeriatın uygulanmasını sağlayacak bir hükûmeti iş başına getirmeyi hedefleyen "Kuleli Vakası"nda Abdülaziz'in parmağı olduğu ileri sürülmüşse de hiçbir belge ortaya konamamıştır.

Sultan Abdülaziz tahta geçtikten sonra, veliaht Şehzâde Murad'ı saf dışı bırakıp, verâseti oğlu Yusuf İzzettin'e geçirmeye çok çaba harcamıştır. Bu mücâdele yerli, yabancı herkesin gözü önünde Sultan Abdülaziz'in saltanatının sonuna kadar sürmüştür. O yıllarda "saltanat sırası değişikliği" söylentileri o derece yaygınlaşır ki, Anadolu'nun en hücre köşelerinde bile tartışılır olur. İngiltere'nin Trabzon Konsolosunun 25 Eylül 1873 tarihli raporunda konu şu şekilde dile getirilmektedir. (OK-3)

"(Buralarda) verâset sırasında değişiklik yapılacağı haberlerine gelince (...) bu değişikliği kabul edip Kuran'ın hükümlerine ters düşmektense hayatını vermeye hazır acımasız bir muhâlefet duygusu belirdi. (...) Eğer tahtın vârisinin değiştirilmesine kalkışılırsa, bütün Osmanlı ülkesinde büyük rahatsızlık görülür (...) Bunun Sultanın çılgınca bir fikri olduğuna inanıyorlar. (...) (Doğu kasedilerek) Bu vilâyette ciddî bir kargaşa çıkabilir. Batı vilâyetleri ise iç kargaşalarla harâbe haline gelebilir."

Şehzâde Murad'ın, hânedânın dışına itilerek taht sırasının değiştirilmesi çabaları onu pratik destek arayışına ittiğinden mi, yoksa masonik doktrine duyduğu ilgi ve eğilimden mi, nura kavuşmak istediğini somut olarak bilebilmemiz mümkün değildir. Ancak Masonluğa kabul edildiğine dair sahip olduğumuz bilgilerin, somut belgelere dayandığını rahatlıkla belirtebiliriz.

Mimar Sinan Dergisinin 1975 yılında yayımlanan 18. sayısında Pek Muh.: Suha Umur K.:imiz "V. Murad'ın Masonluğu Hakkındaki Belgeler" başlıklı yazısında (SU2-1) 1875 yılına kadar Osmanlı İmparatorluğu'nda, G.O.D.F.'a bağlı olarak çalışan localarla ilgili ilginç açıklamalar getirmektedir.

G.O.D.F. arşivinden temin edilen 180 sayfalık mikrofilm fotokopilerinde Şehzâde Murad'ın Tekris Töreni zaptı, tekrisi ya-

pan Üs.: Muh.: ve G.O.D.F. arasındaki yazışmalar ve konuyla ilgili değişik belgeler bulunmaktadır.

Şehzâde Murad'ın tekris edildiği loca, tekris biçimi ile ilgili bugüne kadar daha değişik anlatımlar da dile getirilmiştir. Ancak söz konusu belgelere ulaşılmadan önce bazı "hâtırat" ve söylentilere dayanılarak ileri sürülen bu savların, elimizdeki belgelere dayanarak artık pek bir geçerliliği kalmadığını söyleyebiliriz.

Şehzâde Murad çok iyi eğitim görmüş, Arapça ve Fransızca bilen, aydın, ileri görüşlü bir veliahttır. İmparatorluğun yabancı dilde basılan ilk resmî gazetesi "La Turquie"yi yayımlayan gazeteci yazar Charles Mismaire "Soirée de Constantinople" adlı eserinde Veliâht hakkındaki gözlem ve düşüncelerini uzun uzun dile getirmektedir. Tarihçi Cemal Kutay'ın "Bilinmeyen Tarihimiz" adlı eserinde Charles Mismaire'den çok kapsamlı alıntılar vardır. (C-1)

"Şehzâde Murad'ın şahsiyeti üzerinde, amcası ile birlikte Avrupa seyahati dolayısıyla geniş neşriyat yapılmıştı... Bu yolculukta en çok sempati ve sevgiyi toplayan da veliaht Şehzâde Murad Efendi idi... Köşkünde Veliâhtı çok defa ziyaret ettim...

"...Veliâhtın, üç sene evvel gizlice kurulmuş olan Yeni Osmanlılar Cemiyeti ile temasta olduğu kulağın söyleyiyordu. İlk anda mümkün görülmeyen bu

yakınlığın, Şehzâdenin şahsiyetini yakından tanıdıktan sonra mümkün olabileceğini düşünmek hatâli sayılmazdı: Çünkü bu genç adam, belki yakınındakilerden çekindiği, belki de düşüncelerini bana, benim ana dilimle daha iyi anlatabileceği için tercih ettiği çok güzel Fransızcasıyla Meşrutiyet ve Hürriyet için fikirlerini açıkladı."

"Hayret ve hayranlıkla dinledim. İngiltere Kraliçesi Viktorya'nın, Osmanlı Şehzâdesini gördükten sonra, torunları olan Prenseslerden birisini kendisine verebileceğini Osmanlı devlet adamlarına iletildiğini duyduğum zaman inanamamış, bunun bir yakıştırmaca olduğunu zannetmişim. Fakat, çok samimi olarak kaydediyorum, bu Türk Prensi her Avrupa Sarayının baştacısı olabilir."

Şehzâde Murad'ın köşkünde yapılan toplantıların müdâvimleri arasında bulunan hürriyet kahramanı Ali Şefkatî Bey 8 Şubat 1872'de, Şehzâdenin yakın dostu ve Fransızca öğretmeni vatan şairi Namık Kemal ile Başmâbeyincisi Ahmet Seyit Bey 28 Şubat 1872'de Proodos Locasında tekris edilirler. 2 Nisan 1872'de de maiyet memurlarından Mehmet Ragıp Bey tebenni yoluyla Locaya katılır.

1868'de kurulan Proodos Locasında 1872 yılına kadar sâdece bir müslüman tekris edilmişken 1872 yılında Şehzade Murad'tan önce 12 müslümanın tekrisi yapılmış, üç Kardeş'te diğer localar-

dan katılmışlardır. Şehzâde Murad'ın Proodos Locasına kabulünü bu ortam mı sağladı? Yoksa Şehzâde Murad'ı Proodos Locasına katmak için mi böyle bir ortam sağlandı? O günün koşullarında, belki de her iki olasılık bir arada, kendi doğru ve gerçeklerini kendi içlerinde saklıyordu...

Şehzâde Murad, 20 ekim 1872 akşamı, Ön.: Üs.: Muh.: Louis Amiabile'in evinde, mâbede dönüştürülmüş bir odada tekris edilmiştir. Teklifini yapan saray Başmâbeyincisi Ahmet Seyit K.:tir.

Tekris tarihinde İstanbul'da muhtelif obediyanlara bağlı en az 15 Loca çalışmaktadır. Bu Localardan G.O.D.F.'a bağlı beşi, Beyoğlu'nda Ağahamamı Sokağı'nda müştereken kiraladıkları bir lokalde toplanmaktadır.

Şehzâde Murad'ın tekrisinin lokalde değil de bir Kardeşe ait olsa bile özel bir mekânda yapılma gereği ile, teklif önerisinin askıya alınmaması gibi nizamnamelere aykırı davranışların açıklaması 23 Ekim 1872 tarihli G.O.D.F. gönderilen bir mektupta Üs.: Muh.: Cleanthi Scalieri K.: tarafından ayrıntılı bir şekilde yapılmaktadır. (SU2-1)

"President du Conseil de L'Ordre" ise, bu mektuba verdiği yanıtta tebriklerini ilettikten sonra, durumun özelliği nedeniyle nizamnamelerin dışına çıkılmasını haklı bulduğunu ve durumu anlayışla karşıladığını belirtip, "Sırası geldiği vakit ve icab

ederse (bu konuda) Konsey'de müdafaanızı ben kendim yapacağım" demektedir.

Şehzâde Murad'tan sonra, aynı Locada kardeşi Nurettin Efendi'nin (Abdülmecit'in 6. Oğlu) Kasım 1873'te ve Kemalettin Efendi'nin (Abdülmecit'in 4. Oğlu) Ağustos 1875'te tekris edildiklerini elimizdeki belgelerden öğrenmekteyiz. Masonluğa kabulünden sonra Şehzâde Murad'ın görüş ve düşüncelerinde, davranışlarında ne gibi değişim ve gelişmeler olduğunu bilebilmemizi sağlayacak kaynak ve belgelere ise maalesef sahip değiliz. Örneğin Kasım 1873'te gene aynı gizlilik içerisinde yapılan Şehzâde Nurettin Efendi'nin tekris töreninde Hatip konuşmasının Şehzâde Murad tarafından yapıldığını belgelerden ve konuşma nedeniyle kendisine gönderilen kutlama mektubundan öğrenmemize rağmen, bu konuşmanın metnine elimizdeki belgeler arasında rastlayamamaktayız.

Şehzade Murad tekrisinden üçbuçuk yıl sonra, 1876'nın Mayıs ayında Abdülaziz'in halledilmesi üzerine Padişah Beşinci Murad namı ile tahta çıkar. 30 Mayıs'tan 31 Ağustos'a kadar üç ay, üç gün süren bir hükümdarlıktan sonra da delilik alâmetleri göstermesi nedeniyle tahttan indirilerek yerine kardeşi ikinci Abdülhamid hükümdar ilân edilir. Şehzâdeliğinde ve ilk gençlik yıllarında kişiliği veya özel deyimle "karizması" ile çevresinin hep

olumlu yönde etkileyen hayranlık uyandıran, olumlu yönleriyle dikkati çeken vefiaht üç aylık bir saltanattan sonra, (dost, düşman) çevresindekilerin müsterek kararıyla tahttan indirilip ömrünün sonuna kadar, 28 yıl sürecek bir esarete mahkûm edilmiştir. Alkole olan zaafi dışında Sultan Murad'ın hastalığını tıbben tanımlayan somut bir bilgi ve belge yoktur. Daha doğrusu büyük umutlarla bel bağlanarak tahta çıkarılışından önce Sultan'ın aklî durumu ile ilgili somut hiçbir eleştiri, gözlem veya bir anlatıma rastlayamıyoruz.

Amcası Abdülaziz'in tahta çıkışıyla 1861'de vefiaht ilân edilen ve 15 yıl süreyle yakın gözetim ve baskı altında yaşayan, çökmekte olan bir imparatorluğun bunalmış yıllarının yarattığı olumsuz birikim ve tahta geçtikten sonra yaşadığı yoğun olaylar belki de Sultan'ın bıçak sırtında olan ruh hâlini etkilemiş sonunda cinnet geçirmesine neden olmuştur.

Sultan V. Murad tahta geçtikten 6 gün sonra, devrilen Padişah amcası Abdülaziz, hapsedildiği odada bilekleri kesilmiş bir biçimde ölü olarak bulunur. Kimilerine göre bu bir intihardır, kimilerine göre de bileklerinde görülen ve bir insanın kendi kendine yapamayacağı derin makas yaraları nedeniyle, öldürülmüştür.

Elçi Sir Henry Eliot İngiltere Dışişleri Bakanlığına göndermiş olduğu bir raporda bildirdiğine gö-

re, "Sultan Murad, Abdülaziz'in intiharı haberini duyunca düşüp bayılmış sonra da birbuçuk gün boyunca hep kusmuştur..."

Hükümdarlığının ilk iki haftası boyunca Sultan Murad'ın davranışları öyle garipleşir ki, "Eyüp'te yapılacak geleneksel kılıç kuşanma töreninin bile ertelenmesi zorunlu hale gelir. Bizans'ın yıkılmasından bu yana, kılıç kuşanmadan padişah olan tek kişi de V. Murad olur." (AP-1)

V. Murad 31 Ağustos 1876 târihinde alınan bir fetvâ ile şiddet kullanılmadan tahttan indirildikten sonra, tahta çıkarılan II. Abdülhamid'in, Mithat Paşa'ya reformları destekleme sözü vererek imzaladığı "Maslak Mukâvelenâmesi" adı verilen, ancak varlığı bugüne kadar belgelenip kanıtlanamamış olan bir sözleşmeden bahsedilir.

Bu taahhütname, iddiaya göre V. Murad'ın sağlığına kavuşması halinde Abdülhamid'in tahttan çekilmesi vaadini içermektedir. 19 Aralık 1876'da Mithat Paşa'nın sadrâzamlığa getirilmesi, 23 Aralık 1876'da anayasanın ilânı, 5 Şubat 1877'de ilk Meclisi Mebusan'ın açılmasından sonra, Mithat Paşa, Namık Kemal ve arkadaşlarını ülkenin çeşitli yerlerine sürgüne gönderen Abdülhamid, 1876'dan 1909 yılına kadar 33 yıl sürecek olan istibdat dönemi olarak anılan yönetim biçiminin gerçek yüzünü gösterir.

II. Abdülhamid tarihimizde hakkında pek çok yazı yazılan, araş-

tırma yapılan hükümdarlardan biridir. Kimilerine göre Ulu Hakan, kimilerine göre Kızıl Sultan'dır.

Sultan Murad halledilip, hapis hayatına mahkûm edildikten sonra yapılan spekülasyonların ardı arkası kesilmez. İlk ve tek mason Osmanlı Hükümdarının beklenmedik sonu karşısında kendi locasından birkaç K. dışında Osmanlı tebâsı masonlar genel tutumlarıyla ülkenin yeni hükümdarına, yâni Abdülhamid'e karşı uyumlu olmayı tercih ederler.

Başkent'te ve yurtdışında V. Murad'ın bozulan sağlığı (yâni deliliği) ile ilgili leyhte ve aleyhte onlarca belki de yüzlerce yayım yapılırken başta Üs.: Muh.: Cleanthi Scalieri olmak üzere, Aziz Bey, Ali Şefkati Bey, Ali Suavi Bey, Âgâh Efendi gibi kardeşleri ile Sultan'ın yanında bulunan validesi Şevki Efza Sultan ve Cariyesi Nakşibent Kalfa onu bir yolunu bulup Çırağan'dan kaçırıp tekrar tahta çıkarmak için çaba harcamışlardır. Heyecanlı mace- ra romanlarını anımsatan bu faaliyetler sırasında, Çırağan Sarayı'nın geniş su yollarını kullanılarak kaçırma planları gerçekleştirilmeye çalışılır. Firar gününe çok yakın yapılan bir toplantı, toplantıya katılacak olanlardan birinin ihbarı sonucunda basılır. Scalieri, Ali Şefkati Bey ve Nakşibent Kalfa kaçabilmeyi başarak bir süre İngiliz Sefaretinde saklanıp daha sonra, İstanbul'daki Masonlardan Armatör

Lord Ciano'nun sağladığı olanaklarla Atina'ya gönderilirler. Scalieri ve Nakşibent Kalfa Atina'da Ali Şefkati Bey ise Paris'te pek parlak olmayan bir hayat sürdükten sonra vefât ederler.

Başarısızlıkla sonuçlanan "su yollarından kaçırma operasyonundan" sonra tarihimize "Çırağan Vakası" olarak geçen son bir kaçırma teşebbüsü daha yaşanır. 20 Mayıs 1878 tarihinde bir süre Mektebi Sultanî'nin müdürlüğünü yapmış Ali Suavi Bey, bazı kaynaklara göre ikiyüz, bazılarına göre beşyüz kişilik Rumeli muhacirlerinden oluşan birkuvvetle karadan ve sahilten sarayı basarak V. Murad'ı kurtarmaya çalışır. Beşiktaş Karakolu Muhafızı Yedisekiz Hasan Paşa kumandasındaki zaptiyeler baskını haber alır ve dağıtırlar, Ali Suavi Bey ise başından aldığı yara ile hayatını kaybeder. 1878'deki bu olaydan sonra Sultan Murad'ın vefât ettiği 1904 yılına kadar tarihimizde bu türde kayda geçen başka bir olaydan bahis yoktur.

Ancak bilinen odur ki bu son olaydan sonra Sultan V. Murad, Çırağan'dan Yıldız Parkındaki Şale Köşkü'ne veya Malta Köşkü'ne götürülür. Dışarıyla olan bütün ilişkileri kesin bir şekilde önlenir, bahçeye bile çıkmasına izin verilmeyerek tamamen dış dünyadan tecrit edilerek âdetâ ölüme terk edilir.

Sultan V. Murad'ın tahttan indirilişi "Osmanlı İmparatorluğu'nun başkentindeki localar

için de karanlık günlerin başlan-
gıcı olmuş, mason Padişahın
tahttan indirilmesi mason dün-
yasını büyük bir krize sürükle-
miştir. V. Murad'a samimî bir
dostlukla bağlı olan Scalieri K.:
ise eski dost, yeni çırağın müda-
faası için locaları harekete geçir-
mek için büyük çaba harcamış
ancak sonuçta Masonluktan isti-
fa ederek eski kardeşlerine lânet
edebilecek kadar şiddetli bir ha-
yal kırıklığına uğramıştır. (EE-1)

II. Abdülhamid döneminde Fran-
sız Locaları, 1908 olaylarına ka-
dar atıl kalarak, her türlü tehli-
keye karşı son derece
muhâfazakâr ve ezik bir tavır
sergileyip "suya sabuna dokun-
mama" politikası izlemeyi tercih
edeceklerdir. (EE-2)

İstanbul'daki localar suskunlu-
ğunu sürdürüp, hattâ II. Abdül-
hamid yönetimine yaranmaya
çabalarken Paris'teki
G.O.D.F.'da dengeli bir politika
uygulayıp imparatorluk nezdin-
deki ülke çıkarlarına bir zarara
yol açmamak için son derece ihti-
yatlı davranmaktadır.

1892 yılında Paul de Regla adlı
bir K.: Paris'te kendi locası ve
başka localarda "Sultan V. Mu-
rad ve II. Abdülhamid Han" baş-
lığıyla verdiği konferanslarda,
Sultan V. Murad'ın cinnetinin
geçici dolayısıyla hal'inin de ge-
çersiz olduğunu savunurken,
habis, içten pazarlıklı, müstebit,
batı düşmanı II. Abdülhamid'in
tahttan indirilerek, munis, has-
sas, iyiliksever, batı'ya meyyal V.

Murad'ın tahta çıkarılması için
gerekli çabaların harcanması ko-
nusunda çağrıda bulunmakta-
dır. (CK)

Konferanslar bir hayli tepki gö-
rür. "Paris'te yayımlanan L'Ori-
ent Gazetesi sahibi ve müdürü
olan N. Nicolaides 12 Mayıs 1892
tarihli bir yazısında (OK-4) II.
Abdülhamid'i müdafaa etmekte
ve bu arada Paul de Regla'yı ve
onun şahsında Fransız Masonlu-
ğunu itham ettikten sonra II. Ab-
dülhamid'e yöneltilen suçlama-
ların haksız olduğunu ileri süre-
rek, Fransız basınının ve özelli-
kle Fransız Masonluğunun İngiliz
entrikalarına âlet olmayacakları
ümidini beslediğini dile getirir.

De Regla'nın başlattığı tartışma
İstanbul localarını ve Fransa Bü-
yük Loca'sını bir yıl kadar meş-
gul ettikten sonra kapanır. 1902
yılında De Regla yayımladığı,
"Au Pays de l'Espionnage: les
Sultans Mourad V et Abdulha-
mid II," isimli kitabıyla konuyu
tekrar gündeme getirir. Ancak II.
Abdülhamid'e karşı sürdürülen
harâretli ama kısa bir kampanya
kapsamından dışarı çıkamaz.

XIX. yüzyılın sonunda "İmpara-
torluğun pâyitahtında" yâni İs-
tanbul'da Masonluk artık siyasî
gelişmelerin akışına göre varlığını
sürdürebilmek için davranış-
ların gelişmelerin akışına göre
belirleyen ilişkilerini pragmatik
doğrultularda düzenleyen bir
teşkilâta dönüşmüştür.

Fransız obediyanasına bağlı loca-
lar yirmi otuz yıl önce ilerencilik ve

aydınlanma sembolü olduğu dönemden, eylemlerinin suç ve şüphe kaynağı olarak görüldüğü bir döneme girmişler ve peşpeşe sessiz sedasız uykuya dalmak mecburiyetinde kalmışlardır.

Bu Locaların yok olmasından sonra varlığını sürdürebilen İngiliz, İtalyan ve Alman obediyanlarına bağlı localar ise padişahın gözetim ve denetiminde hayır işlerine yönelik konser ve balolar tertipleyen sosyal kulüpler olarak karşımıza çıkmaktadırlar. (OK-5)

XX. yüzyılın başında İmparatorluk topraklarında öneminden, konumundan ve işlevlerinden çok şey yitiren İstanbul localarına karşın, masonik gelişmelerin Balkan'lara, özellikle Selânik'e kaydığı görülüyor. Jöntürk hareketleriyle doğrudan ve dolaylı ilişkiler yoluyla Türkiye'de Masonluk tarihinde yeni bir dönemin temellerini bu yıllarda atmıştır.

XX. yüzyılın ilk on yılında Selânik'te değişik obediyanlara bağlı localar; Makedonia Rizorta ve Labor et Lux Locaları nedeniyle sözkonusu obediyanlar arasında İtalya Büyük Loca'sının öne çıkışı; 1889'da İttihad-ı

Osmanî Cemiyeti adı altında kurulan 1895'te "Osmanlı İttihat ve Terakki" adını alan cemiyet üyeleri Jöntürklerin, dönemin istibdat ortamında özgürlükçülere güvenli bir çalışma ve örgütlenme ortamı sağlayan Masonluk çatısı altında toplanmaları, başlıbaşına ayrıntılı ve derinlemesine araştırmalar gerektiren çalışma ve inceleme konularıdır. (*)

23 Temmuz 1908 İttihat ve Terakki'nin Manastır'da hürriyet ilân ettiği tarihtir. Sözkonusu eylemle sonuçlanan gelişmeler karşısında II. Abdülhamid Kanun-i Esasînin yürürlüğe konmasını ve Heyet-i Mebusan'ın toplantıya çağrılmasını kabul ettiğini beyan eder ve 24 Temmuz 1908 II. Meşrutiyet ilân edilir.

II. Meşrutiyet'in ilânına kadar, masonik ilişkilerinde gizlilik ve ketumiyet ilkelerine büyük ölçüde dikkat eden İttihat ve Terakki Cemiyeti mensuplarının varlığını, II. Abdülhamid'in güçlü hafiyeye ve muhbir teşkilatı çözemediği gibi, ne İtalya Büyük Locası ne de diğer localar ve obediyanlar bu sıkı işbirliğinin boyutlarından haberdar olabilmişlerdir. Ancak bilinen odur ki hürriyet'in ilânından hemen bir gün sonra başlatılan kutlama gösterilerinin-

(*) *Orhan Koloğlu'nun "Abdülhamid ve Masonlar" kitabının devamı niteliğinde "İttihatçılar ve Masonlar" adlı kitap, sözü edilen dönem için çok önemli kaynak niteliğinde bir eserdir. (OK) Aynı biçimde, nisan 1998 te yayımlanan "Gönye ve Hilâl, İttihad Terakki ve Masonluk" adlı, türk İtalyan ilişkilerinde İtalyan Masonluğunun oynadığı rolü önemli kaynak ve belgelere dayanarak inceleyen kitap, Masonik açıdan daha kapsamlı çalışmalar için bizlere çok değerli ipuçları sunmaktadır. (A1)*

de masonlar varlıklarını ve uğraş verdikleri amaçlarının gerçekleştirmesinden duydukları coşkuyu ortaya koymaktan çekince duy-mamışlardır.

Paul Dumont 24, 25, 26 Temmuz günlerinde Selânik'te yapılan gösterilerle ilgili şu bilgiyi ver-mektedir. "Bütün obediyanlara bağlı masonlar yanyana bayrak-ları ile sokaklarda yürümüşler ve herkesce vatanın kurtarıcıları arasında alkışlanmışlardır. Ama aralarında en fazla alkış alanlar, başta Emanoel Karasso olmak üzere, Makedonia rizorta Lo-ca'sının üyeleri idi. (PD-3)

Devrim'in oluşumunda İttihatçı kadrolarla, mason localarının et-kisi anlaşıldıktan sonra Avrupa ülkelerine bağlı obediyanların bu kadroları kendi bünyelerine çekmek için giriştikleri çok yo-ğun ve pragmatik çaba ve müca-delelere rastlamaktayız. En mâsum ifâde şekliyle "Devrimci iktidar sahiplerini kendi yapı-larına bağlayarak Osmanlı toplu-mu üzerinde kontrol kurma" ça-baları olarak tanımlanabilecek bu faaliyetleri farkedip değerlen-direbilecek deneyim ve birikim sahibi kadrolar ise Osmanlı Ül-kesindeki bütün Masonluğu Os-manlı Yüksek Şûrası ve Büyük Doğusunu kurarak kendi kont-rollerine bağlamayı tercih etmiş-lerdir.

İlk kuruluşu 1861 yılında Mısırlı Halim Paşa'nın Hâkim Büyük Âmirliği'nde oluşturulan Şûra-ı Âli-i Osmanî (Yüksek Şura) 25

Haziran 1909 yılında Prens Aziz Paşa Hâkim Büyük Âmirliğinde ikinci kez kurulmuş, aynı yıl Yüksek Şûra'ya bağlı olarak Maşrık-ı Âzam-ı Osmanî, yâni Büyük Loca Mehmet Talât K.'in (Talât Paşa) Büyük Üstad'lı-ğında kurularak faaliyete geç-miştir.

Osmanlı Devleti hudutları içinde hükümran olacak bir Türk Obe-diyansı oluşturulurken masonik kurallara, prosedürlere uyulma-ması ise bu kuruluşların gayri muntazam olarak nitelendiril-mesine neden olmuştur. Sembolik localar bir araya gelerek bir Büyük Loca kuracakları yerde, önce bir Süprem Konsey ku-rulmuş sonra ona bağlı sembo-lik localar kurulmuş ve bu Süp-rem Konseyin himâyesinde bir Bû. Lo. tesis edilerek iki ku-rum arasında Üniversal Mason-luk kurallarına uyulmadığının delili niteliğinde olan bir belge olan konkordato imzalanıp ilân edilmiştir. (1 Kasım 1909) (AE-5)

Türk masonlarının birleşip bir Türk Obediyansı ve ona bağlı Lo-calar kurarak hemen yönetimi el-lerine almak amacıyla giriştikle-ri eylemin biçimsel niteliklerinin evrensel kurallara uymadığını kardeşlerimizin bilmediklerini, Dünya'da benzer kuruluşların nasıl oluşturulduğunu iyice ince-lememiş olduklarını ileri sürmek pek kolay değildir.

Nedenlerini tam olarak açıklaya-masak da, yapılan bu yanlışlık

muntazam Masonlukta yeri olmayan bir davranış, yâni Yüksek Şûranın, Büyük Locaya hâkimiyeti olgusunu getirmiş ve 1965 yılında yapılan Tanzim Törenine kadar süregelen intizam çabaları ve kardeşler arası mücadelelere neden olmuştur.

İki yıl sonra sona erecek olan yüzyılımızın başında, 1909 yılında Türkiye Büyük Locası kurulurken Türkiye'deki Masonluk tarihinde bir dönem kapanmış, masonik çalışmaların geçici olarak durduğu 1935 yılına kadar sürecektir yeni bir zaman dilimi başlamıştır.

KAYNAKLAR

- 1) AE - Abdurrahman ERGİNSOY, *Türkiye'de Masonluğun Doğuşu, Erciyaş Yayınları, İstanbul 1996, 1) S.4, 2) S. 7, 3) S.6, 4) S.8, 5) S. 47*
- 2) AI - Angela IACOVELLA, *Gönye ve Hilâl İttihad-Terakki ve Masonlar Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1998*
- 3) AP - Alan PALMER, *Osmanlı İmparatorluğu Bir Çöküşün Yeni Tarihi, Sabah Yayınları, İstanbul 1992, 1) S.158*
- 4) CK - Can KAPYALI, II. Abdülhamit ve V. Sultan Murat, *Paul de Regla'nın 23 Mart 1892 Tarihinde Paris Vadisinde, Birlik ve Erdem Muh. LL.'da verilen Konferans. 1994*
- 5) CU - Cemal KUTAY, *Bilinmeyen Tarihimiz, Cilt II, İstanbul 1974, 1) S.210-211*
- 6) CY - Cavit YENİCİOĞLU, *Türkiye'deki Masonik Faaliyetler Hakkında Kronolojik Etüd, Bü. : Lo. : Yayınları, Sayı 4, İstanbul 1988, 1) S.4*
- 7) EE - Edhem ELDEM, *Toplumsal Tarih, Sayı 33, İstanbul 1996, 1) S. 22 2) S. 20*
- 8) FA - Mehmet Fuat AKEV, *Türkiye'de Masonluk Tarihi ve Türk Toplumunda Masonluğun Rolü, Mimar Sinan Yayınları, Sayı 13, İstanbul 1992, 1) S.2*
- 9) İS - İlhami SOYSAL, *Türkiye ve Dünya'da Masonluk ve Masonlar, Der Yayınları, İstanbul 1978, 1) S. 170-171*
- 10) KS - Kemal Salih SEL, *Türk Masonluk Tarihine ait Üç Etüd, Mimar Sinan Yayınları, Sayı: 2, İstanbul 1973 1) S.5-25*
- 11) MT - Mesut TUNCEL, *Masonlar ve Sultan Murad, Mimar sinan, Sayı: 66, 1987*

- 12) OK - Orhan KOLOĞLU, *Abdülhamit ve Masonlar*, Gür Yayınları, İstanbul 1987, 1) S. 8-9, 2) S. 220, 3) S. 110, 4) S. 198, 5) S. 182
- 13) OK - Orhan KOLOĞLU, *İttihatçılar ve Masonlar*, Gür Yayınları, İstanbul 1991
- 14) PD - Paul DUMONT, G.O.D.F. *Arşivlerinde Osmanlı İmparatorluğu XIX. Yüzyıl Ortası ile Birinci Dünya Savaşı'na Yakına Dönemde İstanbul'da Fransız Obediyansına Bağlı Mason Locaları XX. Yüzyıl Başlarında Selanik'teki Fransız Obediyansına Bağlı Fran Masonluk*, Mimar Sinan Yayınları, Sayı: 7, İstanbul 1985,
- 15) SUI - Suha UMUR, *Meşrutiyetten Önce Türkiye'de Masonluk*, Şakul Gibi, 1) Sayı: 6, S. 11 2) Sayı : 9, S. 11, 3) Sayı: 9, S. 12
- 16) SU2 - Suha UMUR, *V. Murad'ın Masonluğu Hakkında Belgeler*, Mimar Sinan, Sayı 18, 1975, 1) S. 19-33
- 17) SU3 - Suha UMUR, *Türkiye'de Masonluğun Uyku Dönemleri*, Mimar Sinan, Sayı: 58, 1985 1) S: 6, 2) S: 7

SUFİZM VE FRANMASONLUK ŞEYHÜL İSLÂM MUSA KÂZİM EFENDİ 1865 - 1920 (*)

Yazan: **Thierry ZARCONE**
Türkçesi: **Can KAPYALI**

Osmanlı İmparatorluğu'ndaki franmason tarihiyle ilgili bilgimizin henüz pek kısıtlı olduğunu söylemek gerekir. Oysa bu konuyu içeren pek çok Türkçe esere rastlanmasına rağmen içlerinden birkaçı hariç, çoğu masonluğu yermek amacıyla kaleme alındığından, ne dereceye kadar güvenilir oldukları kuşkuludur (1). Ancak birkaç yıldır bu tarihin bazı cepheleri, Türk ve batılı araştırmacılara inceleme konusu olmuştur. Burada örnek olarak Grand Orient de France ile Paris Millî Kütüphanesi arşivlerini inceleyerek İstanbul ve Selânik'teki Fransız

(*) *Bu çalışma, Türkiye'nin Sosyal ve Ekonomik Tarihi V nci Kongresi'ne sunulan bilimsel bildirinin yeniden gözden geçirilmiş şeklidir. Marmara Üniversitesi, İstanbul, 21-25 Ağustos, 1989.*

locaları üzerine bir araştırma yapan Paul Dumont (2) gösterilebilir. Gene aynı konuda daha yeni bir çalışma, M. Şükrü Hanioglu tarafından **Masonlar ve Jön Türkler** (3) başlığı altında kaleme alınmıştır. Ancak Türkiye'deki franmason tarihinin diğer cepheleri ve özellikle de İngiliz localarının faaliyetleri incelenmedikçe, yukarda sözünü ettiğimiz çalışmalardan elde edilecek sonucun, genel bir anlam taşıdığını dikkate almak gerekecektir. Bu konuda Londra'da, Birleşik Kanada (4). Gene Roma da, Grand Orient d'Italie de, konumuzla ilgili bazı belgeler bulunabilir. Ne var ki İngiliz localarının oynadığı rol gerçekten çok önemlidir. Zira Osmanlı İmparatorluğu'na ilk kez giren masonlar, XVIII. nci yüzyıl başlarında Anglosakson masonları olmuşlardır. Nitekim Türkiye'de ilk Fransız localarının kuruluşu sırasında, İngiliz ve İskoç locaları faaliyettedir ve üyeleri arasında yüksek görevlerde bulunan Türkler de vardır. Dolayısıyla İmparatorluğa bu zaman dilimi içinde liberal görüşler girmiş ve bu görüşler doğrultusunda özgürlük ve hoşgörü bilinci vicdanlarda taht kurmuştur. Daha sonraları, Anglosakson localarının bazı üyelerinin, Mustafa Fâzıl Paşa gibi, Tanzimat'ın önde gelenleri arasında bulunduğu görülecektir (5). İlerde yapılacak çalışmalar için İstanbul'da bulunan Türkiye Büyük Locası'nın arşivlerini de incelemek gerekir. Bu arşivler 1908 tarihinde kurulan Grand Orient Ottoman'a bağlı localarla ilgili bilgileri içermektedir. Bu konuda Osmanlıca yazılı kitaplarda ve diğer belgelerde hiç kuşkusuz çok ilginç yazılara rastlamak mümkündür. Ancak bugüne dek, böylesine bir çalışmanın sınırlı bir şekilde yapılmış olması da şaşırtıcıdır. Bu durum herhalde Osmanlıca eserlere ulaşmanın güçlüğü yanında, zamanın çeşitli dergilerinde çıkan yazıların biraraya getirilmesindeki güçlükten kaynaklanmaktadır. Hür ve Kabul Edilmiş Türkiye Büyük Locası yayın organı Mimar Sinan Dergisi sayfalarında, gerçekten de pek değerli belgeler yayınlayan Suha Umur, Reşat Atabek ve Celil Layiktez gibi Türk araştırmacılarının çalışmalarını övgüyle anmak gerekir (6). Türk franmasonluğu hakkında bugüne dek yapılan tüm bilimsel çalışmalara rağmen, bundan sonra da yapılması gereken daha pek çok şey vardır. Bundan sonra girilecek çalışmaların yukarıda açıklanan sistem içinde ele alınması, bizim inancımıza göre, günümüze dek sürdürülmekte olan ve Osmanlı İmparatorluğu'ndaki franmason tarihinin yalnızca "görünümünü" yansıtan, masonik yapının ve bu yapının ayrıntılarıyla oluşturduğu bütünün, ne olduğuna dair henüz bizlere kesin ve net bir bilgi ulaştıramayan eski çalışmalardan çok daha fazlasını aktaracağı açıktır (7). Ancak hemen belirtelim ki, incelemeler sırasında aynı zaman dilimi içinde yer alan ve tarihsel açılardan

aynı döneme rastlayan, ancak daha çok felsefi ve dinî olayları hedef alan konuların üzerinde durulmasına gerek yoktur. Örneğin Osmanlı İmparatorluğu'nda masonik düşünce üzerine yapılacak ayrıntılı bir araştırma, tasavvuf ruhu, ya da franmasonluk, İslâm ve mistik kuruluşlar arasındaki ilişkiler gibi başlıkları ele aldığımız takdirde, bu çalışmamız sırasından üzerinde duracağımız başlık sonuncusu olacaktır.

Bir mistik kuruluşla aynı anda franmasonluğa da kayıtlı olmak veya tanınmış büyük bir ulema'nın franmasonluk içinde yer alması, islâmologlar tarafından bilinmeyen bir durum değildir. Hattâ bu durumdan sık sık da söz edilmesine rağmen, bizce bir hayli ilginç olan, bu iki taraflı beraberliğin gerektiği şekilde üzerinde durulmamış olmasıdır. Esasen İslâm toprakları üzerinde Franmasonlukla, ya da Franmasonluklarla ilgilenilmediği de ayrı bir gerçektir. Gerçi Mısır ve Magreb gibi ülkelerde Franmasonluk üstüne incelemelerde bulunan bu çalışmalar henüz pek de yetersiz kalsa da bazı araştırmacılar çıkmıştır; ama Osmanlı İmparatorluğu'nda franmasonluk özellikle tarihî ve bir de politikaya etkisi açısından ele alınmış ve bu doğrultuda localardaki *ulemaların* adlarının açıklanmasıyla yetinilmiştir. Burada önemli olan ve bize düşen görev, franmasonluğa giren tanınmış din adamlarının hangi psikolojik, sosyolojik ya da politik nedenlerle bu camiaya adım atmış olduklarının incelenmesidir. Bir sûfi gurubu içinde olan bazı kimseleri, tarihleri boyunca zaman zaman birbirine yaklaşan ve fakat tamamen zıt kutuplarda olan bu iki topluluk içinde görmekteyiz. Basit bir tanımlamayla açıklanması mümkün olmayan ve bir gizlilik mefhumunu içinde saklayan franmasonluk, tarihin de bize yansıttığı gibi, değişmeyen felsefi politikaları içinde barındırmamış ve zamanın akışı içindeki devirlerde, çeşitli obedianslar altında kendisini sürekli yenilemiştir. Bu dinamizmin çalışmamızı güçlendireceğini sanmıyoruz. Ayrıca, ayrıntılara girmeden önce, çalışmamızın günümüz Türkiye'sini de kapsayacağını belirtmemiz gerekmektedir. Zira Cumhuriyet Türkiye'sinde franmasonluk, - ama hangi franmasonluk bunu iyice belirtmek gerekir. - İslâmî eleştirinin önde gelen hedeflerinden biri olmasına rağmen, seyrek de olsa bazı dinî topluluk üyelerinin ilgisini çekmektedir (8).

XX nci yüzyıl başlarında Şeyhülslâm Musa Kâzım Efendi devrin büyük Osmanlı âlimidir (1850-1920). Çalışmamızda böylesine ünlü bir şahsiyetin ele alınarak incelenmesi ve bu şahsiyetin faaliyetleri yanında, yazılarından da yararlanılarak Türkiye'deki İslâm franmason

ilişkileri sorununa yaklaşılmasının daha uygun olacağını düşünülmüştür (9). Hemen ardından Franmasonluğun ve mistik kuruluşların Osmanlı İmparatorluğu'nun modern dönemi içinde sosyal ve siyasal açıdan oynadıkları rol üzerinde durulmuştur (10). Burada Şeyhülislâm Musa Kâzım Efendi'nin Franmason ve Jön Türk olduğunu; aynı zamanda katı kurallarıyla tanınan Nakşibendî tarikatında bulunduğunu ve tüm bunların yanında, mezhep dışı bir tarikat olarak tanımlanan beктаşilerin içinde de yer aldığını hatırlatmak gerekir. Musa Kâzım Efendi'nin böylesine değişik ve birbirine zıt kuruluşlar içinde bulunması, bu ünlü din adamının doğal olarak kişiliğinde bir ayrıcalık yaratmaktadır (11). Ancak bu durum karşısında, insanın aklında cevap bekleyen yeni sorular doğmaktadır. Herşeyden önce Musa Kâzım Efendi'nin "Sufizm"den ne anladığını, mümkün olduğunca açık ve net bir şekilde ortaya koymak gerekir; bu çalışma yapıldıktan sonra, Musa Kâzım Efendi'nin "Sufizm" anlayışının İslâm ve franmasonluk içindeki yeri değerlendirilmelidir. Tezimizi, bu çalışmanın konuyla ilgili yeni bir görüş getirdiğini savunmadan, Musa Kâzım Efendi'nin bu değişik kuruluşlar içinde bulunma nedenini, *nakşibendî* yoldan ayrılmayan bir müslümanın, bir *Jön Türk* olarak franmason ve beктаşiliğe geçişini - olayların mantıksal gelişimine uygun olarak- politikaya bağlayacağız. Evet Musa Kâzım Efendi bir siyâset adamıdır; şimdi önce şunu anlamak gerekmektedir: siyâset nasıl olup da *Nakşibendilik* ve *Bektaşilik* gibi iki zıt görüş arasında bir yakınlık kurmayı başarabilmiştir? Ayrıca Musa Kâzım Efendi'nin edebî yönü, daha değişik soruların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Musa Kâzım Efendi'nin yayınlanmış kitapları ve yazıları vardır. Örneğin bu eserler arasında yazmış olduğu bir *tefsir* (Kuran'ın yorumu), tamamen islâmî kurallar içinde dinine ve geleneklerine bağlı bir adamın kaleminden çıkmıştır. Nitekim Musa Kâzım Efendi mutaassıp bir insan olarak tanıtılmakta ve Türk panislâmistlerinin önde gelenlerinden biri olduğu savunulmaktadır. Ama buna karşılık "hak mezheplere aykırılığı ile ün yapan ve İslâm yasalarınınca dine karşı geldiği için cezalandırılan *İbni Arabî*'nin öğrencilerinden Bedrettin el Simavî'nin (Ölümü 823/1420) *Vâridat* adlı eserini ve aynı şekilde *İshak Karamanî*'nin (Ölümü 923/1517) *Şeyhülislâm Ebussuud Efendi* (12) tarafından cezalandırılan *İstanbul*'lu *Şeyh Halvetî* adlı eserini ilk kez Türkçeye çeviren olarak karşımıza gene Musa Kâzım Efendi çıkmaktadır. Musa Kâzım bu iki çeviri yüzünden zamanın din adamları tarafından büyük eleştiriye uğramıştır. Bir âlim, "*özgür düşünceli*" olarak değerlendirilmektedir; bu da hiç kuşkusuz *İttihat* ve *Terakki*'nin bir üyesi oluşundan kay-

naklanmaktadır (13). Musa Kâzım Efendi çok genç yaşlarda ünlü bir şeyh olan Mehmet Efendi (14) tarafından nakşibendîler arasına alınmıştır. Daha sonra bu tarikatın Hâlidîye koluna dâhil olduğunu kendisi açığa vuracak ve XIX ncu yüzyılın en büyük nakşibendilerinden olan Şeyh Ahmet Ziyaüddin Gümüshanevî'nin (15) manevî kişiliğine karşı duyduğu saygıyı dile getirecektir. Şeyhülislâmlığı sırasında tekkelelerin faaliyetlerini kontrol eder ve bir "*Sûfî Derneği'nin - Cem'iyet-i Suftiye* (16) - kurulmasıyla bizzat kendisi ilgilenir. Tekkeleri Medreseye çevirmek isteğiyle suçlanır (17). *Musa Kâzım Efendi'nin Varidat* ve İshak Karamanî'den Risale-i vahdet-i vücud adlı kitaplarından başka çeviri eseri yoktur ve hattâ kendi sûfî yaşamı dâhil, diğer hiçbir mistik konuda eser vermemiştir. İshak Karamanî'den yaptığı çeviriye bir önsöz yazmış ve bu önsözde yalnızca *tasavvufa* (18) karşı büyük ilgi duyduğunu açıklamıştır. Şeyhülislâmın sûfîzmi konusunda bilgi edinmek için, gene onun yazmış olduğu bazı makalelerin ayrıntılarına girmek gerekmektedir. *Musa Kâzım Efendi'nin* pek çok konuda Mısır reformistleriyle aynı görüşleri paylaştığı görülmektedir. Kanımızca, teoloji ile mistisizm arasında bir yakınlık kurmaya çalışan ünlü teolog El-Gazalî'ye (Ölümü 501/1111) olan yakınlığı daha belirgindir. Örneğin, Musa Kâzım Efendi de Muhammed Abdüh gibi, kelâm ilminin zamanın gereklerine göre (19) yenilenmesi gerektiğini düşünmekte ve herkesin ilme karşı güven ve saygı duymasını istemektedir. O halde bazı şeylerin değişmesi eğitime bağlıdır; bu da ancak Medreseler'deki eğitim sisteminin yenilenmesiyle mümkündür. Musa Kâzım Efendi 1325/1907 yılında dinî konuları ele alan Sırat-ı Müstakim dergisine yazdığı bir yazıda çağdaş felsefe akımlarını, yeni bilim dallarını incelemek gerektiği üzerinde durmakta ve yabancı dil öğrenmenin (20) kaçınılmaz olduğunu vurgulamaktadır. Daha sonra devam ederek eğitim sisteminin yenilenmesi üzerinde durmaktadır (21). Avrupa'dan yansıyan yeniliklere açık ve ilme dost olan bu düşünce yapısı, modern gelişmeleri benimseyen tüm ulemaların ortak görüşü haline gelmiştir ve bu ulemaların Mısır, ya da İran'daki franmason localarına kayıtlı oldukları görülmektedir. Burada anlaşılan, Franmasonluğa geçiş amacının daha çok, siyasi ağırlıklı olduğudur. Nitekim Mısır'da Muhammed Abdüh, Masonluğa Afganî ile birlikte "*sosyal ve siyasal amaçlar*" (22) için girdiğini itiraf etmektedir. İran'da *Sayyed Şadek Tabata'î* ile gene aynı durum söz konusudur. Libya'da Jön Türkler ile Sunusî dervişleri arasındaki ilişkiler, bu konuda kanıtlayıcı örneklerdir (23). Jön Türklerin Türkiye'sinde Franmasonluğun kaderi öylesine İttihat ve Terakki'ye bağlıdır ki, 1918 yılında İttihat ve Terakki'nin düşüşünden

sonra Grand Orient Ottoman'ın Büyük Üstadı ve Jön Türk rejiminin güçlü adamı Talât Paşa ülkeyi terketmek zorunda kalmış ve obediyan-sında değişikliğe gidilmiştir.

Hamid Algar İran Franmasonluğu üzerine yaptığı bir araştırma sonunda, Franmasonluğun modern islâm toplumundaki yeri konusunda bir değerlendirme yapmakta ve özetle şunları söylemektedir: "it was primarily in these societies that the tactical - if partially accurate - identification of the dictates of religion with thoses of westernizing reform was impressed on the ulema, and through them that their cooperation with the constitutionnal movement was secured" (24). Biz de bu sözlere ek olarak şunu belirtmek isteriz ki, yenilik taraftarı ulemalar teknik, sosyal ve politik konularda yapılacak reform hareketlerinde her ne kadar mason kardeşleriyle aynı görüşleri paylaşmakta iseler de, konu masonik lâikliğin (lâtin kökenli) hâkim olduğu din ve ahlâk meselelerine geldiği zaman aynı duyarlılığı göstermemekte ve çekimsek davranmaktadırlar. Bektaşî ve aynı zamanda politikacı bir mason olan Şeyhülislâm Musa Kâzım Efendi'nin manevî hayatı, elbette nakşibendî tarikatına bağlı olan bir insanın inançları içindedir. Balıkesir mebusu Mecdi Torun'a karşı düşmanlığa varan bir nefret içinde bulunmasına rağmen, batılılaşmada çizmenin aşılmanması ve var olan bazı değerlerin korunması konularında fikir birliğine varmaktadır. İmparatorluğun kapılarının, tıpkı Japonya örneğinde görüldüğü gibi (25), Avrupa'dan gelecek fen ve ilim konularına açık olduğunu ifâde etmektedir. Şöyle der: "Avrupalıların her davranış şeklini (*âdet*), moral anlayışlarını (*ahlâk*), yaşama kurallarını (usul-i ma'îşet) ve nihayet Avrupalılar gibi yaşama şeklini (*tarz-ı hayati*) kabul etmemiz mümkün değildir" (26). Müslümanların aynı görüş ve düşünce birliği içinde Franmasonluk camiasında bulduklarını öne sürmek, ya da bu konuda bir genelleme yapmak yanlış olur. Zira bilindiği gibi, pek sık rastlanmayan durum da olsa, Cezayir'de Franmasonluğa geçen müslümanların içinde bir takım insanlar, Franmasonluğun sahip olduğu ahlâk değerlerinin İslâmın savunduğu ahlâk değerlerinden daha evrensel olduğunu kabul etmektedirler (27). Victor Bérard'ın pek tanınan eserinden alınan aşağıdaki satırlar, Genç Türklerin islâma bakış açıları konusunda bizleri aydınlatmaktadır:

Jön Türkler için Tanrı tanımaz denmiştir ve franmason oluşları dolayısıyla din görevlilerine karşı oldukları ve pozitivist yapılarının dinlerine karşı gözlerini kör ettiği gibi, camilerdeki cemaate yönelik görevlerini de ihmâl ettikleri yolunda suçlamalarda bulu-

nulmuştur. Bu suçlamaların gerçekte ilgisi yoktur. Genç Türkler 1908 yılında iktidara geldikleri zaman çoğunluk olarak, prensipleri, şefleri Ahmet Rıza'nın yazmış olduğu Doğu Krizi adlı kitapta özetlenen görüşleri benimsemektedirler. Genç Türklerin Müslüman Dini'ne karşı kin ve nefret duydukları doğru değildir... Halîfelik Müslümanlar için bir bağ, bir dayanak noktasıdır. İktidar olmak bu dünya için geçerlidir ve bu dünyanın sınırlarını aşamaz (28)...

Musa Kâzım Efendi'nin Franmasonluğa girişi ile Bektaşiliği ayrılmaz bir bütünü andırmaktadır ve her iki kuruluştaki var oluş nedeni siyasîdir (29). Nitekim Musa Kâzım Efendi'nin masonik yolunun, siyasî atılımlarının bir gölgesi olduğunu görmek hiç de zor değildir. 1908 yılında Selânik Mebusu olmuştur ve aynı zamanda İttihatçıların başlıca buluşma merkezi olan İtalyan mason locası "Macedonia Risorta"nın Üstad-ı Muhteremi, yâni başkanıdır (30). Bu locaya Talât Paşa da kayıtlıdır. Jön Türk rejiminin üç güçlü adamından biri olan Talât Paşa, Osmanlı Grand Orient'inin Büyük Üstadı olacaktır. Reşit Bey'in Selânikte'ki "Macedonia Risorta ve "Labor ve Lux" İtalyan locaları için içtenlikle itiraf ettiği sözler şunlardır: "Bu localar bizler için bir barınma yeri idi. Bu localarda bir mason olarak bir araya geliyorduk, zira içimizden pek çoğu masondu. Ancak gerçek amacımız bir örgüt oluşturmaktı (31). Bu durum Jacob Landau'nun Franmasonluk ve Mısır gizli kuruluşları üzerine öne sürdüğü düşüncelerin, Türkiye için de geçerli olduğunu ortaya koymaktadır. Zira bu tür kuruluşlar, hattâ dinî olanlar da dâhil, siyasî etkinlikleri için imkân arayan gruplara gerekli kadroyu kurmalarında ve teşkilâtı işler hâle getirmelerinde yardımcı olmuşlardır (32). İstanbul'da Şeyhülislâm, Osmanlı Grand Orient'inin "Meşrutiyet" locasına kayıtlıdır. Loca adının Meşrutiyet olması da anlamlıdır, bu locada İttihat ve Terakki'nin üyesi olan birçok mebusla birlikte, senatörler de yer almaktadır. Din adamı zamanın İçişleri Bakanı olan Talât Paşa'nın, Mâliye Bakanı olan Cavit Bey'in, Edirne Mebusu Rıza Tevfik'in vb... yanındadır (33). 1909 yılında kurulan bu locanın, 1913 yılında Komite'de yaşanan birtakım politik nedenlerden dolayı kapandığı anlaşılmaktadır (34).

Yenilikten yana olan müslümanların 1908 devrimini coşkuyla karşılamalarının temelinde, özellikle de Sırat-ı Müstakim dergisi çevresinde oluşan grup, Batı'dan gelen siyasî sistem içinde Ebubekir ve Ömer gibi halifelerin anayasal çizgisini bulmaları yatmaktadır. Zira biraz da şaşkınlık içinde kabul edilen gerçek, Batı düşüncesinin ülkeye giri-

şinin, din önde gelenlerinin tüm karalamalarına rağmen, fransozlar sayesinde gerçekleşmiş olduğudur. Oysa onların kafasında Fransozluk bir tehlike, bir savaş aracı, ya da hristiyanların Truva Atı olarak canlanmaktadır. Bu suçlamalar XIX. yüzyılda antimasonik çalışmalarıyla tanınan Pertev Paşa'nın (35) yazılarında -alışılabilir- tanımlanmıştır, yani Fransozluk uluslararası gizli siyonist kuruluşun ilk basamağı olarak tanımlanmaktadır (36). Ancak ne var ki siyâset sahnesinde rol almak isteyen bir kişinin, İmparatorluğun kaderini tayin eden bu guruplardan birisinin içinde yer alması kaçınılmazdır. Dostluklar ve ahbaplıklar, dinî çevrelerle olan ilişkiler bu guruplar içinde düzenlenir ve nihâyet parlâmentoda bu sâyede bir koltuk sahibi olunur. Musa Kâzım bütün bunları bilmektedir ve de hiçbir zaman "iyi bir mason" sıfatını kazanamamıştır; ancak gene de iyilerden biri olduğunu söylemek gerekir. Müslümanların büyük bir bölümü onu anlayamamıştır ve içinde yaşadığı ikilem, siyasi düşmanlarınca kendisine yöneltilen bir silâh haline dönüştürülmüştür. 1911 yılında Musa Kâzım Efendi aleyhine bir basın kampanyası başlatılır. Bu kampanya Musa Kâzım Efendi'nin Şeyhülislâmlıktan düşürülmesiyle sonuçlanır. Musa Kâzım Efendi Birâderler Cemiyetine kayıtlı olduğunu öne sürenleri, suçlayarak yalanlamayı tercih eder. Kendilerine, 12 yaşından beri Nakşibendi tarikatına mensup olduğunu, zamanını ruhunu ve kalbini arıtmakla tükettiğini ve bu yolda tasavvufî ile ilgili birçok eseri kaleme aldığını, hacımlı bir tefsir çalışması da bulunduğunu bildirir. Bu savunma öylesine güçlü bir etki yaratmıştır ki, karşı taraf söyleyecek hiçbir söz bulamaz (37). Ne var ki öte yandan fransozlar da, sürekli eleştiri aldıklarının farkındadırlar ve de özellikle Komiteye karşı olanlar, Hükûmet üyesi birâderleri gizli faaliyetlerde bulunmakla suçlamaktadırlar (38). Yusuf Fehmi'nin *Osmanlı Devrimi* (39) adlı kitabı, masonlara ve Jön Türklere karşı duyulan şiddetli nefretin en tipik örneğidir. Din adamları çevresine gelince, Fransozluğa karşı yoğun bir mücadele içine giren ve panislâmist yapıdaki gazetesi *Hikmet*'te yazılar yayınlayan Şehbenderzâde Ahmet Hilmi'den söz etmek gerekir. Bir yazısında şöyle der: "Bu derneğe girenlerin bir kısmı aldatılarak, bir kısmı ise zorlanarak alınmıştır (...) bu derneğin islâmî hiçbir ilgisi yoktur ve kendini bilmez bir kaç cahil ile 5-10 kadar çıkarıcının yönetimindedir" (40). Şehbenderzâde Hilmi aynı zamanda mason karşıtı bir fransız yazar olan Leo Taxil'in, Avrupa'da sayfalarca yazı yazılmasına neden olan *Les mystères de la Franc-Maçonnerie* (41) adlı kitabın da çevirisini yapmıştır.

Musa Kâzım, ulemalar tarafından sapkın mezhepli olarak nitelendirilen ve de kendisine sonuç olarak zararı dokunan iki yazarın kitabını

çevirmiştir. Gerçekten de, acaba neden Musa Kâzım, Bedrettin Simavî ve İshak Karamanî'nin kitaplarını çevirmek istemiştir? Çünkü, Musa Kâzım'ın onların bazı görüşlerine karşı yakınlık duyduğu bilinmektedir. Ama Bedrettin'in *Varidat* adlı kitabı, birçok din adamı tarafından sert eleştiriye uğrayan felsefî görüşlerin savunusunu yapmaktadır. Örneğin dünyanın sonsuzluğuna olan inanç ve ölümden sonra yeniden hayata dönüşü (42) inkâr edici gibi konular, el-Gazalî'nin (*Tahaffüt al-Falasifa*) filozoflara karşı amansızca verdiği mücadelede, ele aldığı inceleme konularıdır. Bu arada Musa Kâzım'ın kaleme aldığı bir yazının, bize Şeyhülislâmın düşüncesi hakkında bir bilgi vereceğini ve de özellikle *Varidat*'ı çeviren insanla, dinin ilkeleri içinde yaşayan aynı insanın bu iki yönü arasındaki bağı, bu çalışmayı hazırlayanın bir hipotezi olarak ortaya koyacağız. Aşağıdaki metin Musa Kâzım'ın ilâhiyatçı el-Gazalî ile felsefeci İbn Rüşd arasındaki tartışmayı konu alan bir yazısından alınmıştır:

İmam Gazalî "Tahaffüt" adlı eserinde "ruhların dirilerek bir araya gelmesi" (ya da ruhların dirilmesi) konularını kabul eden müslüman yoktur demektedir. Buna karşılık başka bir eserinde ise, Süfîlerin "ruhların dirilerek bir araya gelmesini" (haşr-ı ruhanî) kabul ettiklerini yazmaktadır. Bu da genel bir anlamda "vücutların dirilerek bir araya gelmesi"ni (haşr-ı cismani) kabul etmeyen, ama "ruhların dirilerek biraraya gelmesini kabul edenleri dinsizlikle suçlamanın doğru olmadığı anlamına gelmektedir. Bu durumda Gazalî, "ruhların dirilerek bir araya gelmesi" görüşünü benimseyen felsefî inancı nasıl olup da dinsizlikle suçlayabilmektedir? Bu bir çelişki değil midir? (43)

Şeyhülislâm Süfîlerin sapkın bir mezhebe sahip oldukları gibi bir görüşü elbette kabul etmemektedir, çünkü her şeyden önce Süfîler içindedir, ve doğal olarak Süfîleri savunmaya hazırdır. Demek ki Musa Kâzım Bedrettin'in *Varidat* adlı eserini çevirdiği sıra inançsız bir sapkının değil, Osmanlı'nın en büyük din adamlarından birisinin kitabı üzerinde çalışma yaptığı inancındadır. Musa Kâzım'ın incelemesini elde etme imkânımız olsaydı, kendisinin hiç kuşkusuz zamanın diğer yetkililerinden çok daha üstün olduğu ortaya çıkacak ve körü körüne inanışa karşı olan düşünceleri net bir şekilde anlaşılacaktı. Biz burada İstanbul'daki *Nakşibendîlerin* önde gelenlerinden *Molla İlâhî*'den söz edelim ve kendisinin *Varidat* üzerine yaptığı pek ünlü bir çalışmada, Bedrettin Simavî'yi İslâm'ın en büyük temsilcilerinden biri olarak belirttiğini söylemekle yetinelim (44).

Bir panislâmist (45) olan Musa Kâzım, bütün müslümanların birleşmesini ve sünîler ile şîiler arasında bir uzlaşma yaratılmasını arzu etmiştir. Kaleme aldığı yazılar arasında tamamen raslantı eseri büyük ilâhiyatçı el-Gazalî'yi andıran coşkulu bölümlerle karşılaşmıştır. Dinin yeniden canlandırılmasına taraftardır ve mezhepler arasında yakınlaşma istemektedir. Şöyle yazmaktadır: "Bugün bütün müslümanların artık birleşmesi gerekmektedir [...] Eğer birleşmeyecek olursak, bilmemiz gerekir ki yarım yüzyıldan daha kısa bir süre içinde bütün Avrupa tepemize binecek ve bütün müslümanları yok edecektir. Bizler için birleşmekten başka çıkar yol yoktur (46). Bazı uç kanatlarca takınılan tavırlar, örneğin kadınların "örtünmesi" konusunda yaşanan sorunlar sırasında, bir kadının örtünmemesinin herşeyden önce dini kurallara ters düşeceği ve örtünmenin Müslümanlık dininin temelini teşkil ettiğini söylemesi, kendisine burukluk duyduğu bir ün kazandırmıştır (47). Gene aynı şekilde, 4 Muharrem 1333 tarihinde (23 Kasım 1914), kutsal savaşın (cihad) ilân edilmesini isteyenler arasında imzası vardır (48). Musa Kâzım'ın yazdığı yazıların bir bölümünde ise, el Gazalî ile İbn Rüşd arasındaki felsefi tartışmanın temel noktalarına karşı çıkışı dikkati çekmektedir (49). Burada Şeyhülislâmın o büyük ilâhiyatçıdan etkilendiği göze çarpmaktadır ve Musa Kâzım sûfîzminin esas kaynağı imam olsa gerekir. Gazalî'nin yarattığı eserler içnide en önemli noktalardan biri de hiç kuşkusuz "sûfîzmi, dini ilkelere içne sokmuş olmasıdır". Bu da Musa Kâzım'ın sufist hüviyetinin başlıca dayanağı olmuştur; böylece gelenekçi ve reformcu karakter elele yürür hale gelmiştir. Burada Muhammed Abdüh ile de meydana çıkan ortak bir nokta vardır. Louis Gardet, Muhammed Abdüh'ün Gazalî geleneğini yenilediğinden söz etmektedir (50). Ayrıca Sûfîizm ile Nakşibendîlik arasında yaptığı seçimde, dini ilkelere daha uygun olduğu gerekçesiyle sûfîizm taraftarı olduğunu belirtmektedir. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Jön Türk Hükümeti'nin düşmesiyle birlikte Komite'nin sorumluları hapis cezasına çarptırılmış ve Musa Kâzım Efendi'ye gelince, sürgünde, 1920 yılında, hayata gözlerini kapamıştır (51).

Bu kısa etüd çerçevesinde içnde Franmasonluk ile islâmın birbiriyle olan yakınlaşmasını - buna isterseniz ahenk içnde uzlaşması da diyebiliriz - bilim adamı olan bir Jön Türk'ün ve aynı zamanda panislâmist hüviyetine de sahip olan bir Şeyhülislâmın kişiliğnide incelemeye çalıştık. Musa Kâzım Efendi'nin masonik ruhu oluşturan o esas cevheri, gerçek olarak kucakladığı söylenemez. O daha ziyâde, ayak uydurmakda hiç de zorluk çekmediği diğer iki kuruluş yanında, Biraderlerin

içine de zamanın koşullarına uygun olarak girmiştir. Bir yanda masonlar, öte yandan Bektaşiler. Eğer günün birinde, Meşrutiyet Locası mimarî defterlerinden (tutanaklarından) birisini inceleme fırsatı bulursak, sanırım bu locanın sosyal ve politik uğraşları yanında, geleceklere uygun masonik çalışmaları hakkında da bir nebze aydınlanmış oluruz. Biz gene de bu kısa etüdümüzün sonunu, yazımızın başında belirttiğimiz düşüncemizle noktalayalım: Jön Türk olan Musa Kâzım Efendi mason ve beктаşı olmuştur (52). Müslümandır ancak hiçbir zaman da nakşibendilikten vazgeçmemiştir ve bütün bunların yanında inancı, hak mezheplerine aykırı bir çizgi içinde kırma görünüm-lüdür.

DİP NOTLARI

- (1) *Konumuzla ilgili önerebileceğimiz bazı eserler: Türkiye'de Hür Masonluk Tarihi, kolektif bir eser, 1951; Kemalettin Apak. Ana Çizgileriyle Türkiye'deki Masonluk Tarihi, İstanbul (3ncü Basım) 1978; K. Sel Türk Masonluk Tarihi-ne Ait Üç Etüd, İstanbul. Büyük Loca Yayınları, 1973. Bu eserde adı geçen üç etüd şunlardır: "Beşiktaş Cemiyet-i İlmîyesi", "Türkiye Basınında Masonluk Hakkında İlk Yazı ve Gazeteci Yehazkel", "Geçen Asırda Türkiye'de Masonluk Aleyhtarı İlk Neşriyat". Nihâyet en iyi eserlerden biri de Fikret Çeltikçi'nin: Hür Masonluk Tarihinden Notlar, İstanbul, Büyük Loca Yayınları, 1982.*
- (2) *"Grand Orient de France arşivlerinde Türkiye: XIX ncu yüzyıl ortaları Birinci Dünya Savaşı başlangıcında İstanbul'da Fransız Obediyansına bağlı mason locaları", diğer bir eser: XVIII nci yüzyıl sonundan XIX ncu yüzyıl başına kadar Osmanlı İmparatorluğu'nda Toplum ve Ekonomi, Türkiye'nin Sosyal ve Ekonomik Tarihinin Uluslararası Kongresi karar 2 (yayınevi: J.L. Bacqué-Grammont. P. Dumond), Paris, sayfa 171-201; "XX nci yüzyıl başında Selânik'te Fransız Bağımsızlık Savaşı" (1919-1923), Çağdaş Türkiye Üzerine bir Seri İnceleme Notu. 1. 1984-85, sayfa 38-57; "Osmanlıda Franmasonluk ve Tanzimat Devrinde Araplara, Türklere ve Fransız Devrimine yönelik Fransız Görüşleri". Akdeniz ve Müslüman Dünyası, adlı dergi, sayfa 150-159*
- (3) *"Jön Türkler ve franmasonlar üzerine notlar 1875-1908". Middle Eastern, Studies, 25,2, nisan 1989 sayfa 186-197.*
- (4) *Bu kaynaklar üzerine ilk çalışma kısa ama açıklayıcı bir şekilde Celil Layik-tez K. tarafından yapılmıştır: Bk. "İngiltere Büyük Locası Arşivlerinde Türkiye ile ilgili dokümanlar", Mimar Sinan, 70, 1988 sayfa 30-40; 71, 1989, sayfa 11-18; 72, 1989, sayfa 7-9; 73, 1989, sayfa 7-13. Türkiye'deki Anglosakson Masonluğu üzerine Elie Kedourie'ye de başvurabilir: "Young Turks, Freemasons and Jews", Middle Eastern Review, vol. 7, n. 1, 1971, pp. 89-104.*
- (5) *Cf. Gould's History of Freemasonry throughout the World, New York, Charles, Scribners's songs, 1936, p 315; Sahir Erman, "Türk Masonluk ile ilgili Papalık Belgeleri" Mimar Sinan, 34, 1979, sayfa 14; Dictionnaire Universel De la Franc-Maçonnerie, Paris, 1974, Türkiye bahsi: Mustafa Fazıl Paşa İskoçya*

Büyük Locası'na bağlı olan Bulwer locasına kayıtlıdır, ancak Grand Orient de France'ın Union d'Orient adlı locasının da üyesidir; Kemal Salih Sel, "Masonluk Âleminin Meşhur Meçhulleri" Mimar Sinan, 18, 1975, sayfa 43; Reşat Atabek, "1861-1880 Yılları Arasında İstanbul ve İzmir Vadisinde Masonik Faaliyet" Mimar Sinan, 53, 1984, sayfa 8; P. Dumont, "Grand Orient de France Arşivlerinde Türkiye" sayfa 180.

- (6) *Reşat Atabek'in Mimar Sinan Dergisi'nde yayınlanan başlıca yazıları şunlardır: "1861-1880 yılları arasında İstanbul ve İzmir vadisinde masonik faaliyet" sayfa 4-14; "Yabancı obedienslara bağlı Osmanlı İmparatorluğunda çalışan localar hakkında". 55,1985. sayfa 4-12; "1880-1890 yılları arasında İstanbul'da dışı dönük masonik faaliyetler" 56, 1985, sayfa 4-8; "Meşrik-i Âzam'ın faaliyeti ile ilgili bazı açıklamalar" 57,1985, sayfa 4-10; "İttihat ve Terakki'nin kuruluşu ve Masonluk" 60, 1986, sayfa 9-10; "Türkiye'de çalışmış olan İtalyan Locaları" 61,1986, sayfa 21-23; Suha Umur'a ait bazı çalışmalar: "V. Murat'ın Masonluğu hakkında belgeler" Mimar Sinan, 18,1975, sayfa 19-33; "Türkiye'de Masonluğun uyku dönemleri" Mimar Sinan, 58,1985, sayfa 6-12 ve ayrıca Şakul Dergisi'nde Ekim 1988-Nisan 1989 tarihleri arasında yayınlanan "Meşrutiyet'ten önce Türkiye'de Masonluk" başlığı altında 8 yazı.*
- (7) *Doktora tezimizin bir bölümünü - Rıza Tevfik veya sufi öğretisi. Osmanlıdaki ikinci anayasal düzen içinde Türk mistisizmine batılı düşünce ve değerlendirmeler sistemlerini girmesi (1908-1923), Strasbourg, 1990 - franmasonlar ile İslâm tasavvufu arasındaki ilişkilere ayırdık. Bu bölüm önce felsefi ve öğretici açısından ele alındı; daha sonra ise siyasi açıdan incelendi. Tezin basımında Osmanlı İmparatorluğu'nda franmason tarihine daha geniş ve ayrıntılı biçimde yer verilecek ve böylece yukarda sözünü ettiğimiz arşivlerden elde edeceğimiz yeni verilerle bilgi birikimimiz zenginleşecek ve bir senteze kavuşma imkânımız doğacaktır.*
- (8) *1987 yılında İslâm yanlısı bir yayınevi tarafından Masonluğa ve Yahudiliğe karşı yeni bir kitap yayınlanmıştır: Harun Yahya'nın "Yahudilik ve Masonluk" adlı kitabı, Sezgin Neşriyatı. Ayrıca Mim Kemal Öke'nin Franmasonluk ve Yahudi ilişkileri üzerine yayınlanan yazısı: "Young Turks, Freemasons, Jews and the Question of Zionism in the Ottoman Empire", IIIrd Congress on the Social and Economic History of Turkey; Princeton University 24-26 August, 1983 (eds. H.V. Lowry R.S. Hattox), Varia Turca XV, Isis Press İstanbul, 1990 pp. 29-46. Biz şahsen franmason olan bektâşileri, bir tane kadiriyi ve gene bir tane nakşibendiyi tanımaktayız. Çağdaş dünyada İslâm âlemindeki Franmasonluğun durumunu incelemek değerli bir çalışma olacaktır. Zira Franmasonluğun İslâm topraklarında yer alması, değişik anlamlarda değerlendirildiğinden, bir belirsizlik doğmaktadır. Örneğin şu son yıllarda İngiliz Büyük Locası'nın yayınladığı yıllıklardan 1983-1984 dönemine ait bölümlerde şu açıklamaları buluyoruz: İran Büyük Locası faaliyetini tamamen durdurmuştur ve hattâ varlığından bile söz edilemez; bu hiç kuşkusuz İslâm Cumhuriyeti'nin yasaklamasıdır. Pakistandaki locaların da toplanmalarına yasak konmuştur (Masonic Year Book 1883-84, United Grand Loge of England, London).*
- (9) *Musa Kâzım Efendi üzerine bakınız İstanbul Boğaziçi Üniversitesi doktora tezi (Aksın Somel), 1987, sayfa 130-337; Sırat-ı Müstakim, Islamic Modernist Thought in the Ottoman Empire (1908-1912); Abdülkadir Altunsu, Osmanlı Şeyhülislâmları, Ankara, 1972, sayfa 233-237; Veli Ertan, Meşhur, Şeyhülislâmlar, İstanbul, 1969, sayfa 125-129; Sadık Albayrak, Türkiye'de din kavgası, İstanbul, 4ncü bas. Şâmil Yayınları, 1984, sayfa 98-123 ve Doğu-*

nun İsyanı, İstanbul. 1987, sayfa 135-138. Ulemalar ve reformlar konusunda bakınız David Kushner: "The place of the ulema in the Ottoman Empire during the age of the reform (1839-1918), Tucica, XIX, 1987, pp 51-74.

- (10) Bu konuda Rıza Tevfik veya Sufizm adlı tez çalışmamıza başvurulabilir, Birinci Bölüm: Jön Türklerde, Sufizm; Tarık Zafer Tunaya, Türkiye'de Siyasal Partiler, Mütâreke Dönemi. (Mütâreke Döneminde Türkiye'de Siyasi Partiler), İstanbul. Hürriyet Vakfı Y. 1986 sayfa 380-397; M. Şükrü Hanioglu, "Notes on the Young Turks and the Freemasons, 1876-1908".
- (11) Örneğin Bernard Lewis, Musa Kâzım Efendi'yi "fondamantalistler" arasında sokmaktadır (Emergence of Modern Turkey, 2e ed., Oxford University Press, 1968, p. 234); Oysa Hilmi Ziya Ülgen, Musa Kâzım Efendi'yi modernizmle gelenekçilik arasında bir denge unsuru olarak görmektedir (...modernizm ile gelenekçilik...; ve... Türkiye'de çağdaş Düşünce Tarihi) I..., Selçuk Y. Konya, 1966 sayfa 443).
- (12) İshak Karamâni için bak. Mecdi Mehmet Efendi'nin Hüda'ik-ül Şaka'ik, İstanbul, Çağrı Yayınları sayfa 372. Şeyhülislâm Ebu suud Efendi'nin Fetva metinleri Ertuğrul Düздаğ tarafından yayınlanmıştır: Şeyhülislâm Ebussuud Efendi Fetvaları İstanbul Enderun K, 1983, sayfa 193-195.
- (13) "Osmanlı siyasal partilerinin doktrin ve programı" Anonim eser, Revue du monde Musulman, XXII, 1913, p. 158-159.
- (14) Bak. Efkâf-ı Humayûn Nezâretinin tarihçe teşkilâtı ve nuzarın teracim-i ahvali, Dar-ül Ulâfat-ül Aliyye. Evkaf-ı İslâmiyye matbaası. İstanbul, 1335/1916, sayfa 248. Mehmet Efendi (Bayezitli) veya Celâli Mehmet Fehmi Efendi için bak. Sadık Albayrak'ın, Son Devir Osmanlı Uleması, İstanbul. 1980, III. sayfa 50.
- (15) Bak. Tasavvuf, (Osmanlı Dergisi), 8, 12 cemazi 1329/1911, sayfa 3. Bu Şeyh için bak. İrfan Gündüz, Gümüşhanevi Ahmet Ziyaüddin, Hayatı, eserleri, tarikât anlayışı ve Halidiye Tarikatı, İstanbul, Seha N, 1984.
- (16) Musa Kâzım Efendi'nin Sufi Derneği'ndeki faaliyetleri için bak. Tasavvuf, 6, 27, rebiyülahir 1329/1911 sayfa 7-8 ve Mustafa Kara'nın, Tekkeler ve Zaviyeler, 2nci bas. İstanbul Dergâh Yayınları, 1980, sayfa 292.
- (17) Bak. Ahmet Muhtar, "Cem'iyet-i Sufiye", Muhibban (Osmanlı Dergisi) 15. cemazi, 1329/1911 sayfa 141; ayrıca Mustafa Kara. Tekkeler ve Zaviyeler, sayfa 141.
- (18) Şeyhülislâm Musa Kâzım Efendi, Türk Mason Dergisi, 35, Temmuz, 1959, sayfa 1980; Cafer Ergin, Musa Kâzım Efendi'nin şöyle dediğini yazmaktadır; "Tasavvufu ilgili ender bir eser elime geçerse, o eseri inceden inceye tekik etmeden içim rahat etmez".
- (19) Biz de zamanımızın ihtiyacına göre ilmi kelâm kitaplarını ıslâh etmeliyiz, Şeyhülislâm Musa Kâzım Efendi Külliyyatı, Dini, İctimat Makaleleri, İstanbul, 1336, sayfa 293.
- (20) Aynı eser, sayfa 298.
- (21) Sözü edilen yazıda şöyle demektedir: "Şimdiye kadar takip ettiğiniz usûlden bir çoklarını tâdil etmeli".
- (22) Bak. A. Albert Kudsi-Zadeh, "Afghani and Freemasonry in Egypt" Journal of the American Oriental Society, 92.1.1972. P. 27.

- (23) *Sayyed Şadek Tabata'i için bak. Esmâ'ül Ra'if, Faramauxsane ve Farmasonri dar İran, Teheran, 1357, II, pp. 168-170; Hamid Algar, "An Introduction to the History of Freemasonry in Iran", Middle Eastern Review, 6, 1970, p. 284; Sunusi ile Jön Türkler arasındaki ilişkiler için bak. Aldo Alessandro Mola, Storia della Massoneria dall'Unita alla Repubblica. Bompiani, Milano, 1976, pp. 286; Bak. Necmettin Şahiner, Bilinmeyen taraflarıyla Bediüzzaman, Said-i Nursi, Yeni Asya, İstanbul, 1979, sayfa 153.*
- (24) *Aynı eser, sayfa 292.*
- (25) *Külliyat, sayfa 272. Bak. Niyazi Berkes'in araştırması: The Development of Secularism in Turkey, Montréal, 1964, sayfa 362. Mecdi Tolun ise şöyle yazmaktadır: "Bize Avrupa'dan âdet getirmeyiniz, malûmat getiriniz", nakleden O. Ergin, Balıkesirli Abdülaziz ecdî Torun, ve Şahsiyeti, İstanbul Kenan Basımevi, 1942. sayfa 106.*
- (26) *Külliyat, sayfa 272.*
- (27) *Bak. Xavier Yacono, Cezayir Franmasonluğunda bir yüzyıl, (1785-1884), Paris, Maison Neuve et Larose, 1969, sayfa 260.*
- (28) *Victor Bérard, İstanbul'un Ölümü. Jön Türk Hükümeti üzerine Görüşler Armand Colin, 1913, sayfa 104-105.*
- (29) *Edirne Mebusu ve 1918-1920 yılları arası Osmanlı Grand Orient Büyük Üstad Rıza Tevfik'in konuyla ilgili açıklaması: "I know personally some vizirs (...) and two Sheikhs ul islam at least, the one (Mouse Kâzım Efendi) was a member of the cabinet under Talat Pasha (the leader of the Com. U. and Progress); was like me and Talat Pasha a Bektashi and a master mason at the same time", (E. Ramsaur tarafından anlatılmıştır, The Young Prelude of the Revolution of 1908, Princeton 1957, p. 113).*
- (30) *Bak. Victor Bérard, İstanbul'un Ölümü sayfa 337. İtalyan locası "Macedonia Risorta" için bak. Paul Dumont'un "XX nci yüzyıl başında Selânik'te Fransız obediansındaki Franmasonluk, sayfa 66; Ebüzziya'nın İtalyan franmason locaları ve Siyonizm, Mecmua-i Ebüzziya, 161, 25, 1329 / 1913.*
- (31) *Bak. Victor Bérard, aynı eser, sayfa: 283-284.*
- (32) *Bak. Jacob M. Landau, Prolegomena to a Study of Secret Societies in Modern Egypt, Middle Eastern Studies, 1. 1965. pp. 160-161.*
- (33) *"Meşrutiyet" locası için bak. Kemalettin Apak, sayfa 87-88; İlhami Soysal, Dünyada ve Türkiye'de Masonluk ve masonlar, Der. Yayın. İstanbul, 1980, sayfa: 246; E. Kaduri, Young Turks, Freemasons and Jews, Middle Eastern Review, vol 7, I. January 1971, p. 96.*
- (34) *Bak. Ertuğrul Düzdağ, Türkiye masonlarının gizli tarihi, I. İstanbul, Cihat Yayınları, 1977, sayfa: 131.*
- (35) *bak. K. S. Sel, Geçen asırda Türkiye'de Masonluk aleyhtarı ilk neşriyat, age sayfa 56. Pertev Paşa'nın metni tarafımızdan Türkçeye çevrilmiştir.*
- (36) *Bu konuda bak. Ebüzziya, İtalyan farmason locaları ve Siyonizm; Sadık Albayrak, Meşrutiyet İslâmcılığı ve Siyonizm, İstanbul. Araştırma, 1989, sayfa 15-47.*
- (37) *Bak. Beyanname, Sırat-ı Müstakim 169, Metin lâtin harfleriyle basılı olarak, "Ben mason değilim" başlığı altında Yakın Tarihimiz'de yayınlanmıştır. 15 Mart 1962, sayfa: 94; Bu suçlama için ayrıca bak. Kemalettin Apak s. 87 Ve O.*

Ergin, Balıkesirli Abdülaziz Mecdi Tolun, s. 97-98; Gene bu suçlamayla ilgili olarak Celil Layikteş İngiltere Birleşik Büyük Locası arşivlerinden kaynak aktarmıştır: İngiltere Büyük locası arşivlerinde Türkiye ile ilgili dokümanlar 3, sayfa: 19.

- (38) Bak. Y. H. Bayur, *Türk İnkilâp tarihi*, Ankara, Cilt II, Kısım I, 1943, sayfa 55.
- (39) Paris, V. Giard et Brière, 1911.
- (40) "Farmasonlar ve maksad ve mezhepleri" Hikmet, 58. 26 cemazi I, 1329/1911, sayfa 2.
- (41) Konstantiniyye, Hikmet Mat'baası, bu kitabın gene 1911 yılında çevrilmiş olması gerekir, zira Hikmet'in gazetesinde yukarda metni verilen yazıyla aynı tarihte tanıtımı yapılmıştır.
- (42) Bak. Varidat; Sayh Badr al-Din Mahmut et ses Waridat, fransızcadan Bilâl Dindar tarafından çevrilmiştir, 3 ncü bölüm tezi, Paris. 1975, (daktilo metni).
- (43) İmam Gazalî Tahaffütünde "Müslümanlar hiç bir kimse haşr-ı ruhaniyi ka'il olmadı" dedi. Halbuki başka eserde dahi sufiyenin haşr-ı ruhaniyi ka'il olduklarını söyledi. Demek oldu ki haşr-ı cismaniyi ka'il olmayıp haşr-ı ruhaniyi ka'il olanlar bi-l icma tekfir olunmadılar. Bu halde Gazalînin felâsifeyi haşr-ı ruhaniyi ka'il oldukları için tekfir etmesi ve Müslümanlardan hiçbir fırkanın haşr-ı ruhaniyi ka'il olmadığını söylemesi nasıl caiz olur? Bu söz kendisi için bir tenakus demek değil midir? (Külliyat, sayfa: 193) Bu ölümden sonra dirilmek konusunda Bak. Louis Gardet, "Kıyama" E. I. sayfa: 233-236.
- (44) Bak. Mustafa Kara. "Molla İlähi, Nakşibendinin Anadolu'daki habercisi" Naqshbandi, Cheminement et situation actuelle d'un ordre mystique musulman, (Ed. M. Gaborieau et A. Popovic, T. Zarccone) İstanbul, Ed. Isis /IFEA, 1990 pp. 312-313.
- (45) Bak. Aksın Somel, *Sırat-I Müstakim Islamic Modernist Thought in the Ottoman Empire, (1908-1912) p. 160*
- (46) Külliyat, sayfa: 294.
- (47) Bak. David Farhi, "The Şariat as a Political slogan-or the incident of the 31st Mart" Middle Eastern Studies 3.7 p. 287, Örtünme sorunu ile ilgili Tarık Zafer Tunaya'nın eseri: İslâmcılık Cereyanı, İstanbul, 1962.
- (48) Bak. André Mandelstam, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Kaderi*, Paris, Payot, 1917, sayfa: 372-373.
- (49) "İbn Rüşd'ün meslek-i felsefesi ve İmam Gazalî ile ba'zı mesa'il hakkında münâzarası", Külliyat, sayfa 139-190.
- (50) Louis Gardet, M.-M. Anawati, *Müslümanlık İlähiyatına Giriş*, Paris, J. Vrin, 1970, sayfa: 87
- (51) Bak. Sadık Albayrak, *Türkiye'de Din Kavgası*, sayfa: 98-123.
- (52) Bektaşilik ile Franmasonluğun yaklaşımının nedenleri konusunda Haydar Rifat'ın Farmasonluk adlı çalışmasına bakınız. Tefeyyüz Kitaphanesi, 1934, sayfa: 244-257; E. Ramsaur, "The Bektashi Dervishes and the Young Turks", Moslem World. XXXII January, 1942, pp. 7-14 ve Thierry Zarccone, "Franc-maçons et bektachis: analogies philosophiques et initiatiques" communication présentée à la table ronde sur l'Ordre des Bektachis et les groupes se réclamant de Hadji-Bektac, Strasbourg 1986 (Sous presse dans l'édition des Actes).

KARBONARİZM VE İTALYA'DA MASONLUĞUN GELİŞMESİ

Celil LAYİKTEZ

Ağacın toplumdaki yeri:

Kökü yukarıda Tuba ağacı, hayat ağacı, gerçek ağacı, altında adâletin verildiği ağaç, yeryüzünü gökyüzüne bağlayan ağaç, animistlerin ruhları barındırdıklarına inandıkları ağaçlar gibi inançlar, her toplumda ağacı kutsal veya hiç değilse çok özel kılmıştır.

Ortaçağ'ın sanâyileşmesi ile Batı Avrupa'nın çevre dengeleri bozulmuştur. Ekilebilir alanları genişletmek ve zamanının en önemli ham maddesi olan ve gittikçe pahalılaştan kereste ve

odun ihtiyacının karşılanması milyonlarca dönüm ormanı yok etmiştir.

Tüm inşaatlarda kereste yoğun olarak kullanılıyordu. Şarap sanâyii için gerekli fıçı ve tekneler, gemiler, değirmen aksâmi ve dokuma tezgâhi gibi makineler ahşaptan yapılıyordu. Tabakçılar ve ip yapımcıları ağaç kabuğu kullanıyorlardı. Cam sanâyii ocaklarının ihtiyacı için odun, demirin ergitilmesi için de odun kömürü gerekiyordu. Sonuç olarak 1300 yılında Fransa'nın orman sahası 141 milyon dönüm kalmıştı ve bu rakam günümüz Fransa

orman sahasından 9 milyon dönüm eksiktir.

Kuzey Fransa'da, Douai'de, 13. yüzyılda ahşabın aşırı pahalılaşmasından dolayı, alt gelir seviyesindeki insanlar, ölülerini gömmek için tabut satın alamaz olmuştular. Tabut satın almak yerine, kiralık tabutlar kullanılıyor, defin merâsiminden sonra tabut mezardan çıkarılarak cenâze tekrar toprağa veriliyor ve tabut sâhibine iâde ediliyordu.

Yeterince uzun inşaat kerestesi ve direkler artık bulunamadığından, inşaat sorunlarını hal etmek üzere, büyük projelerin mimarları yeni teknolojiler geliştirdiler. 13. yüzyıl ünlü Fransız mimarı Villard de Honnecourt, bir köprü plânı hazırlamış ve resmin altına "Altı Metre Boyunda Ahşaplar Kullanılarak Su Yolları Üzerinde Köprü İnşaa Etme Yöntemleri" diye yazarak başarısını sergilemişti. Başka bir resmin altına da "Keresteler Yeterli Uzunlukta Bulunmadığı Zaman Ev Veya Kule İnşaa Yöntemleri" diye yazmıştı. Ortalama bir evin inşaatına 12 meşe ağacı tüketiliyordu. Windsor Şatosunun inşaatında 3994 adet meşe ağacı kullanılmıştı.

Ortaçağ'a belki de demir çağı demek gerekir. Her ne kadar demir uzun zamandır biliniyor ve kullanılıyor idiye de, silâh, zırh, zincir, ziraat âleti, makine parçası

gibi birçok uygulamalar yoğun olarak Ortaçağ'da başladı ve çoğaldı. Demir mâdeni, demir oksitleri şeklinde bulunduğu için, demir elde etmek üzere bu oksitlerin önce indirgenmesi gerekir ve henüz bilinmeyen mâden kömürünün yokluğunda, bu işlem odun kömürü kullanılarak yapılırdı. Bu nedenle, odun kömürünün kolay elde edilebileceği ormanların içinde demir ocakları kurulurdu ve 50 kg. demir elde edebilmek için 25 metre küp odun tüketiliyordu.

Odun kömürçülüğü böylece bir orman zanaatı şeklinde gelişti. Fransa'da bu zanaatkârlara "Charbonnier" (kömürçü) dendi. Bunlar odun kömürünü orman içinde üretiyor, orman içinde yaşıyorlardı. Hazırlanmış odun kömürlerini de satmak için köylere, kasabalara mal taşıyorlardı.

Ormanların bu denli yok edilmeleri şikâyetlere neden oluyor ve yönetim, yer yer, demir ocakları için odun kullanımını kısıtlıyor veya tamamen yasaklıyordu. Örneğin, Colmars'da su gücü ile çalışan mekanik testerelerin kullanımını yasaklanmıştı. 1205 yılında, İtalya'nın Montagulato kentinde çıkan bir yasaya göre her vatandaş yılda on ağaç dikmeliydi.

13. yüzyılda, odun ve kereste ihtiyacını karşılamak üzere İngiltere, Almanya ve İsveç'ten ağaç ithal etmeye başlamıştı.

Karbonarizm:

Başta Karbonarizm (1) inisyatik ve geleneksel ritleri olan bir Compagnonage (2) şeklinde gelişmişken, 19. yüzyılda eylemci ve gizli bir siyasî örgüte dönüşmüştü. İttihat ve Terakki, Karbonarizmi kendine model edinmiştir.

Tüm inisyatik cemiyetlerde olduğu gibi, Karbonarizmin de kaynakları mitlerde gizlenmiştir.

Ormanlarda dik dörtgen kulübe-lerde (*barache*) (3) yaşayan ve Ortaçağ demir işçiliğinin ihtiyacı olan odun kömürünü imâl eden "*Charbonniers*" (4) loncalarının kuralları ve anayasaları vardı. Görevlere ticâretle ilgili isimler verilmişti. Üç yılda bir seçilen yasma, yürütme ve adâlet "*venditas*" (5) larının oluşturduğu "*alta vendita*" (6) Charbonniers'leri yönetirdi. "*venditas*" lar "*barache*" lara bölünmüştü. Her "*barache*"ı bir "*iyi kuzen*" yönetirdi.

Efsaneye göre, Fransa Kralı 1. François ülkesinin İskoçya sınırlarına yakın bir yerinde avlanırken ormanda yolunu kaybetmiş. Bir "*barache*" dan yardım istemiş, Charbonnier'lerle tanıştıktan ve başkanları zahid(7) St.

Théobald'tan bilgi aldıktan sonra, tekris edilmek istemiş ve bu arzusu yerine getirilmiş. Tekrinden sonra "*Baba Üstad'ın*" kütüğüne oturunca, Fransa'da vecize olmuş "*Charbonnier kendi evinde kraldır*" sözü Başkan tarafından kendisine söylenince, oturduğu yerden kalkmak zorunda kalmış. 1. François ülkesine döndükten sonra sözünü tutmuş "*iyi kuzen*" lerin hâmesi olmuş ve cemiyet Almanya ile İngiltere'de yayılmış.

Efsânede Fransa Kralından bahis, Charbonnerie'nin Fransız köklerine işârettir. Fransa ile İskoçya'nın müşterek sınırlarının olması ise bir coğrafya hatâsı olabileceği gibi, Fransa'da İskoç Masonluğunun etkisinde kalarak bu tılsımlı kelimenin cemiyete saygınlık kazandıracağı düşüncesinden de kaynaklanabilmiş olabilir.

Bir başka efsaneye göre, Jura dağlarında yaşayan kömürcüler, yaşam şartlarından dolayı diğer insanlardan ayrı kalmışlar, Hıristiyanlığı terk ederek eski animist inançlarına dönmüşler, asayiş yönünden de, ülke içinde korkulacak bir duruma gelmişlerdi.

(1) Karbonarizm: Fransızca Charbonnerie, İtalyanca Carbonaria

(2) Compagnonage: Ortaçağın aydınlığı, Cिलil Layiktez

(3) barache: kulübe, baraka.

(4) Charbonnier: kömürcü

(5) Vendita: Satış teşkilâtı

(6) Alta vendita: yüksek vendita.

(7) zahid: Kaba Sofu

Bu barbarları medenileştirmek isteyen bir rahip "Frères Charbonniers" (kömürcü kardeşler) gizli örgütünü kurmuş ve bu örgüte kömürcülerin dışında komşu kasabaların burjuva ahalisini de kabul etmiş. Burjuvalarla birlikte olmanın onurlandırdığı kömürcüler kısa zamanda medeniyete dönmüşler.

VI. ve VII. Charles (8) zamanında kraliyete ters düşerek ormana sığınan asilzâdelerin Charbonnier ritüellerine göre tekris edildikleri söyleniyordu. 1750 yıllarında Beauchesne Şövalyesi, kendisini Anderson gibi görerek, Charbonnerie'ye bir ritüel ve tüzük kazandırmayı denemiş, yeni bir cemiyet kurmuştu. Bu cemiyette kadın ve erkek burjuvalar oduncu kılığında, ayaklarında sabolarla, kaba bir mizah anlayışı içinde, yiyerek ve içerek eğleniyorlardı. Bu hal Fransız Devrimine kadar sürmüştür.

1766 yılında Beauchesne bir Charbonnier örgütü ile bir Mason locasını birleştirerek, "*Constance et Amitié*" (Vefa ve Dostluk) isimli bir loca kurmuş ve kendisini ömür boyu bu locaya Üstadı Muhterem ilân etmişti. Charbonnerie ile Masonluk arasındaki bu ilk teması başkaları da izlemişti. Restorasyon döneminde

(1814 - 1830) Fransız Masonluğunu siyasal ve sosyal eylemlere götüren başlıca etken Charbonnerie olmuştur. Bu dönemde, Charbonnerie ritüellerini İtalyan "Carbonaria" dan almıştır. İtalya'da Carbonaria, yırım adanın birleşmesi için çaba gösteriyordu.

Stendhal'ın **Vanina Vanini** adlı romanı bu cemiyetin politik rolünü çok güzel anlatmaktadır.

Gerçek Charbonnerie'de güçlü bir hiyerarşik düzen olmasına rağmen, bu ritüeller tek dereceli, dolayısıyla eksiktiler. Belki de bu nedenle, inisyatik cemiyet olarak Charbonnerie'nin kısa zamanda yozlaştığını görüyoruz.

1815 - 1835 arası sosyal karışıklıklarda önemli bir rol oynayan Charbonnerie, Fransa'da zamanla başka politik teşkilatların içinde eriyip gitmiştir. Oysa İtalya'da Carbonaria günümüze kadar canlı kalmış ve yüzyılımızın ikinci yarısında aşırı sol grupları himayesine almıştır. Mao'nun Kırmızı Kitabı ile Carbonaria doktrinleri arasında şaşırtıcı bir benzerlik de vardır.

1821 yılında Avusturya güçleri İtalya'da kanlı bir şekilde Karbonarizmi kapatınca, bir kısım Karbonari Fransa'ya sığınarak

(8) VI. Charles: *German İmparatoru (1711 - 1740), Macaristan ve Sicilya Kralı.*
VII. Charles: *German İmparatoru (1742 - 1745)*

orada tekrar teşkilatlanmaya çalışmışlardır.

Restorasyon (9) döneminde Lafayette Marki'si liberal muhalefetin başkanıydı ve Cumhuriyetçi grupları teşvik ediyordu. "*Les Amis de la Vérité*" (Gerçeğin Dostları) Locası vasıtasıyla Fransa'da İtalya'dan mülhem Karbonarizm'in yayılmasına yardımcı olmuş ve sonradan bu cemiyete başkan seçilmiştir. Karbonariler ona tapıyorlardı, gene de cemiyetin kontrolü tam olarak elinde değildi. Polisin Karbonari cemiyetini kapatma ve üyelerini takip faaliyeti, Karbonarilerin hücre şeklinde teşkilatlanmış olduklarından tam başarılı olamamış, kaldı ki millî kahraman Lafayette'in de dokunulmazlığı nedeniyle faaliyet yer altına indi.

Fransız polisinin soruşturmaları sonucunda karbonarilerin öğrenilen tanınma sözleri, işaretleri ve parolaları şöyleydi:

- Sohbet esnasında tesadüfi bir tarzda kullanılan "*Speranza*" (10) ve "*Fede*" (11) sözcükleri.

- Karşılıklı hecelenen "*Carita*" (12) sözcüğü.
- "bon cousin" (iyi kuzen) sözcüklerinin kullanımı.
- İşâret: Merdiven (dal kesmek için kullanılan merdiven): İki el omuz hizasına kaldırılır, sonra göğüs ve belde basamak yapılarak indirilir, tekrar mide hizasına çıkarılarak basamak oluşturacak şekilde tutulur, baş parmakla, 1 - 2 - 2 temposuyla beş kere vurulur.
- Vendita'ya girmek için şifre: "*Şeref! Hakikat! Vatan!*"
- Karşı şifre: "Ümit! İman! Yardımlaşma!"
- Bayrak renkleri: Mavi, kırmızı, siyah. Mâvi alevi, kırmızı kor halindeki kömürü, siyah sönmüş kömürü sembolize ediyordu.
- Yemin: Adayın locaya gözleri bağlı alınması, merasimin başlangıcı, sorular, cevaplar Masonlukla büyük benzerlikler göstermekteydi. Yemin kürsüsünün üzerinde iki tabanca, üç adet mum, bir üçgen ve bir taç bulunmaktaydı. Kuzenler ellerinde kılıç tutarlardı. Aday gözleri bağlı olarak yatırılır, başına taç

(9) Restorasyon: Fransa'da 1814'de Napolyon'dan sonra yeniden kurulan krallık dönemi: 1814-1830.

(10) *Speranza*: ümit

(11) *Fede*: iman

(12) *Carita*: sevgi

giydirilir, bir eline tabanca, diğereine üçgen verilirdi. O ana kadar yanlısın içinde olduğu anlatılan aday yemin için ayağa kaldırıldığında sol eline bir hançer verilip ucu kalbine yöneltilirdi. Aday, "bana verilecek sırları açıklarsam, bu hançer kalbimi deldin", sonra kendisine verilen bir bardak su katılmış şarabı içerken "bu içtiğim bana zehir olsun", namlusu alınca çevrili bir tabanca eline verildiğinde de "bu silâh bana ölüm getirsin" derdi.

Bu yemininden sonra aday her durumda ve her yerde kardeşlerine yardım edeceğine, hastalıklarında onları yalnız bırakmayacağına, dostlarının nüfuzunu lehlerine kullanacağına, kardeşler aleyhinde dedikodu yapmayacağına, toplantılara katılacağına dair ek yeminler ederdi.

İTALYA'DA DURUM

Avrupa'yı yeniden yapılandıran 1713 Utrecht antlaşmasıyla İtalya parçalanarak Avusturya'nın nüfuzuna girmişti. Prenslerle işbirliği yapan burjuvazinin dışında halk gittikçe yoksullaşmıştı. Napoli ve İki Sicilya Krallığında nüfusun % 4'üne sahip olan Kilise, toprakların üçte birine sahipti. Aristokrasi, elindeki güçle halkı sömürüyordu. Napoli gittikçe bir dilenciler krallığı görünümünü alıyordu. Ortaçağ'ın bu güçlü

krallığının yalnızca gölgesi kalmıştı. Kral, Ferdinand de Bourbon, zayıf bir idâre sergiliyor ve yalnızca kendini ve yakınlarını düşünüyordu.

1806 yılında Napolyon'un mareşali André Massena'nın ordusu Napoli'yi fethetti ve Napoli'ye kral tayin edilen Joseph Bonaparte halka bir anayasa vaat etti. İstenilen reformları gerçekleştiremeyen Joseph Bonaparte'ın yerine Napolyon, 1808'de Mareşal Joachim Murat'yı Napoli'ye kral tayin etti.

İngiliz Amiralî Nelson'un yardımıyla Sicilya'da Kral olarak kalabilen Ferdinand İngiltere'ye bağımlıydı ve istemsiz olarak, halkına bir anayasa vermeye mecbur kaldı.

Murat'ın krallığında, Napoli'de, Napolyon'un himayesinde mason locaları ve başka yardımlaşma cemiyetleri kuruldu ve çoğaldı ve bu maya üzerinde Karbonarizm gelişti. Karbonari'lerin hedefi meşrutiyet kurmaktı ve bu düşünceyi cazip bulan, asker, polis, memur, esnaf, burjuva ve rahip Napolililer, Karbonarizm'e katıldılar. Murat beklenen anayasayı gerçekleştirmeyince, Sicilya'da kral olarak kalabilen Ferdinand'ın casusları anayasa vaadi ve para yardımıyla Karbonari'leri saflarına çekmeyi başardılar. Bu olaylar Jakoben esaslı antibonapartist isyanları başlattı.

1814'de İmparatorluğun sona erdiğini gören Murat, Karbonari'lere sahip çıkmaya çalıştıysa da, bunlar Avusturya ile ittifâka girerek 1815 yılında Murat'ın ordusunu yendiler. Metternich'in etkisinde Ferdinand eski topraklarına kavuştu, ancak halka vaat ettiği anayasayı vermek yerine mevcut özgürlüklerin tümünü kaldırdı.

Bu arada Karbonarizm Napoli'den tüm İtalya'ya yayılmaya başlamıştı. Karbonari'lerle mücadele için Papa "*Sanfedista*" adında bir gizli cemiyeti, Napoli'de de Polis Şefi Canosa "*Calderari*" adında bir cemiyeti kurdu- lar.

Karbonariler çok güçlenmişlerdi, yüzbinlerce üyeleri vardı ve 1818'de General Pepe onları milis teşkilâtı şeklinde örgütledi.

2 Temmuz 1820 gecesi beş karbonari, göğüslerinde karbonari'lerin sembolü olan kamalarla, kraliyet sarayına girerek onları durdurmak isteyen nöbetçilere "*biz halkın elçileriyiz, amme menfaati ile ilgili olarak kral veya bir*

temsilcisi ile görüşmek istiyoruz" diyerek içeri girdiler. Ascoli Dükü onları karşıladı. Karbonari'ler kralın bir liberal anayasa ilân etmesini isteyince, kral öneriyi kabul ettiğini bildirdi. Bunun üzerine Karbonari'ler, ilânın ne zaman yapılacağını sorup da oyalayıcı cevap alınca, "*şimdi gelenin biri. Saat üçte Anayasa ilân edilmiş olacak*" ültimat- munu verdiler ve kral, saat üçe kalmadan, yeni anayasayı istenilen şekliyle, yayınladı.

Avusturya uzun süre seyirci kalmayacaktı. 1821'de Avusturya orduları Napoli'ye girdiler. Kuzey'de, Piemont Devletinde de Karbonari'lerin Avusturyalılara karşı başlattıkları bir isyan kanlı bir şekilde bastırılınca, Karbonarizm Fransa'da bir üs kurduktan sonra, İtalya'da yer altına girdi. (13)

1831 yılında, Mazzini, Karbonarizm'in hatâlarından ders alarak, aynı model üzerine, sürgünde olduğu Marsilya'da "*Giovine Italia*" (14) Cemiyetini kurdu. Bu cemiyet üniter ve demokratik İtalyan Cumhuriyetini hedefle-

(13) *Karbonarizm Fransa'da Louis-Philippe'e karşı "İnsan Hakları Cemiyeti"ni kurdu, İspanya'da başarısız bir ihtilal teşebbüsünde bulundu, Rusya'da üyelerinin arasında Puşkin'in de bulunduğu meşrutiyetçi "Dekambrist" cemiyetinin, Osmanlı İmparatorluğunda Jön Türklerin ve Sırbistan'da "Kara El" cemiyetinin ilhamı oldu. Avusturya veliahdına Saray Bosna'da suikast düzenleyerek I. Dünya Savaşını başlatan bu Kara El cemiyeti oldu. Hedefleri Sırp - Rus ittifakını gerçekleştirerek Sırbistan'ı Avusturya işgalinden kurtarmaktı.*

(14) *Giovine Italia: İleride Jön Türkler'in kendilerine model alacakları "Genç İtalya" hareketi.*

yen "Risorgimento" (15) hareketi-
nin motoru olmuştur.

İTALYA'DA HÜRMAŞONLUK

Garibaldi tarafından ülkenin birleştirilmesinden önceki hâliyle İtalyan Masonluğunu anlatmak için İtalyan mozaiğini tetkik etmek gerekir. Kısaca üç dönemden bahsedilebilir: 1789 öncesi, 1815'e kadar Fransız Devrimi ve Napolyon dönemi, 1815'den 1860'a kadar olan devrimci dönem.

1730'lu yıllarda önce Floransa'da, hemen sonra da Milano ve Napoli'de Hürmasonluğun teşkilâtlandığını biliyoruz. Millî birlik, özgürlük, siyasal ve sivil eşitlik, entellektüel toplantıların konularıydı. Pietro Giannone ve Tommaso Crudeli yazılarıyla bu akımın liderleri olarak anılmaktadır. Masonluk ve Karbonarizmin el ele çalışmaları ile fikirler yayılabilmiş ve *Risorgimento* mümkün olabilmıştır.

1789 öncesi

Toskanya Dükalığı: Başından itibaren Hürmasonluk Toskanya'da polisin tâkibine uğramıştır. İlk localar 1733'de Floransa,

Livorno, Lukes ve Piza'da açılmıştı. Papa XII. Clement'in 28 Nisan 1738 tarihli aforozundan sonra Tommaso Crudeli Engizisyon tarafından tutuklandı, ancak Masonluk, bu defa gizlilik kurallarını daha da artırarak faaliyetini sürdürdü. İtalya gibi koyu katolik bir ülkede gizlilik gereği zamanımıza kadar sürecek ve yozlaşarak P2 tipinde oluşumlara olanak tanıyacaktı.

İngiltere ve Floransa'nın müdâhaleleri sonucunda serbest kalan Crudeli, hapishane şartlarında sağlığının bozulması nedeniyle kısa sürede öldü ve İtalyan Masonluğunun ilk şehidi oldu. 1765'de Dük Pierre-Léopold, Masonluğu himâyesine alarak Cizvitlerin faaliyetini sona erdirdi.

Napoli Krallığı: İlk localar 1751'den itibaren faaliyete geçerek krallığa ve dine saygı temeli üzerine kurulmuşlar, buna rağmen Krallık, Masonluğu frenlemek üzere polis tedbirlerine başvurmuştur. 1762'de Millî Büyük Loca kurulmuş ve Kral IV. Ferdinand'ın önleme çabalarına karşın Avusturya İmparatoriçesi Marie-Thérèse'in kızı, Fransa Kraliçesi Marie-Antoinette'in kız kardeşi ve Ferdinand'ın eşi Kraliçe Caroline'in himâyesini kazanmıştı.

(15) *Risorgimento*: Yeniden doğuş. İtalya üniter ve demokratik devletinin kuruluşunu hedef alan ve Mazini, Garibaldi gibi kahramanlar yaratan hareket.

1764'de Messina, Caltagirone, Katanya, Avers ve Gaet'te localar kuruldu, Masonluk moda oldu, hattâ Kraliçe Kralın tekris edilmesini istedi.

1773'de İskoç Ritinde çalışarak Fransız ve Alman Ritlerinin önüne set çekmeyi hedefleyen bir yeni büyük loca kuruldu.

Venedik Cumhuriyeti: Polisin önlemeye çalışmasına rağmen 1754'de ilk loca kuruldu. 1778'de Venedik'te iki, Brescia'da, Vicenze ve Padova'da birer loca vardı.

Vatikan: İlk loca 1724'de kuruldu, 1742'de gizli locaların çoğaldığı bilinmektedir.

Piemont ve Sardunya Krallığı: 1738'den itibaren Savoy, Sardunya ve Piemont'ta localar, 1745'de de Lombardiya'da bir yüksek şûra kurulmuştur. Localar ve Şapitrlar genelde İtalya birliği için çalışmışlardır. Devlet Masonluğu bâzen himaye etmiş, bâzen de yok etmeğe çalışmıştır.

1789 - 1815 Napolyon dönemi

Bu dönemde, Napolyon'un teşviikiyle Hürmasonluk çok faal olmuş, her bölgede localar kurulmuş, Napoli Krallığında Napolyon'un kardeşi Napoli Kralı Joseph Bonaparte, sonradan Napolyon'un mareşali ve Napoli Kralı Joachim Murat, İtalya kral naibi Prens Eugène de Beauharnais Büyük Üstat ve Hâkim Bü-

yük Âmir olmuşlardır. Sicilya'da Masonların Karbonarilerle birlikte başlattıkları isyan Kral Ferdinand tarafından bastırılınca, Eleonora Pimental Fonseca, Vincenzo Lupo ve Vincenzo Conforti başları kesilerek idam edilmişlerdir.

Vatikan'ın merkezi Roma'da dahî, Hürmasonluk büyük bir gelişme göstermişti. 1810 yılında Roma'da Marie-Louise isimli locanın 500 üyesi vardı.

Filantropizm ve aydınlanma hareketlerinin öncüsü olan Hürmasonluk ülkenin birliği için yer altında veya legal olarak çalışan idealist İtalyanlara bir felsefe vermiş, yurt dışından destek sağlamış, insan haklarının savunucusu olarak da halkın uyanmasını sağlamıştır. Hürmasonluk sayesinde İtalya'nın değişik bölgelerinde yaşayan ve kısa dönemde menfaatları aynı olmayan insanlar irtibatlandırılabilmiştir.

Karbonarizm ile Hürmasonluk arasında ilişkiler çok yakındı. Hürmasonluk düşünceyi geliştiriyor, Karbonarizm de bu düşünceleri eyleme dönüştürüyordu. Birincisi beyin, ikincisi de silâhlı el idi. Karbonarilerin neredeyse hepsi masondu ve Hürmasonlar skrütenden geçmeden Karbonarizm'e kabul ediliyorlardı. Hürmasonluk daha aristokratik bir kuruluşken, Karbonarizm daha

avamdı. Gene de zaman zaman iki teşkilât arasında sorunlar olmuştur, örneğin, İki Sicilya Krallığında Karbonariler, polis şefi Maghella'nın savunduğu Hürmasonluğa saldırmışlardı. (1811). Burada masonlar cumhuriyetçi, Karbonariler de meşrutiyetçi idiler. Napoli'de 1815'den itibaren masonlar ve karbonari'ler özdeşleşmişlerdi.

İtalyan masonlarının ritüelik renkleri beyaz kırmızı ve yeşildi, adayların gözleri kırmızı ve yeşil bir eşarpla bağlanırdı. Napolyon döneminde kurulan Cisalpine Cumhuriyetinin bayrağı da beyaz, kırmızı ve yeşildi, üzerinde de gönüyle pergel vardı.

1815 - 1860 dönemi, İtalya birliğinin kurulması:

1815'de Napolyon'un iktidârı kaybetmesinden sonra İtalya bir çok isyan ve devrime sahne olmuş, 1861'de II. Victor-Emmanuel'in birleşik ülkenin ilk kralı olarak ilân edilmesiyle bu dönem kapanmıştır. Bu oluşumda ve akabinde Roma'nın da birliğe katılmasında Hürmasonluk tüm gücüyle çalışmış, hareketin motoru olmuştur. İtalya birliğinin gerçekleşmesi fikrinin ve eylemlerinin başında masonları görüyoruz, bu uğurda da çok mason hayâtını kaybetmiştir. 1820,

1831 ve 1844 devrimlerinin başında ve ön saflarında hep masonları görüyoruz.

Yukarıda, 1821'de Karbonarizm'in kapandığını veya yer altına girdiğini gördük. Karbonarizm artık yoktu, ancak düşünceleri ve uygulamaları İtalyan Masonluğunda var olmaya devam etmiştir.

RİSORGIMENTO, MAZZİNİ, GARİBALDİ

İtalya'nın birliğine kavuşması, yâni Risorgimento = Yeniden doğuş, Masonluğun bir kahramanlık destanıdır. Bu oluşumu Mazzini ve Garibaldi'den soyutlamak mümkün olmadığından, bu iki kahramanın özet yaşam hikâyelerini birlikte inceleyelim.

MAZZİNİ (1805-1872)

Ceneviz'de doğan Mazzini'nin iyi bir hukuk formasyonu olmuştu. 1827'de Karbonarizm'e katıldı, hapse mahkûm edildi ve Marsilya'ya sığındı. Jakoben kökenli bir liberalizmi, popüler bir universalizmi savunuyordu. "*Tanrı ve Halk*" sloganını geliştirmişti.

Karbonarizm'in başarısızlığından ders alarak yeni bir dünya yaratmaktansa, mevcut dünyayı iyileştirmenin gereğini, (16) şid-

(16) Marx, "Filozoflar yalnızca dünyayı değişik biçimlerde yorumladılar, önemli olan onu değiştirmektir" diyordu.

det kullanımının yalnızca istib-
dada karşı meşru olabileceğini ve
demokrasinin ahlâk kuralları ile
bağdaşan tek yönetim şekli oldu-
ğunu düşünürdü. Milliyetçiliğin
aynı dili konuşan insanların öz-
deşme şekli olduğunu ve dünya-
nın üniter devletlerin yer alacağı
bir federalist yapı içinde yeniden
yapılanmasının gerektiğini sa-
vunuyordu.

Mazzini'ye göre mülkiyetin hük-
metme ve yönetme gücünü ver-
mesine rağmen, kaldırılması ye-
rine yayılması daha doğru olur-
du. Onun için sosyal sorunların
halli, sınıf mücadelesinin yerine
kapital ile işgücünün birleşmesi-
ni gerektiriyordu, dolayısıyla
sosyal durumla politikayı birbi-
rinden ayırmak olanaksızdı.

Mazzini Şubat 1831'de Karbona-
rizm'in yerini tutacak "Jön İtal-
ya" hareketini başlattı. Yarım
adanın muhtelif noktalarında
1833'de başlatılan devrim teşeb-
büsleri başarısız olunca İsviç-
re'ye sığındı, bu arada da gıyaben
ölüme mahkûm edildi.

1837'de, "Jön İsviçre", "Jön Al-
manya" gibi bölümlerden oluşan
"Jön Avrupa" hareketini başlattı.
İsviçre'de de takibata uğrayınca
Nisan 1847'de Londra'ya sığındı
ve orada "Milletler Enternasyo-
nal Ligi"ni kurdu.

1848'de Mazzini Roma'yı Fransız
işgalciden kurtarmayı amaçla-
yan harekete katılmak üzere

Toskanya'ya gitti ve 5 Mart 1849
tarihinde ilân edilen cumhuriye-
tin üçlü yönetimine katıldı.

25 Nisan 1849'da Roma'yı tekrar
zapt eden Fransız ordusu Papa
IX. Pie'yi görevine iade etti ve
Mazzini yeniden önce İsviçre'ye
sonra da İngiltere'ye sığınmak
zorunda kaldı.

1850'den itibaren Piemont dış iş-
leri bakanı Cavour tüm mutedil
düşünenleri etrafına toplayarak,
Nice kentini Fransa'ya terk ede-
rek Fransa ile dostluk antlaşma-
sını imzalayınca, kardeşlik idea-
lini gerçekleştirmek isteyen
Mazzini, 1866'da *Alliance
Républicaine Universelle*'i (Dün-
ya Cumhuriyetler Birliği) kurdu.

1. Enternasyonal'de Karl Marx'a
karşı çıktı ve Marx'ın yönetimi
eline alması onu hüsrana uğrattı.
Aynı yıllarda İtalyan solunun
Bakunin tipinde anarşiye sap-
landığını esefle seyretti. Yorgun
bir savaşı olarak, 1827'de Pi-
za'da öldü.

GARİBALDİ (1807 - 1882)

Bir denizci ailesinden gelen Gari-
baldi Piemont - Sardunya Krallı-
ğında gemi kaptanı olarak görev
yaparken İtalyan milliyetçiliği-
nin fikir babası Guiseppe Mazzi-
ni'nin ve Fransız sosyalist düşü-
nürü Saint-Simon Kontunun et-
kisinde kalarak 1834'de başarı-
sız bir isyan başlatmış, gıyaben

ölüme mahkûm edilmiş ve Güney Amerika'ya sığınmıştı. Güney Amerika'da önce Rio Grande do Sul cumhuriyetinde Brezilya'ya karşı özgürlük mücadelesi vermiş, sonra da Arjantin diktatörü Juan Manuel de Rosas'a karşı Uruguay'da savaşmış, orada "*kızıl gömlekliler*" diye anılan bir İtalyan lejyonunu kurmuştu. Başarılarından gururlanan İtalyan halkı bir bağış kampanyası açarak kendisine bir şeref kılıcı yollamıştı.

Nisan 1848'de Garibaldi 60 adamıyla İtalya'ya dönerek Mazzini'nin bulunduğu Milano'ya yerleşmiş, Avusturyalılara karşı kentin korumasını üstlenmiş, Luino ve Morazzone'de Avusturyalıları yenmişti.

1849 yılında, Garibaldi, gönüllü ordusu ile Fransız işgalciyi yenerek Roma'da kısa ömürlü Roma Cumhuriyetini kurdu.

21 Ocak tarihinde açılan Roma parlamentosu Papalık Devletini kaldırdı, Papa'ya yalnız dinsel görevleri için muafiyet tanıdı, hükümet şeklinin demokrasi olduğunu ilân etti. Aynı yılın 25 Nisanında Roma'yı muhasara eden güçlü Fransız ordusu şehri zapt etti ve yüzlerce masonu kurşuna dizdi.

Roma'yı Fransız işgal ordularına karşı, ümitsiz bir pozisyonda kahramanca savunarak, bozguna uğramadan, askerleriyle San

Marino'ya çekilebilen Garibaldi İtalya'da "*İki Dünyanın Kahramanı*" diye anılmaya başlandı. Fransızlara karşı savaşan beş kumandan, Guiseppe Garibaldi, Ludovico Frapolli, Guiseppe Petroni, Federico Campanella ve Adriano Lemmi sonradan ve bu sırayla İtalya Grand Orient'ına Büyük Üstat oldular.

Garibaldi 1858'de Kont Cavour tarafından Avusturya işgal güçlerine karşı Piemont Devletini savunmaya davet edildi ve kendisine orgeneral rütbesi verildi. Garibaldi bu savaşta da Avusturyalıları yenerek Varese, Como ve Lombardiyayı Piemont'a kattı.

6 Mayıs 1860'da çoğu Mason 1000 kişilik bir gönüllü gücü ve Piemont'un gizli desteği ile Sicilya'nın Marsala kentine bir çıkarma yaparak kendisini diktatör ilân etti. "*1000'lerin eylemi*" diye tarihe geçen bu eylemin hazırlanması "*Le Triomphe Ligure*" adlı locada organize edildi. Rubatin Şirketinin genel müdürü G.B. Fauché bu locanın üyesiydi ve onun yardımıyla 4 Mayıs 1860 gecesi iki buharlı gemi limandan kaçırıldı. Cavour'un gizli desteği ve tüm İtalyan Masonluğunun faaliyeti ile organize edilen bu eylem için Buscaglione şöyle yazıyordu:

"*1000'lerin eylemi Mazzini'nin talebi üzerine Crispi, Bertani ve Lafarina Kardeşler tarafından*

*planlandı, Lafarina ve Buscagli-
one Kardeşler tarafından finan-
se edildi, Fauché Kardeşin temin
ettiği iki gemiye gönüllüler bin-
dirildi. Kumandan Garibaldi ve
yardımcısı Bixio idi. Subayların
çoğu masondu. Cavour ve Libo-
rio Romano eylemi el altından
desteklediler."*

Köylüler Garibaldi'ye, kendileri-
ni feodaliteden kurtaracak bir
tanrı gibi bakıyorlardı. Mayıs
ayının sonunda Garibaldi Paler-
mo'yu fethetti, 18-19 Ağustos ta-
rihlerinde Messina boğazını ge-
çerek bir yıldırım hücumu ile 7
Eylül gününde Napoli'yi aldı ve
bu defa kendisini İki Sicilya'nın
diktatörü ilân etti. 30000 kişilik
bir ordunun başında en büyük
muharebesini vererek toplanan
kralcı güçleri tekrar yendikten
sonra, bir halk oylaması tertip et-
ti ve sonucunda Güney İtalya'nın
tümünü Piemont Kralı Victor
Emmanuel'e ikram etti. Kral, ya-
nında Garibaldi olmak üzere 7
Kasım 1860 tarihinde Napoli'ye
girdi. 18 Şubat 1861 tarihinde
Torino'da toplanan İtalya parla-
mentosunda Victor-Emmanuel
"İtalya Kralı" unvanını aldı. Do-
kuz yıl sonra, Fransızlardan kan-
sız ve müzâkere ile alınan Roma
İtalya'nın başkenti oldu.

Garibaldi Kraldan daha popüler
olmuştu, İtalya'nın dışında da
ünlüydü. Ancak o, küçük bir ada-
da yaşayarak hatıratını yazmak

istiyordu. 1861 yılında Abraham
Lincoln Amerikan iç harbinde sa-
vaşmak üzere kendisine bir ku-
mandanlık vermek istedi. Lincoln
köleliğe karşı yeterince kararlı
çıkmadığından bu şerefli görevi
reddetti. Balkanlarda ve Tirol'da
Avusturyalılara karşı tekrar sa-
vaşmak üzere göreve davet edi-
lince reddedemedi, Avusturyalı-
ları yenerek Venediği İtalya'ya
kattı. Son olarak 1870-71 yilla-
rında Prusyalılara karşı Fransız
ordusunda çarpıştı, Dijon'da
Prusyalılara karşı elde ettiği ba-
şarı üzerine Bordeaux'da topla-
nan Fransız Parlamentosuna
milletvekili seçildi.

Ömrünün son yıllarında harpte
almış olduğu muhtelif yaraların
yaratmış olduğu sakatlıklarla,
hareketleri gittikçe kısıtlanarak
yaşadı. Adasından politikacıları
eleştiriyor, heyetler kabul edi-
yordu. Milliyetçiliği halkların öz-
gürlüklerine kavuşması olarak
görerek kendini sosyalist olarak
tanımlıyor, ancak Karl Marx ve
anarşist Mikhail Bakunin'le an-
laşmıyordu. İşçi ve kadın hakla-
rını, kilisenin baskısına karşı
lâikliği savunuyor, ölüm cezası-
na karşı yasa çıkartmaya çalışı-
yordu.

Marsala'ya çıkartma yaptığında
Garibaldi Üstat Masondu. 28 Ha-
ziran'da Palermo'ya girdiğinde
Masonlar tarafından coşkuyla
karşılansınış ve Mason olmayan

kumandanlarının tekrisine nezâret etmişti. 11 Nisan 1862'de kendisine 4 - 33 arası tüm dereceler birden verildi. 21-23 Mayıs 1864 İtalya Büyük Locasının konvanında Büyük Üstat seçildi. Vatikanın I. Konsiline karşı Napoli'de hür düşünürlerin meclisini topladı. Victor Hugo, Edgar Quinet, Jules Michelet, Emile Littré ve Jacques Maleschott gibi ünlü düşünürler bu meclise katıldılar. Bu arada İşçi Derneklerini de teşkilâtlandırdı. 1881 yılında, İtalya'da yaygın olan Masonluğun Memphis Ritine Büyük Üstat seçildi.

RISORGIMENTO SONRASI İTALYAN MASONLUĞU

28 Nisan 1872'de Roma'da toplanan olağanüstü masonik kongrede mavi localarla Yüksek Şûra atölyelerinin tek çatı altında toplanmalarına ve topluluğun İtalya Grand Orient'i diye anılmasına karar verildi. Borgeze Sarayından sonra, Grand Orient 1901'de Rönesans stilindeki Palazzo Guistiniani'ye taşındı ve mevcut diğer obedianslardan ayrılmak üzere Sarayın adıyla anılmaya başlandı.

1908'de Hâkim Büyük Âmir'liği bir yıl boyunca vekâleten yürüten Fera K. seçimleri kaybedince, bir ikinci Y.Ş. kurmuş, eskisinin, Roma Belediye başkanı olan başkanını, Yahudi olmakla suçla-

mişti. Sonuçta Y.Ş.'nin bölünmesini İtalya Büyük Locasının kurulması izledi. 1. Dünya Harbinin arifesinde Grand Orient, İngiltere ve Fransa ile müttefik olmayı, Büyük Loca ise tarafsız kalmayı yeğliyordu. 1915'de İtalya müttefiklerin yanında harbe katılınca, Kral Grand Orient'e bir teşekkür mektubu yolladı.

Her şeye rağmen Kilise ile olan sürekli çatışması İtalyan Masonluğuna zor günler yaşattı. 2 Şubat 1929'da Mussolini ile Vatikan'ı temsilen Kardinal Gasparri arasında imzalanan antlaşma ile Masonluğu kapatma kararı verildi. Bu tarihten sonra masonlar faşistlerin, kara gömleklilerin zulmüne uğradılar, yüzlerce mason öldürüldü, hapsedildi, Lipari Adalarına sürgüne gönderildi.

Harp sonrasında, İtalya yarım adasında 16 ayrı büyük loca kuruldu. Enternasyonal sahada, Boston Y.Ş.'sı 1947'de İtalya Grand Orient'inin Yüksek Şûrasını tanıırken, 1949'da Washington Y.Ş.'sı başka bir Y.Ş.yı tanıdı. 1947'de sosyalist ve diğer lâik partilere karşı Hristiyan Demokratlarla, Komünistler arasında varılan anlaşmaya göre gizli cemiyetler yasaklanacaktı. Masonluk da "Sosyal Eğitim Merkezi" veya "Ezoterik Eğitim Merkezi" isimlerinin arkasına gizlenerek çalışmalarını sürdürmek zorunda kalmıştı. Yukarı-

daki tabloya bu son gelişmeyi de ekleyince İtalyan Masonluğunda tam bir kaos yaşandığı belli olmaktadır.

1950'li yıllarda ortalık yatışınca, dünyanın tanıdığı muntazam İtalya Grand Orient'inin dışında İtalya Büyük Locası, Eski ve Kabul Edilmiş İtalya Hürmasonları Büyük Locası ve İtalya Sembolik Riti Büyük Locası faaliyet gösteriyordu.

Yukarıda da bahsedildiği gibi, katolik bir ülkede Papa'nın aforoz ettiği bir cemiyete üye olmanın beraberinde getirdiği problemler nedeniyle isimlerini açıklamak istemeyen kardeşlerin baskısıyla matrikül hareketleri yalnızca Üstadı Muhterem tarafından bilinen ve başka yerde kaydı olmayan gizli kardeşler tekris edilmeye başlanmış, daha sonra da bu kardeşler resmen tahsis edilmeyen gizli localar kurarak onlarda toplanmaya başlamışlar.

Kontrol dışında kalan bu kardeşlerin varlığı ilk defa 1981 yılında P2 locası skandalıyla ortaya çıkmıştı. Bu gizli ortam gayrimuntazam obedianslarla ilişkileri teşvik ediyor ve Mafia ve Camorra gibi suç örgütleri ile ilişki-

lere müsait bir zemin hazırlıyordu.

1992 - 1993 yıllarında İtalya'da başlayan temiz eller operasyonu Grand Orient'da huzursuzluk yaratmıştı. İngiltere'nin de gayri muntazam Mehphis Misraim Riti ile olan illegal ilişkilerin üzerinde durması üzerine, Büyük Üstat Giuliano Di Bernardo 16 Nisan 1993 tarihinde Grand Orient'dan istifa ederek ertesi günü, 7 loca ile birlikte İtalya Muntazam Büyük Locası'nı (Gran Loggia Regolare d'Italia) kurdu ve suç örgütleri ve gayri muntazam obedianslarla ilişkisi olmayan temiz masonları, kurduğu bu yeni büyük locada toplanmaya davet etti.

Bu arada Grand Orient da kendi içinde bir arınma faaliyetine girişerek bir çok kardeşi gayri muntazam ilân etti.

Enternasyonal sahada her iki büyük loca tanınma yarışına girdiler ve her tarafa sayfalar, dosyalar dolusu savunma evrakını yolladılar.

Biz, Türkiye Büyük Locası olarak, başta Grand Orient'la ilişkileri kestik, sonra da, 1997 yılında yeni kurulan Büyük Locayı tanıdık.

MASONLUĞUN ÇAĞA AYAK UYDURMASI

Ahmet ERMAN

Bu tebliğde gerek teknoloji, gerek bilim, gerek insan hakları ve özgürlükler, gerekse ekonomi-politika ve sosyoloji alanlarından gün geçtikçe daha hızlı bir tempoda atılan adımlar karşısında, Masonluğun bu çağda hâlâ güncelliğini koruyup korumadığı, bu çağda ayak uyduracak vasıflara sahip olup olmadığı ve gerekiyorsa, ne gibi atılımlarda bulunması gerektiği incelenecektir.

Konunun son derece zor ve yeteneklerimi aşan bir husus olduğunu ve hattâ konu başlığını gören pek çok kardeşimin peşin itirazları ile karşılaşacağını tahmin etmekteyim. Bu kardeşlerim diyeceklerdir ki, Masonluk yüzyıllardır varlığını koruyan bir fikir cereyanıdır; eşitliğe, özgürlüğe, kardeşliğe karşı çıkan her türlü baskı rejimlerine karşı savaş vermiştir; Fransız İhtilâlinde tutun da İnsan Hakları Beyannamesine kadar insanlık yararına olan bir çok hareketin başında mason kardeşlerimiz bulunmuştur; fikir olarak savunduğu prensipler her zaman ve her çağda insanı insan yapan ve onu diğer yaratıklardan ayıran "düşünen aklın" ürünüdür ve düşünen akıl var oldukça bu fikirlerin üretilmesine devam olunacaktır; bu nedenlerle Masonluğun çağda ayak uydurması diye bir tez ileri sürülemez.

Ben de kardeşlerimin bu beyanlarına bütün kalbimle iştirak etmekteyim, ancak yine de bazı hususların tartışılması ve konuyu iki yönlü ele

almak gerekmektedir; Birincisi Masonluğun şeffaflaşması, ikincisi ise fikirlerinin uygulamaya konulması.

Sizleri 1935 Türkiye'sine döndürüyoruz.

1 Eylül 1935 tarihinde Orhan Seyfi Orhon ve Yusuf Ziya Ortaç tarafından yayın hayatına sokulan "Ayda Bir" dergisi, okuyucuları ile tanışır, fiatı 25 kuruştur. Derneğin yazarları arasında Abidin Dâver, Reşat Nuri Güntekin, Orhan Seyfi Orhon, Mahmut Yesârî, Ahmet Refik, Sabahattin Âli, Nâzım Hikmet, Faruk Nafiz Çamlıbel, Nurullah Ataç, Hâlit Fahri Ozansoy, Ahmet Hâşim, Peyami Safâ gibi isimlerin bulunması derginin ilk sayısının kısa sürede tükenmesine yol açar ve yeniden basılmasını gerektirir.

İşte bu derginin ilk sayısında ve takibeden 1 Teşrini evvel, 1 Teşrinisânî, 1 Kânunuevvel tarihli sayılarında Mahmut Yesârî "Nasıl Mason Oldum?" başlığı altında bir dizi yazı yazar. Bu yazı dizisi her ne kadar mizahî bir üslupla yazılmış ise de, 1935 Türkiye'sinde bir masonun tefekkür hücrelerinden tutun da tekris merâsiminin en ince ayrıntılarına kadar başından geçenleri açıklamış olması bakımından son derece ilgi çekicidir.

Bu yazı dizisinde bakın Mahmut Yesârî neler yazıyor:

Bir gündü, bundan 15-16 yıl evveldi sanıyorum, bir arkadaşım yanıma sokuldu ve gizli bir sesle kulağıma fısıldadı:

- Seni de birader yapmak istiyoruz.

Alıklığım tutunca tutar. Ağzım bir karış açık sordum:

O, alıklığıma şaşmaktan ziyâde sırlarının gizli kalmış olmasına seviyerek gülüyordu, sesini daha alçaltmıştı:

-Seni aramıza alacağız, mason yapmak istiyoruz.

-Peki nasıl mason olacağım?

Arkadaşım benim enayi enayi soruşuma güldü:

-Sen şimdi bir teklif varakası imzalayacaksın. Hakkında tahkikat yapılacak. Sen buralarına karışma. Sonra ben sana haber veririm.

Diyeceksiniz ki oraya girerken sırlarını saklayacağına elbette and verdin. Bir franmason kitap yazmış, bir lugat kitabında tafsilât varmış diye onları ele vermek, yeminine ihânet etmek doğru mu? Bu insanlığa yakışır mı?

Sanat ve bilhassa mimarî tarihinde büyük bir rol oynayan bu gizli cemiyetin artık gizlenecek bir tarafı kalmamıştır. Bu cemiyetin gâyesi insanlara, insâniyete hizmettir. Gâyesi bu kadar temiz olan bir şeyi

gizlemeye ne lüzum var? Gizlenen şeyler karanlık karışık ve şüpheli şeylerdir.

Kendi kendime bir düşündüm: Bunun bir yazılmadık tarafı kalmıştı. Onu da yazıveririm, biter gider.

Ve Mahmut Yesârî böyle bir girişten sonra başlıyor Masonluğa nasıl kabul edildiğini anlatmaya. Tefekkür hücresi için açıklamaları şöyle:

Aksak adam kapıyı açtı, elektrik düğmesini çevirdi. O dakikada bende de şafak attı. Hamam külhanı gibi tavanı yuvarlak, basık, dar bir oyuk. Evet ne oda, ne hücre, ne dolap, sadece bir oyuk. Oyuğa girdik. Aksak adam bana:

-Üzerinizdeki madeni eşyayı verin dedi.

Cebimdeki bozuk paraları verdim, o bir torbanın içine koydu, düğümledi ve çıktı, oyukta beni yalnız bıraktı. Bir anahtar sesi.

Eyvah, ben burada hapis miyim şimdi?

Evvelce şunu söyleyeyim ki oyuk hiç te iç açacak bir yer değil.

Duvarlara baştan başa siyah astarlar kaplanmış. Kapının karşısındaki duvara gene kara astar örtülmüş bir masa yanaştırılmış.

Masanın üzerinde bir kafatası, iki bacak mı, kol mu ne ise, iki kemik. Siyah duvarlarda bir çok levhalar var. Bunları okudukça içime ürpermeler geliyor.

Sonradan öğrendim burası hücreyi muzlimmiş ve beni orada aklımla, vicdanımla tefekküre bırakmışlar."

Bundan sonra Mahmut Yesârî, vasiyetnâmesini yazışını, gözlerinin bağlanıp dolaştırılışını, mâbet kapısının önüne getirilişini, birinin kefil olması üzerine içeri alınışını, tekris töreni sırasında yaptırılan seyahatleri, kendisine sorulan soruları ve nihâyet gözlerinin nur'u ziyaya açılışını yine aynı mîzâhî üslupla anlatıyor. Burada bir kaç bölümü kısa kısa aktarmak istiyorum:

Bir ara hâlime mi acidılar, ne oldu, beni durdurtular, bir iskemleye oturtular. Etrafımda gizli konuşmalar, mırıltılar, fısıldamalar duyuyorum. Org sesi daha yakından geliyor. Tekrar koluma girdiler ve tekrar karanlıklarda seyahat başladı. Çünkü bir körebe oyunu değilmiş, bir seyahatmiş. Remzi seyahat. Bu remzi seyahat bu kadarla kalmıyor. Tekris faslında da ayrı numaraları var.

Kılıç şakırtılarını duydukça pandomimadaki duellolar gözümün önüne geliyordu.

Tekrar sordular, sordular. Mevsim yazdı. Oda boğucu sıcaktı. Fakat ben boğucu sıcaklıktan ziyâde bu sorgulardan terlemiş, bitmiş, yorulmuşum. Hâlîme mi acidılar, ne oldu? Yoksa onlar da mı yorulmuşlardı? Sormaktan vazgeçtiler ve kendi aralarında, o benim anlamadığım dille konuşmaya başladılar.

Bul kutusu gezdirilsin. Denildi.

Bir ses bağırdı:

-Nuru Ziya, Üstadı Muhterem.

Ve odadakiler de hep bir ağızdan tekrar ettiler:

-Nuru Ziya, üstadı muhterem.

Kılıçlar şakırdadı, şakırdadı; hep bir ağızdan:

-Nuru ziya, üstadı muhterem. Diye bağırdılar. Gözlerimi açtılar.

Büyücek, yüksek tavanlı, dört köşe bir oda. Kapıdan girilince sağ duvarda büyük, yerli bir ayna. Sol tarafta siyah perdelerle örtülü üç pencere. Koyu tatlı mavi üzerine irili ufaklı sarı yıldızlar serpilmiş tavanın ortasından beyaz fânuslu bir lamba sarkıyor.

Sırası gelmişken söyleyeyim; ben bu "insâniyet mâbedi"ne günlerce girdim ve bir çok "harici"lerin "tekris"lerinde, birâderlerimle beraber, "Nuru Ziya" istedim. "Agap" dedikleri ziyafetlerde bulundum; "büze" yani "yaşasın, şerefe" diye kadeh kaldırdım; "tatlı barut = bira", "acı barut = raki" içtim; fakat koyu tatlı mavi zemin üzerine irili ufaklı sarı yıldızlar serpili tavandan sarkan lambanın ışığından başka "Nuru Ziya" görmedim.

Kapıdan girilince kapıya bitişik duvara muvazi, ortası iki sütunla kapı gibi ayrılmış bir bölme var. Bu iki sütun "Sütun-u Süleymanî"dir.

Dul kadın, insanlık, insâniyet sembolü imiş. Her celseden sonra gezdirilen dul kesesi de, o dul kadın içinmiş."

Celse bittikten sonra mahfelimizin üstadı, dışarıda beni yanına çağırdı ve koluma girerek تنها bir köşeye çekti. Kulağıma fısıldadı:

-Altı aylık gelme... Allah.

Bu birâderlerin altı ay sürecektir parolası imiş.

Ve Mahmut Yesârî'nin Masonluk hakkındaki düşüncelerini de şu satırlarda görmekteyiz:

Aradan çok altı aylar geçtiği, hattâ yalnız altı aylar değil, artık Masonluğun memleketimizde modası da büsbütün geçtiği için bu parolayı ifşa etmekte bir mahzur görmüyorum.

Yazılarım yanlış anlaşılmasın. Ben ciddi işlerin ciddi tutulmasını isterim. Bu dekor, bu aksesuar, belki, belki değil, muhakkak ki eski bir an'anenin tortusu. Geçmiş günlerin hatıralarını anmak ve saymak kaygusu.

Bunu ileri sürenlere ve süreceklerine sorarım: fransız masonluk, bugün ilk kuruluşundaki gâye, ideal, mefkûre için mi çalışıyor?

Bu kurum Rönesanstan sonra gizlilik kuvvetini tamamiyle kaybetmiştir.

Masonluğun, benim okuduğum ve duyduklarım göre, kuruluş esası katoliklik taassubuna isyandır. Katoliklik bütün Avrupa'yı haraca kesmişti. Enkizisyon, cehennemî azgınlığıyla Avrupa'yı kasıp kavuruyor; gizli, kanlı mahkemeler binbir işkence ile din nâmına insanlara, vicdanlara satır atıyor; hükûmler, yâni protestanlar, boğazlanıyor, kılıçtan geçiriliyordu.

İlim, fen, sanat bu azgın kara kuvvetin pençesinden yakasını kurtaramıyordu. Mimarlık, yalnız katolik kiliseleri, katolik şapel, katoliklik âbideleri için çalışabiliyordu. Buna isyan eden mimarlar, yâni masonlar, aralarında gizlice toplandılar ve anlaşdılar. Ele geçmemek ve icabında da birbirlerini tanıyabilmek için gizli işaretler ve gizli dil kullanmak lüzûmunu, mecburiyetini duydular.

Kendinden olmayanlara haricî dediler ve kendi mesleklerine uyar kelimeler kullanarak konuşdular.

Yalnız öyle tahmin ediyorum ki, şark masonları bu gizli dili sadece tercüme etmişler.

Eğer Mimar Sinan'ın, Mimar Kasım'ın, Mimar Davut'un aynı dilden anladıklarını iddia ederlerse, ne yapayım, boynumu büker susarım.

İşte kardeşlerim 1935 yılında yayın hayatına atılan ve çıktığı günden itibaren en çok satan dergilerden biri vasfını kazanan ve her kesimden insanın alıp okuduğu "Ayda Bir" dergisinde bir masonun Masonluk hakkında yazdıkları. Şüphesiz ki Mahmut Yesârî'nin Masonluğu ne kadar anladığı veya Masonluk hakkında edindiği bilgilerin doğruluk dereceleri tartışılabilir, ancak önemli olan şudur; 1935 yılında bir mason, Masonluğa kabulünü bütün teferruatı ile anlatmaktadır. İkinci önemli husus ise, Mahmut Yesârî'nin deyimiyle, "gâyesi bu kadar temiz olan birşeyi gizlemeye ne lüzum var?" ve "Masonluk bugün, ilk kuruluşundaki gâye, ideal, mefkûre için mi çalışıyor?" sorularına yanıt aramak gerektiğidir.

Birinci soruya cevabımız kesinlikle "şeffaflaşmamız gerekiyor" şeklinde olacaktır. Öncelikle şu bir gerçektir ki, Hür ve Kabul Edilmiş Ma-

sonlar Büyük Locası Dernekler Kanununa göre kurulmuş ve Dernekler Masası tarafından denetlenen herhangi bir başka dernekten farkı bulunmayan bir kuruluştur. Adreslerimiz bellidir. Tüzüklerimiz, ritüellerimiz, Mimar Sinan ve Tesviye dergilerimiz, masonik konularda bir çok kardeşimizin yayınladığı kitaplar binalarımızda satılmaktadır. Ancak şu da bir gerçektir ki, mason olmayan bir çok insan da bunları kolaylıkla elde edebilmektedir. Bunları ellerine geçiren ve emelleri Masonluğu yıpratmak olan bazı kişiler de gerek bu yayınlardan, gerekse ritüellerimizden bazı pasajları alarak, hattâ bazılarını çarpıtarak, Masonluk hakkında kamu oyunda kötü imaj sağlamak için kullanılmaktadırlar.

Bir şeyi gizler veya yasaklarsanız, bunun sonucuna da katlanmak zorunda kalırsınız. Yurt dışında okumak isteyen öğrencilerin mektup içinde gönderdikleri kayıt paraları için Türk Parasını Koruma Kanununa muhalefetten, elinde iki paket Marlboro sigarası ile yakalanan tombalacıların Kaçakçılık Kanununa muhalefetten yargılandıklarını hepimiz hatırlarsınız. Toplumsal ihtiyaçlar, mevzuatlarda değişiklikler yapılmasına yol açmış ve bu nevi yasaklamalara son verilmiştir.

Aynı şekilde hâricî âlemde Masonluk aleyhine yazılan bir sürü kitap, dergi satılırken, bir takım televizyon kanallarında Masonluk aleyhtarı programlar gösterilirken, bir kimsenin mason olduğunu ileri sürmenin o kişiye yapılmış bir hakaret olarak kabul edilmesine mahkemece hükmedilirken, Masonluğun ne olduğunu, tüzüklerinin ve ritüellerinin neleri ihtivâ ettiğini, Masonluk tarihini, Masonluğun prensiplerini kamuya açıklamamanın ve kamuoyunda oluşan soru işaretlerini gidermenin zamanı çoktan gelmiştir ve hattâ geçmektedir kanısındayım.

Bu konuda bir takım adımlar atılmış olduğunu da belirtmek gerekir. Nitekim ilk olarak 1972 yılında Abdi İpekçi Büyük Üstad Hayrullah Örs ile bir röportaj yapmış, daha sonraları, hatırladığım kadarıyla, 1989 yılında Büyük Üstad Orhan Alsaç Emin Çölaşan'a mâbetlerimizi gezdirmiş ve sorularını yanıtlamış, aynı şekilde Büyük Üstad Can Arpaç 1992 ve 1993 yıllarında İzmir'deki mâbetlerimizi gazetecilere gezdirmiş, bazı muhabirlerle röportaj yapmış, 1996 yılında Büyük Üstad Tunç Timurkan çeşitli sivil toplum örgütlerinde Masonluk hakkında konuşmalar yapmış ve sorulara cevaplar vermiştir. Diğer taraftan, 10 Kasım ve 29 Ekim günlerinde topluca Anıt Kabir ziyaretleri ve Taksim anıtına çelenk koyma yürüyüşleri yapılmakta, çeşitli vesilelerle gazetelere duyuru veya açıklamalar gönderilmekte, İnternet kanalıyla Masonluk hakkında açıklamalar yapılmaktadır. Hattâ bir televizyon programı hazırlanması dahî gündeme gelmiş, ancak tatbik edilememiştir. Bütün bunlar tabii ki sevindirici gelişmelerdir, ancak yeterli olmadığı da görülmektedir.

Denebilir ki, bizim mason aleyhtarlığına karşı kendimizi savunmaya, bazı kesimlerle polemige girmeye ihtiyacımız yoktur. Şimdiye kadar yapılageldiği gibi vakur ve haysiyetli tavrımızdan ödün vermeden sessiz kalmak en doğru yoldur. Bu görüşe pek fazla itirazım yok, fakat Masonluğun açıklanmasında da büyük yarar olduğunu görüyorum. Saldırıya savunmayla veya saldırı ile karşılık vermekten bahsetmiyorum, benim söylemek istediğim topluma Masonluğun ne olduğunu anlatmak, onları bilgilendirmek, kafalardaki soru işaretlerini ortadan kaldırmak, yani şeffaflaşmaktır. 1997 yılı çalışmaları başlarken localarımıza Büyük Hatip olarak gönderilmiş olan mesajda, yıl boyunca özellikle iki olayın gündemleri işgal ettiğini; bunlardan birinin 8 yıllık eğitim, diğerinin ise Masonluk aleyhtarı yayınların gözle görülür şekilde artması olduğunu ve her ikisinin de sonuçta bilgi eksikliğine dayandığını belirtilmiş ve bu yılki çalışmaların eğitim üzerinde yoğunlaştırılması temenni edilmiştir. İşte bizim de toplumu masonik açıdan eğitmeye çalışmamız gerekmektedir.

Bu şeffaflaşmanın örneklerini dış ülkelerde de görmekteyiz. İngiltere'de, Fransa'da, Almanya'da, İsviçre'de ve daha bir çok ülkede masonlar dışa açılmaya uzun zamandan beri başlamışlardır. Kitaplar, tüzükler, ritüeller satılmakta, televizyonlarda mâbetler, hattâ törenlerden bölümler gösterilmekte, hâricilere açık konferanslar tertip edilmekte, kısaca kafalardaki soru işaretleri yok edilmeye çalışılmaktadır. Bu hususta İtalya'dan bir örnek verilebilir. İtalya'daki meşhur P2 Locası skandalından sonra 1990 yılında İtalya Büyük Locasının Büyük Üstadlığına seçilen Trento Üniversitesi Felsefe Profesörü Giuliano di Bernardo, 22 Mart 1991 günü bir basın toplantısı düzenlemiş ve 53 gazetenin muhabirlerine Masonluğu anlatmıştır. İtalya Büyük Locası "Trasparenza" (Şeffaflık) adlı bir kitapçıkta bu muhabirlerin gazetelerinde yazdıkları yazıları derlemiştir. Bu basın toplantısı, aşırı katolik görüşlü veya neo-faşist partinin resmî yayın organı hüviyetindeki bir kaç gazetenin zorlamalı polemikleri dışında, son derece olumlu netice vermiş ve İtalyan Masonluğunun tarihi ağırlığı, kültürel ilgi alanı ve fikirlerinin neler olduğunu açıklanması olanağını sağlamıştır.

Bir soru akla gelebilir; Masonluğu dışa açmaya kalkışırken, tekris günümüzden itibaren ettiğimiz yemine karşı gelip masonik sırlarımızı da hârici âleme ifşa etmek tehlikesi söz konusu olmayacak mıdır? Masonik sırların ne olduğunu ve ne olmadığını bilen ve bunları bana da açıklayabilecek bir kardeşim varsa, bunları ben de öğrenmek isterim. Bakın Önceki Büyük Üstad Tunç Timurkan "Masonlukta Dışa Açılma" konulu konuşmasında masonik sır hakkında neler söylüyor:

Ritüelikle çalışmalarda kardeşlerin zihninde, izâhı mümkün olmayan hislerin ve gelişmelerin meydana geldiği ve bu olayın gerçek kendileri üzerinde, gerekse de çevrelerinde müsbet tesirlerin oluşmasına sebep olduğu bilinen bir gerçektir. Masonik sır bu noktada, hayatın sırrının bir parçası olarak ortaya çıkmaktadır. Bu problem masonik sır ile ayrılmaz bir şekilde bağlıdır.

Masonluk ile meşgul olan herkes, yüzyıllardan beri birbirinden çok farklı bir çok insanı bir arada tutan bir masonik sırrın mevcudiyetini bilir. Ama hayatın sırrının araştırılmamasına karşılık, kimse nedense masonik sır için aynı şeyi kabul etmek istemez. Bundan ötürü devamlı bu konu tetkik edilir ve araştırılır. Ama Masonluk sırlarına uzaktan yakından benzetilenebilecek hiç bir şey bulunamaz. Bir şey bulunmadığından dolayı da ya bir tahminde bulunulur, ya bir şey uydurulur veya da iftira edilir. Ne geçmişte, ne de gelecekte Masonluğun aleyhine çalışan insanlar bundan başka bir şey yapmamıştır ve yapamazlar. Bu probleme bir açıklama bulunmadığından ötürü ortaya atılan her uydurma açıklama kabul görünür. Eğer biri gelir ve masonik sır olmadığını söyleyse, ona da inanılmaz. Ama aslında masonik sırların hayatın sırrı gibi araştırılmaması, belki de Masonluğun kabul edilmesi en zor olan kısmıdır.

Genel olarak bu konuyu kısaca toparlarsak;

- Masonlar hiç bir şeyi gizlemezler.*
- Masonlar başkalarının zararına olacak konuları gizli tutmazlar.*
- Ama Masonlar ketumdurlar ve kendi içişlerinden ve belli konulardan konuşmaktan kaçınırlar.*
- İlk görünüşte Masonlukta gizli saklı konuların olduğu kanaati uyanırsa da, bunlar incelendiği zaman masonların ketumiyetinin bir neticesi olduğu ve büyük bir meziyet olduğu anlaşılmaktadır.*
- Neticede masonlar gizli bir cemiyet kurmak için değil, sâdece insanlığa yararlı olmak için biraraya gelmektedirler.*

Sonuç olarak belirtmek isterim ki, artık masonluğun şeffaf hâle gelmesinde büyük yararlar bulunmaktadır. Bu nasıl sağlanacaktır? Kanımca bu konuda bir plan ve program içinde hareket etmek daha uygun olur. Bir nevi halkla ilişkiler şeklinde bir komisyon kurulmasının, neler yapılması gerektiğinin tespit edilerek uygulamaya konulmasının gerekli olduğu kesindir.

Kardeşlerim, şimdi de Mahmut Yesârî'nin ikinci sorusuna, yâni "Masonluk bugün, ilk kuruluşundaki gâye, ideal, mefkûre için mi çalışıyor?" sorusuna cevap aramak ve masonik fikirlerin uygulamaya konulmasının düşünülmesi gerekiyor.

Hepinizin bildiği gibi, Hür Masonluk hiç bir şekilde diğer akımlarla karıştırılmayacak, hattâ kıyaslanmayacak bir hüviyete sahiptir. İnsanın düşünce hayatının başladığı günden beri, düşünen her insanı terdirgin eden mistik ve sosyal problemler karşısında Masonluğun takındığı tavır, bu problemleri araştırmada kullandığı metod ve vardığı sonuçlar, hiç bir dinin, hiç bir felsefe veya düşünce akımının erişemeyeceği bir seviye ve berraklıktadır; çünkü bütün dinlerin, bütün akımların Hürmasonluğun sinesi içinde yer buldukları, fakat, aynı zamanda incelemeye tâbî tutuldukları ve her türlü dogmatizmin reddedildiği görülmektedir. Bunun içindir ki, dogmalara körü körüne kendisini bağlı saymayan her insan Hür Masonlukta bir düşünce ve ruhî gelişme imkânı bulur.

İnsanlığı birleştirmek, fikir ve inanç farklılıklarını, bunlardan doğan çekişme ve kavgaları ortadan kaldırmak, insanın sömürülmesine, başka insanlara kul ve köle olmasına son vermek iddialarıyla ortaya çıkan bütün dinler, ideolojiler veya felsefe akımları, neticede başka bölünmelere, başka kamplaşma ve kutuplaşmalara, yeni yeni kavga ve uyuşmazlıklara yol açmaktan geri kalmamışlar, aynı dinin sinesi içinde gelişen çeşitli mezhepler bile mâbetlerini ayırdıkları gibi mezarlıklarını da bölmüşler, hattâ âhirette dahî cennetin sadece kendileri gibi inananlara mahsus olduğunu ileri sürerek orasını bile parsellemekten geri kalmamışlardır. Aynı şey bütün dünyaya yayılmak iddiasıyla ortaya çıkan bazı ideolojilerde ve kitlelere hitâp eden siyasî partilerde de görülmüş, onlar da çabucak parçalanmış ve iç kavgalara, hattâ savaşlara sahne olmuştur.

Bu manzara karşısında bugünkü insanlık buna bir çare bulabilmiş değildir. Her kavgaya karışmak, her parçalanma istidadına karşı cephe almak hem mümkün olmamakta, hem de alınacak cephenin seçiminde veya kavgaya karışma yönteminin belirlenmesinde gerekli kararları vermek diğer bir takım uyuşmazlıklara yol açmaktadır.

İşte Masonluk bu noktada bize ve tüm insanlığa en isâbetli metodu göstermektedir: bütün bu çekişmeleri, bütün bu çıkar uyuşmazlıklarını, bütün bu önyargıları, tarihten ve günümüz olaylarından kaynaklanan bütün bu düşmanlıkları çözümlemenin bir tek yolu vardır ve bu yol da insanlar arasında diyalog kurulmasıdır. Ancak bu diyalogun meyve vermesi için iki şarta ihtiyaç vardır; Birincisi insanların, ne kadar önyargılı ve taraflı olurlarsa olsunlar, kendileriyle bıkmadan ve usanmadan konuşulmak suretiyle bu ön yargılarından vazgeçebileceklerine inanmak; ikincisi de konuşmaktan, yazmaktan, anlatmaktan asla yılmamak, korkmamak ve vazgeçmemektir.

Şüphesiz ki bu metod bazı kurbanlar verecek, bazı kimseler belki de en hunhar ve acımasız şekilde hayatlarını kaybedeceklerdir ve nitelikim

kaybetmişlerdir ve günümüzde de kaybetmektedirler. Ne var ki hiç bir doğum sancısız olmaz, hiç bir mücadele sâdece seyrederek kazanılmaz ve her şeyin ödenmesi gereken bir bedeli vardır. Masonluk, müessese olarak, bu mücadelenin aktif tarafı olmamıştır ve olamaz da; sâdece kendi mensuplarına bu yöntemi, o da bir takım semboller ve allegoriler, hattâ doğruluk derecesi bir hayli şüpheli tarihî bir takım efsanelerle dolaylı olarak tavsiye eder.

Böyle bir diyalogun kurulmasının bir şartı daha vardır, o da hasmın dahî haklarına saygılı olmak ve bu hakların koruyuculuğunu yapmaktır. İlerlemiş yaşında mason olan Voltaire kardeşin bir sözünü hatırlarsınız. Bir hasmı ile giriştiği bir polemik sırasında şöyle demişti: "Sizin fikirlerinizi hiç beğenmiyorum, hattâ bunları son derece zararlı ve tehlikeli buluyorum. Bunlara karşı çıkmak hakkımı saklı tutmakla beraber, bu görüşlerinizi açıklama özgürlüğünüzün ilk başta gelen savunucusu yine benim."

İşte kardeşlerim, böyle bir metoda yatkın olan, özgürlüğü yalnız kendisi için ve kendisi gibi düşünenler için değil hasmı için de savunabilecek derecede özgürlük aşkını içinde taşıyan, kendisinin ve sevdiklerinin canını yakanlarla bile diyalog kurabilecek kadar mert ve başına gelebilecek felâketlerden yılmayacak kadar yürekli olan kişilere Hürmasonluğun söyleyebileceği yeni bir söz, gösterebileceği yeni bir hedef vardır. Biz masonlar da işte bunun için buradayız.

Bugünün insanı devamlı gelişen teknoloji, gittikçe artan işsizlik, her geçen gün zorlaşan kentsel yaşam, toplum dışı bırakılma, ırkçılık, terörizm, Ortaçağ dönemlerini anımsatan adâlet mekanizması, manevî değerlerdeki anarşi ve ferdin robotlaşması gibi bir çok problem ile karşı karşıyadır. Bu zaman içinde gelişen ve değişen tablo karşısında Masonluk insana, kendi içinde araştırma yapmanın yollarını göstermekte, onu daha iyiye ve güzele davet etmekte, gelişmeleri ve problemleri yıkmak için değil inşa etmek için göğüslemeye yöneltmektedir. Tamamen spekülâtif olan prensiplerimize sâdik kalarak, Masonluğun gerçekten aktüel olmasını sağlamak için pasif bir rolden aktif bir role geçmemiz gerekir. Buna öncelikle kendimizin inanması ve aktüel olduğumuzdan emin olmamız gerekir ki, ortaya çıkan her yeni sorunu göğüsleyebilelim.

Her masonun ortak bir amacı ve görevi vardır, o da "hakikati aramak" ve "tüm insanlar ve insanlık için mutluluk yuvası olacak bir ülkü mâbedini inşa etmek"tir. Bunun için de iki aşama söz konusudur. Birinci aşamada mason kendisini geliştirmeye ve tekâmül etmeye çalışacak ve böylece kendine özgü kişisel mâbedini inşa edecektir. Bu aşamada masonların diğer insanlara göre bir avantajı ve ayrıcalığı vardır, zira biz masonları diğer insanlardan farklı kılan ayrırcı özelliğimiz,

kendimizi geliştirmeye duyduğumuz sonsuz ihtiyaçtır. Bu ihtiyaç Hakikatin araştırılması yolundaki çabamızı ve taahhüdümüzü yerine getirmeye bizi sevketmektedir. Derecemize göre, kapasitemiz nispetinde, ne öğrendikse ve ne öğretebiliyorsak, Hakikati araştırma yolunda çalışmaktayız. Bu konuda bizler, gerçek anlamda kendi kendimizin öğretmeni ve eğitmeniyiz, zira bulduklarımızı, vardığımız etapları, öngördüğümüz hedefleri kardeşçe birbirimize aktarmakta ve paylaşmaktayız. Kanımca düşüncelerin hiç bir kısıtlamaya ve önyargıya tâbi tutulmaksızın açıklanabildiği en mükemmel ortam mâbetlerimizde mevcut olan bu atmosfer içinde gerçekleşmektedir.

İkinci aşamada ise, mason tüm insanlara yararlı olacak ülkü mâbedinin inşasında çalışacaktır. İşte bu ikinci aşamadır ki, masonun toplumsal görevi başlar ve kendi iç mâbedini inşa ederken edindiği bilgileri, deneyimleri topluma aktarmanın yollarını arar. Bu nasıl gerçekleşebilir? Daha önce de belirtildiği gibi, Masonluk, müessese olarak böyle bir çalışmada aktif taraf olarak rol alamaz, sâdece kendi mensuplarına bu yöntemi dolaylı olarak tavsiye eder. Bu nedenle aktif rol oynayacak olan masonluk değil, masonik fikirlerle donatılmış mason kardeşlerimizdir.

Mason kardeşlerimiz, toplumun her kesiminden insanları eğitmeye, onlara masonik fikir ve prensipleri aşılamaya, insanlar ve insanlık yararına olabilecek her türlü girişimde ön saflarda yer almaya ve tüm insanlara örnek olabilecek davranışlar içinde olmaya özen göstermelidirler. Bu şekilde hareket edildiği takdirde, dünyada ve ülkemizde mevcut olan haksızlıkların, saldırıların, zulmün, bilgisizliğin önüne geçmek ve ülkü mâbedinin inşasına aktif olarak katılmak mümkün olacaktır.

Ancak bütün bu sonuçlara çabucak erişilebileceğini zannetmek büyük bir yanılgı olur. Mutlu son henüz çok uzaktır, fakat bu uzaklık bizleri yol almaktan asla alıkoymamalıdır, çünkü bu yolda adım atılmazsa hedef kısalmaz. Unutmamak gerekir ki, bâzı insanlar, en koyu istibdat, zulüm ve işkence dönemlerinde kardeşlikten, eşitlikten ve özgürlükten bahseden bir türküyü kulaktan kulağa fısıldamaya başlamasalar, İnsan Hakları Beyannamelerinden oluşan bugünkü muhteşem senfoniye hepimize duyuran ve beyinlerimize kazıyan orkestra bir türlü kurulamazdı. Şüphesiz ki zaman zaman bu orkestranın nağmeleri, top sesleri, ölenlerin feryatları, ezilenlerin inlemeleri ve çaresizlerin gözyaşları yüzünden belirli yerlerde duyulmamaktadır. Ancak bu husus daha atılacak çok adımımız olduğunu ve gecikmeden, oyalanmadan yola koyulmak zorunda olduğumuzu bize hatırlatmalıdır. Tarih bu uğurda canını bile seve seve feda eden mason kardeşlerimizin isimleri ile doludur. Belki bu düşüncelerimiz yakın veya uzak bir gelecekte

gerçekleşemeyecektir, belki sâdece ütöpik bir ideal olarak kalacaktır. Fakat yine de değmez mi kardeşlerim? Bir düşünün ve Tevfik Fikret'in şu mısralarını hatırlayın:

*"Ebna-ı beşer birbirinin kardeşi... Hülyâ!
"Olsun, ben hülyaya da bin canla inandım."*

Bütün kardeşlerime Hakikat yolundaki araştırmalarında itici güç olacağına inandığım, ismi tarih sayfalarının tozlu yapraklarında dahî bulunmayan, eski bir mason kardeşimizin şu önerilerini sunuyorum.

*Dağın tepesinde bir çınar olamıyorsan
Ovada küçük bir çiçek ol,
Fakat nehir kıyısındaki en güzel çiçek ol;
Bir ağaç olamıyorsan bir çalı ol;
Bir ana cadde olamıyorsan bir patika ol;
Güneş olamıyorsan küçük bir yıldız ol;
Kazanmak veya kaybetmek cüsseye bağlı değildir;
Ancak ne olursan ol, en iyisi ol.*

Bütün kardeşlerime Hakikati bulma ve topluma aktarma yolundaki çalışmalarında başarılar dilerim.

KAYNAKLAR

- Mahmut YESÂRÎ, *Nasıl Mason Oldum, Ayda Bir Dergisi* 1935 / 1-2-3-4
- Bü.: Üs.: *Giuliano DI BERNARDO K.*, *Trasparenza, İtalya Büyük Locası özel yayını, 1991*
- Ön.: Bü.: Üs.: *Tunç TİMURKAN K.*, *Masonlukta Dışa Açılma konulu konuşma*
- Muh.: *Sahir ERMAN K.*, *İnsan Hakları ve Masonluk konulu konuşma*
- Muh.: *Sahir ERMAN K.*, *Bir Hariciye Mektup konulu konuşma*
- *Pek Muh.*: *Ahmet ERMAN K.*, *Düşünce Özgürlüğü konulu konuşma*
- *Pek Muh.*: *Ahmet ERMAN K.*, *İnsan Hakları konulu konuşma*

Görülmesinden korkulan ışık bilgi idi. İnsanın çevresi ile ilişkisi demek olan bilgi, o örtünün altında sıkıştırılmış hacim içinde kalmakla ufuksuzluğa, bulanık bir sığılğa hapsedilmişti.

Oysa doğrunun bulunması ancak bilgilenmekle ve edinilen bilgiler üzerinde düşünerek önce kavramlar yaratmak, sonra da bu kavramlar arası ilişkilerden kuramları oluşturmakla mümkün olabilecekti.

Yukarıda isimlerini saydıklarımız ve onlar gibi düşünmüş olanların ruhlarının teselli bulduğu bir çağa geldik artık. Zaman içinde pek çok toplum, bu karanlığın nedeni olan o kirli örtüde, insan aklının tırnakları ile farklı büyüklüklerde de olsa, delikler açabildi. Açılan deliklerden ışık sızdı, ışık demetleri girdi içerilere kadar... Önce kendindeki sonra da çevresindeki aydınlanmanın farkına vardı insanlar... Yenilen, içilen, görülen, dokunulan herşeyi daha bir açık, seçik algıladı insanlar... Örtüde açılan delikleri kendi toplumlarının anlayışları ölçüsünde genişletmeye gayret gösterenler vardı aralarında. Bugün dünyamızda, o karanlığı tamamen ortadan kaldırmış ve düşünce özgürlüğü bereketinden nasiplenmiş mutlu insanlar da yaşıyorlar şüphesiz...

Işığın görebildikten sonra düşünmeye başlayan beyinlerin ortaya

çıkmasının istenmediği ortamların çıkarıcıları, daima ve her konu kapsamında mevcut olmuştur. Bunu sâdece dinsel alan sınırları içinde görmek yanlış olur. Ancak, insanın kendi doğrusunu bulmasının en düşündürücü ve en şüpheler içinde kıvrandırıcı olanı dinsel düzeyde olduğu için "kör inanç" yâni "taassup" örtüsünde açılan delikten sızacak "O Işığın" odaklayarak konumuz işlenecektir.

İnsan bilgisinin ilkleri fizik dünyaya ait duyulara dayalı olarak algılanan ve doğrulukları deneylerle sağlanan, yâni sinaması yapılan bilgiler idi... Bu tür bilgilerin birikmesi ile insan aklı "akleder" hâle gelerek, yeni bilgilere ulaşmayı arzuladı.

Aklının önce somut olan gerçeği tanıyıp varlıklar arası ilişkiyi saptamasının ardından, bu saptadıklarına ait nedenlerin araştırılmasına girmesi ve daha fazla öğrenme isteği, insanın bilgiye olan sevgisinden kaynaklanmakta idi. Onun bu arzusu giderek, duygusal ve akılcı öğelerin içiçe olduğu bir düşünsel ortam yarattı. Güzelliği ve genişliği sonsuza uzanan bu ortamın adına da, etimolojik olarak "bilgi sevgisi" anlamına gelen, "felsefe" denildi.

Ölümden sonra hayatın devâmı ya da son buluşu, ruhun beden ile birlikte ölüp, ölmediği gibi sorular insanlığın varoluşundan iti-

baren yaşadığı bütün uygarlık evriminin duvarlarını daima zorladılar.

İnsan, sorulara cevaplar bulmakta hep çaresiz kaldı... Dolayısıyla mantığın ve akıl yürütmele-
rin, her türlü problemin çözümünde yeterli bilgi sağlamadığı ve bütün beşerî bilginin pozitif bilimlerden ibâret olmadığı gerçeği, çağdaş bilimsel zihniyetin de kabul ettiği bir husus oldu.

Edinilen bilgiler, dünyanın ve Evrenin belirli bölümlerine ait olanlar hâlinde sınıflandırılarak, metodik yollarla o dallardaki bilimleri oluşturdular ve bunlar da zaman içinde doğa ve toplum bilimleri olarak sınıflandırıldılar. Sadece somuta ve nesnele yönelik olan bu bilimlere ait bilgileri kabullenen bir felsefî bakış açısı da oluştu ki, buna da Maddecilik veya Materyalizm adı verildi. Nesnelere bağımsız her türlü kavramı yadsıyan bir anlayış olan Maddecilik, bilince öncelik veren düşünce anlayışının karşıtı oldu. Bu bakış yelpazesinin kantarları üzerinde "duyularla" saptanması mümkün olan herşeye yer varken, "duygularla" ifâde edilenlere tutunacak dal bulunmamaktaydı.

Bilgilenme isteği doğal olarak insanı, içinde bulunduğu yaşam, bu yaşamı üzerinde sürdürdüğü dünya ve derken dünyasının da bir parçası olduğu Evren hakkın-

da düşünmeye götürdü. Bunların hepsinin sonunda da cevaplandırılması büyük zorluklar taşıyan bir sorun kendini gösteriverdi. "Peki, bu önsüz ve sonsuz düzenin kurucusu ve benim var oluşumun nedeni kim? Sadece bir "OL" sözcüğü mü, yoksa "büyük patlama" ardından geçen milyonlarca yıl içindeki evrim mi?"

Kimdir bu "OL" emrini veren, hangi nedendir o patlamayı oluşturan? İşte, trenlerin hızının 550 kilometrenin üzerine çıkışını, uzayda insan yürüyüşünü gerçekleştiren o pozitif bilimlerin hiçbirisinin cevaplayamadığı bu sorular hep karşımızda durdu ve duruyor.

Bu sorular üzerinde düşündükçe, duyularla algılanan ve deneylerle ispatlanan bilgiler kapsamında olmadığı halde, insanın iç âleminde varlığını hissettiği, sezgilediği **Allah kavramı** oluşuverdi. Bir gizem perdesi ardındaki bu duygusal algılama; yücelik anlayışı, umud, sevgi, şefkat, sığınma hattâ bir miktar korkuyu da beraberinde getirerek yarıdan inanışı-zihinsel nedenlerle formlaştırmak suretiyle de dinleri oluşturdu.

İnsan, pozitif bilimlerin açıklamadığı konulara ait olup, bulduğunu sandığı cevapların bazılarını "hayret", bazılarını da emin olamadığı için "şüphe" ile karşıladı... İşte bu iki farklı dür-

tütün yönlendirmesi ile de bir takım düşünceler içinde çalkalanıp, "kendi doğrularını" bulmak yolunu açacağına güvendiği ve felsefenin çocukları olan Metafizik ve Mistisizm ile tanıştı, geniş ufuklu oldukları için her ikisini de sevdi.

Eski Yunan düşünürlerince ele alınan ilk metafizik sorun; bilgi olarak kabul edildikleri halde, görünmeleri, elle tutulmaları mümkün olmayan soyut düşüncelerin niteliği oldu. Geçen zaman içinde, akla vurarak algılanan dünya ile, düşünce ile kavranan zihinsel bir dünya ayırımının var olduğu eski Yunan felsefesi tarafından da kabul edildi.

Metafizik, uygulama yolu ile deneysel sınavmasının olmayışı nedeniyle, bazı felsefeciler tarafından eleştirilirken, bazılarınca da diğer bilgi dallarından daha üstün tutuldu.

İkinci semavî din olan Hristiyanlığın yaygınlaşması ile dinsel etki altına giren metafizik, soyut bir kavram olan Allah üzerinde düşünmeye yönelerek Allah'ın varlığı konusunda felsefi zeminler oluşturdu.

Varlığından şüphe edilmeyen Allah'ın sezgi yolu ile kavranabileceğini kabul eden Mistisizm ise, genellikle Hristiyanlıkta kiliselerden umut kesildiği dönemde, inananların kendi içlerinde Al-

lah arayışına dönmeleri suretiyle doğarak, gelişti.

Kişinin Allah ile arasında bir aracı olmaksızın, O'nunla yakınlaşması, O'nu kavraması için bir yol oldu Mistisizm.

Mistisizm ile din birbirine hem saygı duyan hem de kuşku besleyen bir ilişki içinde oldular. Ancak bu ilişkide Mistisizm, kendisinin tüm dinsel sınırlamaların içine hapsedilmesine hiç izin vermedi.

Saptırılmamış ve özünden gayri maksatlara âlet edilmemiş tüm mistik anlayışlarda bu baş kaldırı daima mevcut oldu. Mistik görüşlerin uygulayıcıları, dinlerin zorladığı kısıtlayıcı bazı kuralları kendi anlayışları doğrultularında değişikliğe uğrattılar ve bu yolu seçenlerin genel tanımı da "Heterodoks" sözcüğü ile yapıldı.

17. asırda Fransa, Almanya ve İngiltere'de dinin ilim bazında tanımlanması maksadı ile yapılan çalışmalar sonunda ortaya çıkan dinler tarihi, psikolojisi, din sosyolojisi ve din felsefesi gibi bilgi dalları genişleyerek "din bilimleri" haline geldi.

Hiç şüphe yok ki; diğerleri gibi manevî bilimlerin de sorgulamasının bitmeksizin devam etmesi şarttır. Her bilginin bu sorgulama ve irdelemeler nedeni ile bir devininin olması da elbette gereklidir. Ancak burada önemli

olan bu devinimin özü yâni asıl olan cevheri tahrip etmemesidir.

Bireylerin oluşturduğu toplulukların "toplum" haline dönüşebilmelerini sağlayan diğer önemli faktörler için olduğu gibi inanç konusunda da özün tahrip edilmesini hedefleyenlerin bulunduğu şüphe götürmez bir gerçektir. Bu amaçla oluşturulmuş olan iki yol mevcuttur. Birincisi dogmalar yaratarak, insanların inanç anlayışının üzerine karanlık bir örtü çekilmesini hedeflerken; ikincisi bu örtüyü üzerlerinde kabul etmeyecek kadar eğitim ve kültür düzeyine ulaşmış olanlara, pozitif bilim ile din anlaşmazlığını bir iddia olarak ileri sürmektir.

Dogmayı temelinden kazınmış bir toplumun bireyleri olarak bizim fikir dağarcıklarımıza da sızdırılmaya çalışılan bilim ve din karşıtlığını çok ciddi olarak düşünmemiz gerektiği kanaatindeyim. Zira ileri sürülen bu iddianın hazırlanışındaki eksen yine dogma sözcüğünün üzerinde döndürülmektedir.

Bizim kitaplıklarımızda da bulunan bazı yapıtlardan, bu tür fikirleri çerçeveyeleyen birkaç örnek ile dikkatlerinizi biraz daha yoğunlaştırmak istiyorum.

Bunlardan birincisi, aynen alıntı olarak şöyle: "Metafizik öğretilerin tümü dogmatik öğretilerdir. Çünkü fizik ötesi hiçbir şey uygu-

lanamaz". Burada tüm fizik ötesi bilgilerin dogmatik, yâni "gerçek dışı inanç hükümleri" olarak belirlenmesinin yanısıra, uygulamalarının yapılmayışı nedeniyle, sınanmalarının da mümkün olmayacağı ve dolayısıyla bunların bilgi olarak kabul dahî edilemeyeceği çok açık olarak ifade edilmektedir.

Eğer siz bu tarzda çok geniş kapsamlı, yanlış bir genelleme ile konuyu hırpalarsanız, ileri sürdüğünüzün karşılığı olarak, çok şeyler işitmeye de hazır olmak zorundasınız demektir. Bunlardan ilki, soyut kavramlara karşı olan anlayış katılığımızın yersizliği, ikincisi ise, yine bu anlayışınıza bağlı olarak, sezgi ile sağlanan her bilginin, sizce kabul edilmeyişinin, yerilişini göğüslemek zorunda kalışınız olacaktır.

Gelelim diğer örneğe, bu da aynen alıntıdır "Bilim ile akıl elele verdiklerinde, öncelikle duyguya ve sezgiye önem veren dinleri ve dinsel inançları karşılarında bulurlar. Aslında bilim, hiç de dine karşı değildir; dinin dayanakları olan dogmalarla, duygu ve sezgi yöntemleriyle bir türlü bağdaşmayan akıldır". Burada da dinlerin dayanaklarının dogmalar olduğunu öne süren sapkın iddia ile birlikte, duygu ve sezginin akla ters düştüğü de tanımlanmaktadır. Böyle açık bir ifade ile ko-

nuya gerçek dışı bir ön yargılı bakış sergilenmektedir.

Kuran'da tehlikesinden söz edilen dogmayı, Kuran dininin dayanağı olarak göstermek, bu savın itelemesi ile o dini de göz ardı etmektir. Bunun dile getirmek gafleti ise tâmiri mümkün olmayan bir hatâyı işlemek olur.

İşte bazı kişilerce, bilimin din ile uyumsuzluğunu doğrulamak gayreti ile yapılan anlatımlarda çıkış noktası olarak gösterilen hep bu husustur. Konuyu getirip yasladıkları "dogmaların dayanağında olan din" ve bu saçmalıklarla pozitif bilimin bağdaşmasının imkânsızlığıdır. Bu bakış açısı tamamen "maddecî görüş" sınırları içindeymiş gibi gösterilmekle beraber yine de maksatlı bir saptırılmışlığı bünyesinde taşımaktadır. Kanaatim, buna karşı verilecek mücadelenin de, dogmaya karşı verilen kadar gerekli ve şart olduğudur. Zira bu yol üzerinde gidiş, kutsal inancın inkârı noktasını hedefleyen bir tutum olmaktan başka bir şey değildir.

Bilim ile din hiçbir zaman birbirlerine karşıt olmadılar, olamazlar. Her ikisi de, yaratıcısı Yüce Allah'ın kendisinde tecelli ettiği insan aklının ürünleridir. Eğer insan ve onun akli olmasaydı din anlayışının var olabileceğini nasıl düşünebiliriz ki?

Yine vâdi kitaplığımızda yapacağımız bir "bilgilenme gezisi" sırasında göz gezdireceğimiz kitapların bir kısmında "*Doğa ve Evrenin Gerçeğinin Araştırılması*" ve diğer bazılarında ise "*Hakikatın Aranması*" olarak dile getirilmiş tanımlara rastlayacağız. Üzerlerinde düşüncenizi derinleştirmedığınız takdirde, bu iki anlatım sanki aynı ifade düzeyindeymiş gibi geliyor insana... Her ne kadar eş anlamlı gösterilse de, hakikat ile gerçek sözcüklerinin, özellikle bizim platformumuzdaki mânâ farklılığına dayanarak, aynı maksatlı diğer bir karşıt anlayış ifâdelendirilmesi de işte bu noktada yapılmıştır. Ama okun varacağı hedef yine aynıdır. İnanışın önüne geçirilecek pozitif bilimin gölgesinin, zaman içinde daha da büyümesini sağlamak...

Bize yalnız bilimin yeterli olamayışının nedenlerinden biri işte buradan filizlenmektedir. Zira bizim aradığımız Doğa ve Evrenin gerçeği (yâni nesnel ve somut yönü) değil, Doğa ve Evrenin nedeni yâni Hakikat'tır. O Hakikat ki; arandığı yolun aydınlığı, arayanların taşıyabildiği ışığın gücüne bağlıdır. Bu gücü arttırabilmek için gerekli olanlar ise, deneylerle sınanabilir bilimlerin kapsamalarının çok ötesindedir. Taşınan ışığın kaynağının, bilimden nasiplenmiş olması elbette gereklidir. Ne var ki, bilimin yanında "ilâhi feyz" olan İrfân'ın

da yerini almış olması vaz geçilemez bir şarttır. Bana öyle geliyor ki, bugün neredeyse unutulmuş, ama geçmişte çok işittiğimiz "ilim, irfân sahibi olmak" sözünün asıl değeri ve anlam derinliği burada gizliymiş.

Alman ilâhiyatçısı Rudolf Otto "Din kutsalın denenmesidir" demiştir. Bu cümle, kapsamı itibarıyla bütün dinleri içermekte ve varlığının bir gereği olarak insanın "kutsal olanı" yaşayarak deneyebilme kabiliyetini ifade etmektedir. Bu uygulama sonucu olarak o kişi; ruhsal bir rahatlığı kucaklıyabiliyorsa, insanlarla olan ilişkilerinde güzelliği yakalayabiliyorsa, dünyasını genişletebiliyorsa deneme doğrulanmış demektir. Hangi akıl yolunun kabul ettiği manevî bilgiler yukarıdaki sonuçları vermez ki?

Aklın yanısıra, gönül yolu ile düşünemeyen insan, herşeyden önce kendi düşünce ufkunun sonsuzluğundan ve özgürlüğünden vazgeçmiş demektir. Ancak, bilime sırtını dönmek cehâletine kendini kaptırmak ise, başlangıçta sözünü ettiğimiz o kara örtünün dokunması için gerekli ipliklerin kendi ellerimizle eğiril-

mesi demek olacaktır. Bunun sonucu ise, düşünülmesi dahî kabul edilemez bir büyük tehlikenin zuhuru demektir.

"Kendi doğrularını" sadece pozitif bilimin yeterliği yönünde bulanlar elbette ki, olacaktır. Her ne kadar tercihlerini saygı ve hoşgörü ile karşılarsak da ben içimden gelen şu seslenişi dile getirmeden yapamayacağım.

Seçmiş olduğunuz, rehber ile varacağınız nokta öyle bir yerdir ki, gerçek yalnızlığı orada yaşama-ya başlayacaksınız. Zira içinizdeki "Ben" de sizi terk edecektir...

Ne tuhaf aslında göz pınarları hep ıslak bilinen siz, bu terk edilmiş ardından bir damla göz yaşını, zorla bile akıtamayacaksınız. Oysa siz ağlamayı çok severdiniz.

Farkında mısınız? Yüreğiniz de değişmiş sizin... Önceden kocamandı, sıcacıktı, pırltılar saçardı etrafına... Şimdi ise kapkaranlık, soğuk ve küçülmüş de üstelik... Herhalde içi boşaldığı için olsa gerek...

Hür ve Kabul Edilmiş Masonların sıcak yüreklerindeki pırltıların devamlılığı dileğimdir.

KAYNAKLAR

- 1 - Muhammed İKBAL
(Çev: Dr. N.A. Asrar)
 - 2 - Doç. Necip TAYLAN
 - 3 - Dr. Yusuf el-KARDAVİ
(Çev: Dilaver Selvi)
 - 4 - Doç. E. CEBECİOĞLU
 - 5 - Prof. Süleyman ULUDAĞ
 - 6 - Doç. F. OLGUNER
 - 7 -
 - 8 - Sabri TANDOĞAN
 - 9 - Dr. Recep KILIÇ
 - 10 - M.R. BALABAN
 - 11 - Cihangir GENER
 - 12 - Murat Özgen AYFER
 - 13 - Murat Özgen AYFER
 - 14 - Orhan HANÇERLİOĞLU
 - 15 - Dr. Selâmi İŞİNDAĞ
- "İslâm'da Dinî Düşüncenin Yeniden Doğuşu"
Birleşik Yayıncılık-İst.
- "İslâm Düşüncesinde Din Felsefeleri" Marmara
Üni. İlähiyat Fak. yayınları - İst., 1994
- "Hazreti Peygamber ve İlim" Şûle yayınları-İst.,
1991
- "Hacı Bayram Velî" T. Diyanet Vakfı Yayınları -
Ank., 1994
- "İbn Haldun" T. Diyanet Vakfı Yayınları-Ank.,
1993
- "Fârâbî Akademi Kitabevi-İzmir, 1993
- İslâm Ansiklopedisi" T. Diyanet Vakfı-İst., 1988
- "Gönül Sohbetleri" Özişik Ofset-Ank., 1994
- "Ahlâkın Dinî Emeli" T. Diyanet Vakfı Yay. - Ank.,
1992
- "İlim-Ahlâk-İman" Diyanet İşl. Bşk. Yayınları -
Ank., 1948
- "Ezoterik-Batınî Doktrinler Tarihi" Gece Yayınla-
rı-Ank., 1994
- "Ansiklopedik Mason Sözlüğü" Cem Ofset A.Ş. -
İst., 1992
- "Masonluk Nedir ve Nasıldır?" Logos Yayıncılık-
İst., 1992
- "Felsefe Ansiklopedisi" Remzi Kitabevi-İst., 1993
- "Masonluğun Benimseyiş ve Düşünüleri" Mason
Derneği Yayınları-İst., 1992

MASONLUĞUN ESAS GAYELERİ

Raşid TEMEL

Masonluğun mensupları olarak uygulamalarımızla tatmin olduğumuzu umarız. Böyle bir başarının, iftihar ettiğimiz geleneklerimizden, ilham kaynağımız olan liderlerimizin bulunmasından, aynı zamanda Masonluğun eski ve şerefli bir dernek olmasından meydana geldiğini de düşünürüz. Çoğumuz bunlardan gurur duymakta ve geçmişimizle iftihar etmekteyiz. Böyle olmakla beraber, içimizde mesleğimizin gayesini ve öğrettiklerini anlamayanlar da bulunmaktadır.

Masonluğun ne olduğunun üyeleri tarafından bilindiği sanılır. Birçok Masonlar güzel düşünceleri tekrarlarlar, ama bunların nasıl geldiğini bilmedikleri gibi, günlük yaşamlarına da uygulayamazlar. Bir çoğu Mason olmaktan gurur ve şeref duyarlar ama, Masonluğun istediği ve beklediği bilgiler, sorumluluklar ve görevler için kollarını kıpırdatmazlar.

Bu sözler bazılarımızı şaşırtabilir, ama bildiğim kadarıyla, eskiden Masonlukta zihni bir seviye aranırdı. Üstat Masonlar öğretileri iyice bilmek durumunda idiler ve de kafalarına sâhip kimselerdi. Bunların arasında kendi çağlarında Dünyayı idâre eden kimseler bulunmakta idi. Rönesans aydınlarının çoğuda bunların içindeydi. Kıymet ve bü-yüklüklerinden şüphemiz olmayan bu yetenekli ve kişilikli liderler da-ima akıl ve hikmeti rehber almışlardır. Onlar akıllıca düşünen, bilim-

de, dinde ve felsefede olduğu gibi, yüzyıllarca evvel yaşamış kimselerin tücrübelerinden yararlanmasını da bilen kimselerdi. Şimdi kullandığımız sembollerini onlar toplamıştır. Ritüellerimizin ve sembolizmamızın kapsadığı felsefe bize onlardan miras kalmıştır.

1720 lerde İngiltere Büyük Locasının tüzüğünden varolduğunun ilk defa duyduğumuz landmarklar, yaşamın değişmeyen yol göstericisidir. Bunlar kimse tarafından değiştirilemez. Çünkü bu landmarklar hakikatler olup kimsenin değiştirmeye gücü yetmeye nitelikteki doğrulardır.

Ara sıra Masonluğun eskimiş veya modası geçmiş olduğu gibi laflar duymaktayız. Bilgili ve tecrübeli bir mason buna hemen karşı çıkacaktır. Çünkü bu lâfları edenlerin çoğunun ne yazık ki sembolizmadan haberleri yoktur. Sembollerde olduğu gibi masonik öğretileri de tam olarak kavramamışlardır. Masonluğun modasının geçmiş olduğunu söylemenin bir anlamı olamaz. Landmarklar gibi, doğrular gibi iyi olan şeylerin modası ne geçer, ne de aranması durur. Ne de bunların eskisi ve yenisi diye birşey de düşünülebilir. Çünkü onlar zamanın gelmiş ve geçmişinde ne idi iseler gelecekte de her zaman öyle kalacaklardır. Şimdi soruyorum. Öyleyse modası geçen nedir?

Masonluk yardım dersini verir. Yardım inançla birleşinde Dünyadaki bütün büyük dinlerin temeli olan insanların kardeş olduğu sonucuna varılır. Yardım sevgidir. Birbirimize karşı duyulan sevgi de, vefâ ve sadâkatle beslenir. Düşmanına bile yardım yapanlar olduğunu da unutmayalım. Vefâ ve sadâkat ise samimiyettir. O halde samimiyet sevginin vekilidir, sevgi ise samimiyetin kefilidir. Ben yardımın erdemlerin en büyüğü olduğuna inanıyorum. Masonluk, inancın önemi ni de kabul eder, vicdana da büyük değer verir.

Eğer sembolümüz olan gönyedeki mantığı, öğretilerimize uygular ve görüşlerimizi bugünkü jenerasyonun tecrübe ve istekleri üzerinde kullandırsak, görürüz ki bunlardan alacağımız dersler, yaşamımızda esaslı bir yer tutacaktır. Hep böyle olmuştur.

Masonluğun idealleri ve gâyesi yüzyıllar önce ne idi ise, bugün de aynıdır. Dünyada olup bitenleri dikkatle izleyip yapmamız icabaden hizmetleri öğrenerek anlamamız için, Masonluğun esas gayelerinin neler olduğunun araştırılması gerekecektir. Şimdi bunlardan sâdece üçünü anlatmaya çalışacağım.

Masonluk her zaman öğreten bir topluluk olmuştur. Bunun içinde de Masonluğun esas gayeleri vardır. Yüzyıllar boyunca Masonluk yaşamın büyük olaylarına ışık tutmuş ve Dünya üzerinde iyiliğin en büyük itici kuvveti olmuştur. Eğer Dünya tarihinde ilim ve irfana kıymet ve-

rilen bir zaman varsa, o da içinde bulunduğumuz zamandır. Bununla birlikte Masonluğun esas gayesi de, her zaman olduğu gibi sembolizmada yaşayan gerçeklerin içindeki doğruları öğretmek olmuştur.

Masonluk soylarından gelen tecrübelerden, bu Dünyaya nasıl geldiğimizden, burada olduğumuza göre ne yapacağımızdan, buradan ayrıldıktan sonra nereye gideceğimiz gibi konularla ilgilenmelidir. Masonluk, sembolizmanın yardımıyla, bu bilgileri lâik, tarafsız ve siyasete bulaşmadan vermektedir. Bu da Masonluğun bizlere öğretmeye çalıştığı esas gâyelerin birincisidir.

İdealleri öğretmek, sâdece onları okutmak değildir. Bunlar mason olmadan da okutulabilir. Ama öğrenmenin ideali, arzu ve istekle, canlı tutularak, bunları Masonluğun ön gördüğü doğrular içinde aramak ve bulmaktır. Bundan da kişilik ve fikir zenginliği doğar.

Masonluğun gâyesine ulaşmak için bizi zorlaması gibi bir niyeti yoktur. Masonluk öğrenme isteğinin gönülden gelmesini bekler. Eğer böyle bir arzu gölümüzde yoksa, o zaman Masonluğun bize verebileceği bir şey de yoktur. Masonluk, kimseye, arzusu hilâfına birşey öğretmez. Olayları yaşamak ve öğretilen doğruları içtenlikle anlamaya çalışmak öğrenmede aranan şarttır. Buda ikinci esas gâyedir.

Son yüzyılların tarihi boyunca görüyoruzki, Masonların çalışmaları hürriyet, dinde lâiklik ve serbestlik getirdiği gibi, ortaya akılcı, erdemli, azimli ve imanlı insanları da çıkarmıştır. Bu kişilerin ortaya attığı düşünceler ve bunların Dünyaya yayılması devamlı olarak uygarlığın gidişini hızlandırmıştır. Bu büyük adamların çoğu, Masonluktan ve masonik düşüncelerden ilhâm almış erdemli insanlardır. Başkalarını daha yüksek ideallere ve asil hareketlere yöneltmek için daima ilhâm kaynağı olmuşlardır. Bunların yaşamları Masonluğun nelere teşebbüs ettiğini ve neler yapmaya kâdir olduğunun kanıtlarıdır. Bunları göz önüne getirdiğimizde, üçüncü esas gâyenin ortaya çıktığını görürüz. Bu da topluma yararlı olabilecek düşünceleri verebilmektir.

Anlatmaya çalıştığım bu üç gâyenin doğru ve eksiksiz uygulanması için iyi önderlere ihtiyaç vardır. Eskiden yaşlı kıdemli üstatlar locaları yönetirdi. Bugün bir çok localar gençler tarafından yönetilmektedir. Bu yeni çalışma sisteminin bir ürünüdür. Bu gençler yetenekli oldukları kadar, bir de şanslı kişilerdir. Çünkü çağımızdaki gelişme ve bilgi iletişimi sâyesinde eskilerden daha avantajlı durumdadırlar. Bu avantajı iyi kullanmaları halinde, Masonluğa verecekleri yardımlar, daha yararlı ve hızlı gelişen hizmetler olacaktır.

Benim mason olduğum günlerde, yani 38 yıl öncesi ve onu takip eden yıllarda masonik bilgi edinilecek Türkçe bir kitap yoktu. Mevcut olan

yazılarda da bilgiler eksikti. Halbuki bugün bu bilgileri veren birçok Türkçe kitaplar vardır. O zamanlar lisan bilmeyen kardeşlerimiz sâdece duyduklarından yaralanabilmekte idiler. Tabii bilgileri de sınırlı kalmakta idi. Benim konuşmalarımı kapsayan iki cilt kitapta "Masonluk Üzerine" ismile, çorbada benimde tuzum bulunsun diye, bu gâyeye hizmet için hazırlanmıştır.

Yarının Masonluğu, bahsettiğim bu gençlerin elinde olacaktır. O zaman, acaba Masonluk değişecek mi, diye bir soru aklımıza gelebilir. Bunun yanıtı ise, kat'iyen hayır ve asla olacaktır.

Masonluk dikkatli birşekilde ve mantıklı olarak localarda planlı bir şekilde öğretilmektedir. Bunların neler olduğu da bellidir. Namzetlere ritüelden başka şeyler de verilmelidir. Albert Pike, sembolizmin Masonluğun ruhu olduğunu söylemektedir. O zaman mekanik bir şekilde öğretilen ritüel de onun bedeni olmalıdır. Namzetlerde masonik ahlâk ve erdem uygulamasının ruhunu aramalıyız. Sâdece locaya girip çıkmakla, yiyip içmekle bu iş yürümez. Landmarklar Masonluğun gerçekleri ve doğruları olarak değişmez kaldıkları gibi, erdemler, hakikatler ve ahlâk yasaları da değişmeyen değerlerdir. Saydığım üç esas gâye de, bu değişmeyenlerin içindedir. Masonlukta bu saydıklarımınla devamlı olarak içiçe olduğuna göre değişme diye bir şey nasıl düşünülür? Böyle birşey mümkün değildir. Bu konuda kafamızı yormaya değmez.

Albert Pike diyorki: "İnsan yanlışlarıyla ve davranışlarıyla günün birinde düşünen insan olabilir. En ileri ülkelerde bile akıllılardan çok cahiller, zenginlerden çok fakirler, düşünürlerden çok otomatik iş gören insanlar vardır. Bunun oranı ise çok yüksektir. Düşünce birliği bu insanlara göre tâyin edilmelidir. Öyleyse bu düşünmeyen kalabalığın düşünen yöneticiler, aydınlar ve inanchlı kişilerce yönetilmesi gereklidir. Önemli olan diktatörlüğe özenmeyecek önderlerin bulunmasıdır." Devam ediyor; "Masonluk işte bu yararlı, tutkusuz ve çıkar aramayan yol gösterici olmayı amaçlamaktadır. İnsanlarda iman, geleceğe ümit, birbirine karşı sevgi ve sevecenlik olduğuna inanan Masonluk ve mason daima çalışmalı, öğrenmeli ve öğretmelidir. Herkes kendi imkânı ve yeteneklerine göre en uygun olanı yapmalıdır. Bunu yapmayanlar, Allahın insana en büyük verisi olan, içimizdeki güçleri boşuna harcıyoruz, demektir." diyor.

Her işimizde olduğu gibi masonik çalışmalarımızda da düşünme çok önemli bir yer tutar. Masonluğun gâyeleri üzerine vereceğimiz hükümlerin de, herşeyde olduğu gibi, düşüncelerimizi etkilemesi doğaldır. Şimdi Albert Pike'ın düşünce üzerine söylediklerini vermek istiyorum. Diyor ki; "Hiçbir saltanat, taht veya yılların tecrübesi, ne de geniş

bir imparatorluk, tek bir düşüncenin ihtişam ve azameti ile kıyaslanamaz. Ulu Mimarı bize tanıtan, evrenin bütün hazinelerini açan anahatar, zaman zemin ve sonsuzluğa hükmeden güç, yalnız ve yalnız düşüncedir.

Düşünmeden yapılan işler daima kötü sonuçlar verir. O nedenle mason dâimî iyi düşünerek hareket eden insan olmalıdır. Düşünmeden birşey öğrenmeye çalışmak boşuna zaman harcamaktır. Bilgiden yoksun düşünceler de boşunadır. Huzurlu bir yaşam düşüncelerimizin kalitesine bağlıdır. Masonluğun üzerinde durduğu hürriyet de mutlu insanlarla sağlanır, hiçbir zaman hiddetli kişilerle değil.

Şimdi kardeşlerim sizi düşünmeye çağırıyorum. Biraz gerilere gidelim. Karanlıktan aydınlığa geçerek nur arayıcıları olarak Masonluğa girdiğimiz günü hatırlayalım. O zaman bize, nura kavuştuğumuz söylenmişti. Şimdi bu nurun ne olduğunu düşünüyor muyuz? Nurun kendini bilmekten doğan gerçek severlikten alındığı söylenir. Bizi karanlıktan ayıran nur, erdem, insanlık, zekâ, bilgi, gerçek ve adâletin sembolüdür. Bunu hiç bir zaman aklımızdan çıkarmayalım. Masonluğumuz da Masonluğa yakışır şekilde yürütmenin görevimiz olduğunu da unutmayalım.

Haziran 1998

1955 - 1993

BİR ANI

Muh.: Hikmet Karabey K.: 1921 yılında Şarkî Karaağaç'ta doğmuş ve 1943 yılında İstanbul Üniversitesi Diş Tabibi Okulu'ndan mezun olmuştur. K.:imiz, 7 Mart 1955 tarihinde Kardeşlik Muh.: L.:sında tekris olarak 38 yıl sürecek olan M.:lik hayatına ilk adımı atmıştır. 23 Kasım 1993 tarihinde Eb.: Ma.:a intikal edinceye kadar Karabey K.: Kardeşlik Muh.: L.:sının Do.:sunda tüm K.:leri için bir ümit ve fazilet kaynağı olarak görev yapmıştır. Felsefi derecelerde de en üst mertebeye erişen K.:imiz burada da muhtelif görevler almıştır.

Muh.: Hikmet Karabey K.: M.:luğu yaşamının her anında tatbik edebilen nadir ustalarımızdandı. İstisnasız herkese karşı sevecen, müşfik, anlayışlı ve hoşgörülü bir eğitmen ve dosttu. Yaş veya nesil farkı onun için söz konusu değildi. Çocukla çocuk, gençle genç, yetişkinle yetiş-

kin olmasını bilirdi. K.:leri bile yatıştırır, rahatlatırdı. Ama bu sözlerimden onun nabza göre şerbet veren bir kişiliğe sahip olduğunu çıkarmayınız, o masonik ilkelerinden asla tâviz vermezdi. Ancak bu ilkeleri kabul ettirirken seçtiği yöntem, mücadeleci değil, iknâ edici idi.

Hikmet Karabey K.: M.:luktan daha çok feyz almanın yolunun K.:lere birşeyler verebilmekten geçtiğini bildiği için tanık olduğu tüm yanlışlık ve çarpıklıklara müdâhale etmenin şart olduğunu düşünür, özellikle M.:ların haricî hayatta çevrelerine örnek olacak bireyler olarak kendilerini yetiştirmelerinin önemine kuvvetle inanırdı. Büyük yemek salonundaki bir K.:lik sofrasında diğer Muh.: L.: K.:lerine de hitâb ederek:

K.:lerim, beni tanıyın. Benim adım Hikmet Karabey. Beni ves-tiyerde, lobide, koridorda veya

merdivenlerde görürseniz lütfen selâmlayın, "İyi akşamlar" deyin. Beni görmüyormuş gibi yapmayın, çünkü ben hepinizi selâmlıyorum, size "İyi akşamlar" diyorum.

Derken âdetâ bizlere ders veriyordu.

Muh.: L.:mızda sağlık sorunu olan K.:lere sık sık yardımcı olmasıyla tanınan bir hekim K.:imize hemen her toplantıda övgüler yağdırılması üzerine bir gün söz almış ve şöyle demişti:

K.:lerim, M.:lar her hareketlerinde olduğu gibi övgülerinde de ölçülü olmak zorundadırlar. Eğer K.:im size yardım etmişse görevini yapmıştır. Elbette teşekkür edeceksiniz, ama bunu yaparken ifrâda kaçarsanız, ancak utanırmış olursunuz.

Hepimiz için çok önemli bir yol gösterici olan Muh.: Hikmet Karabey K.:i ecel, haricî hayattaki mesleğinin en şerefli anında, elinci yıl plâketini aldıktan ve kendisi ve meslekdaşları adına teşekkür konuşması yaptıktan hemen sonra yakaladı. Ev.: Ul.: Mi.: bu sevgili kulunu, çok sevdiği mesleğinin zirvesine ulaşmanın tadına vardikten sonra yanına aldı. Anısı daima kalplerimizde yaşayacaktır.

Kırk yıla yakın bir zaman aşımından sonra yerine getirilen bir görev: Tekris İntibâlarım,

Muhterem Üstadım ve sevgili kardeşlerim,

Kardeşlik Locasının fikrî çalışmaları bir kitap halinde toplama

kararınızı sevinçle karşıladım. Zevkle dinlediğimiz ve çok şey öğrendiğimiz konferans ve paneller bir arada toplanmış olacak ve ileriye taşınabilecek, genç kardeşlerimiz bunlardan faydalanabilecekler. Bu çalışmayı gerçekleştiren kardeşler de haklı olarak sevinecek, hattâ övünebileceklerdir.

Size bir yazı vermemiz arzusunu yerine getirebilmek hususunda düşüncelerimi toplamaya, iyice dumanlanmaya başlayan hafızamı konu bulmak hususunda çok zorladım. Lütfedip bir konu verseydiniz onun üzerine düşünür, okur, araştırır, daha güzel bir neticeye varmaya çalışırdım.

Kendimi konu aramada zorlar-ken tekrislerden sonraki günlerde yeni kardeşlerimin "Tekris İntibâlarını" sunuşlarını ve geçmişte benim yazıya dökerek ifade edemediğim bu intibâları anlatmaya duyduğum özlemi hatırladım. Bu düşünceyle; zamanında bizden istenmemiş olan tekris intibâları görevini geçmişin unutulmuşu arasından sıyrarak locama ve genç kardeşlerime kırk yıla yakın bir zaman aşımını zorlayarak ve hâfizamın pusluluğunu aralayarak antalmaya çalışacağım.

Masonluğu genç yaşımdan beri biliyor ve merak ediyordum. İlk uyarıyı Konya Lisesi felsefe hocasından sosyoloji derslerinde almış, 1953 senesine kadar matbuattan olumsuz tesirler edinmiştim. O senelerde Fazlı Güleç Üstadla arkadaşım kimya mühendisi Yıldız Güleç yoluyla temas

kurdum ve mason olmak istediğimi, babasının bana yardım etmesini sağlamasını söyledim. Felsefe öğretmeni olan karım ve Fazlı Güleç Üstadın kaymakamlığı sırasında jandarma yüzbaşısı olan babam isteğimi desteklemişlerdi.

Fazlı Güleç Üstad Lâleli'deki mütevazı muayenehaneme kadar geldi. O zaman Kardeşlik Locasının Üstadı Muhteremi imiş; (1953) Kendisinden ve sorduğu suallerden çok hoşlandım. Soyadı gibi güleç yüzlü, göbekli, babacan bir zat-ı muhteremdi. Benimle konuşmaktan memnun olduğunu ve hakkımda olumlu düşündüğünü belirterek ayrıldı. Bir süre sonra dâmâdı Abdullah Ecemen Üstad geldi konuştuk, bir müracaat formu doldurdum ve resimler verdim. Aradan çok uzun zaman geçti. Ara uzadıkça sıkılıyor ve kuşkulaniyordum. Kimyager Yıldız Güleç'le haber gönderdim: Fazlı Güleç Üstad "Beklesin, bizim acelemiz yoktur" diye azarlayıcı bir cevap verdi ve tabii bekledik.

Bugünkü on soruluk talepnâmeler gibi bir talepnâme doldurduğumu hatırlamıyorum. Bir süre sonra, Belediye Fen İşleri Müdürü Y. Müh. Hüsnü Keseroğlu bey telefon etti ve muayenehaneme geldi. Uzun uzun konuştuk, sohbet içinde gereken herşeyi sordu. Onunla konuşmaktan, onu tanımaktan çok haz duydum ve masonik tahkikatlarda hep onu model aldım. Sonra Moşe Bilman Birader, Doktor Ürolog Cilt mütehasısı Çiprut

Birader çağırdılar, gittim, konuştuk.

Nihâyet müracaâtımdan iki sene sonra 1955 senesinin 7 Mart Perşeme günü Tepebaşı'ndaki Londra Oteli'nin bitişiğinde bulunan bir pastanede buluşmamız için Abdullah Ecemen Birader tarafından davet aldım. Yanıma üçyüz Türk lirası almamı ve koyu renk elbise giymemi tembih etmişti.

Ömrümün en heyecanlı günlerini yaşamaya başladım. Pastaneye Abdullah Ecemen Birader beni saat 18'de almaya geldi. Beraberce sessiz ve ciddî bir yürüyüşle, Tepebaşı'ndan İstiklal Caddesi'ne, Lion mağazasına giden yola doğru yürümeye başladık. Sokağa girdikten hemen sonra çok dar bir çıkmaz sokağa saptık, ikimiz yanyana ancak yürüyebiliyorduk. On metre kadar sonra yine sol tarafta, dar bir demir kapıyı biraz zorlayarak itti. Ağır işleyen bir kömürlük veya yangın merdiveni kapısı gibiydi. Kapı çok az aydınlatılan bir aralığa açıldı. El yordamına yakın bir ürkeklikle dar, sekiz-on basamaklı karanlığın içine indik. İleri derecede miyop olduğum için, ışık çok az geliyor görmem zorlaşıyordu. "Ama bir mason bana yardım ediyordu!". Kömürlük gibi bir yere, bir banka oturtuldum. Karşımda iki küçük kapı vardı. Gözüm yavaş yavaş alışmaya başlamıştı. Abdullah Birader, beni bırakıp aynı merdivenlerden çıkarak kayboldu.

Pek az zaman sonra yukarıdaki kapı gene açıldı. İçeriye ışık yeri-

ne Mart ayının karanlığı ve soğuşu doldu. İki kişi daha yardımlaşarak dar merdivenleri indiler ve birisi banka, yanıma oturtuldu. Öbürü boynunu öne bükerek ve hafif eğilerek yukarıya çıkarak kayboldu. Yanıma oturtultulan zatla ürkek ürkek selâmlaşık (Sonradan ikimizin ve Kardeşimin Cemal Gözen olduğunu öğrendim. İstiklal Caddesi'nde İstanbul Turizm Bürosu vardı. Çekingen ve fevkalâde nâzik bir kardeşimizdi. Ebedî Maşrak'a intikal etti).

Bana asırlar sürmüş kadar bekletildik gibi geldi. Tahta kanepede kimildamadan oturduğum yerler ağrımaya başlamıştı ki karanlık merdivenlerden inmeye alışık kara cübbeli birisi koşarak geldi. Gözlerinden başka bir yeri görünmüyordu. Bizi birer birer hücrelere soktu. Etrafımızda olan herşeye dikkat etmemizi ve okunamızı söyledi.

Önümüze eşkenar üçgen bir kâğıt koydu. Titrek bir mum ışığıyla aydınlanan hücrenin kapısını kapattı. Her taraf siyaha boyanmış veya siyah kumaşla kaplanmıştı. O zaman tefekkür hücresi -hücreyi vasatiye- şimdi düşünce odası adını verdiğimiz bu yere girmeden evvelki merak ve heyecanım etrafımdakilerin etkisiyle korkuya dönüşmüştü. Dikkatle araştırmaya başladım. Beyaz üçgen kâğıdın konduğu dar siyah rafta titreyen tek mum ışığının aydınlattığı bir kuru kafa, bir kuru dilim ekmek, bir küçük toprak testi, bir bardak su, cıva,

kükürt, tuz, kum saati ve bir ayna vardı. Duvarlardaki yazılar az ışıkta ancak okunuyordu. Bir horoz resmi ve altında V.İ.T.R.İ.O.L. sembolik harfleri, diğer tarafta çerçevelenmiş uyarı yazıları; kuru kafanın ölüm sembolü olacağı malûmdu. Ama bugüne kadar olan yaşantımın sona erip yeniden doğuşa geçişimin ve gene bütün maddî dünya nimetlerini bırakıp gideceğimi telkin ettiğini biliyordum.

Kuru ekmeğin fakirlik ve açlık sembolü olabileceğini düşünüyorum; Masonların bütün dünya nimetlerinin en aزیyla yetinip yaşamlarının gereğini ve yenilerinin yerine getirebilmek için beslenmeleri lüzumunun sembolü olduğunu biliyordum. Kükürt ve cıva birer element, tuzun bir birleştirilmeyen ve ayrıştırılmayan karışım olduğunu biliyordum, kükürtün yanan ve fişkıran enerjinin simgesi; cıvanın canlılığın, uyanıklığın, olaylara intibakın, akıcı hareketliliğin simgesi; tuzun dünya ve insanlığın en kıymetli birleştirici unsuru ve yaşamın gerekli tadının simgesi olduğunu biliyordum.

Testi ve suyun yaşamın ana unsuru ve taşıyıcısı olduğunu biliyordum, temizleyip arınmadan başka iyi yürekliliğin, sevecenliğin, hoşgörünün ve birleştiriciliğin simgesi olduğunu biliyordum.

Mum ışığında, aynadaki titreyen görüntüme baktım. Masonluk bana kendimi görmemi ve tanımamı telkin ediyordu. Burada

Yaradan'ın en büyük eseri olan insanı, kendimi öğrenmemin, yeniden inşa etmemin tâliminin yaptırılacağını bilmiyordum.

Boş duran kum saati vaktin dolduğunu veya bittiğini telkin ediyor diye düşündüm. Tabii bunun "İnsanın yaşadığı süre sınırlıdır bugün saati yeniden başlatacaksın, bu sürenin kıymetini bil ve değerlendir. Unutma ki ölçülü bir zaman sonra kum bitecek, kaybedecek zamanın yoktur." demek istediğini bilmiyordum. Altında V.İ.T.R.İ.O.L. yazan horoz resmi beni çok düşündürdü. Bugünkü düşünce hücrelerinde horoz, kükürt, cıva yok. Horozun güne başlamayı, yeniden yaşamının haberciliğini, uyanıklığı ve yaşama sevincini bütün masonlara ve insanlara yayılmasının sembolü V.İ.T.R.İ.O.L.'un ise, "Yerin içini ziyâret et, gizemli taşı ve üzerindeki yazıyı bulmaya çalış" ibâresi şeklinde tercüme edilebilecek Latince bir deyimim baş harflerin olduğunu çok sonra öğrendim.

O zamankilerini hatırlayamadığım, bugün düşünce odalarında yazılı bulunan: "Müraflıktan çekin", "Tecessüs için geldinse geri dön", "Bu yol seni korkutuyorsa ileri gitme", "Kendini yokla", "Karanlıktan sonra nura kavuşacaksın", "Sebatkâr olursan tabiat ruhunu temizleyecek", "Hakkate inan", "Vicdanından kork", "Paye arıyorsn bizde yok" uyarıları o zaman da bu şekilde veya benzeri olarak da vardı.

Önümüzdeki beyaz üçgen kâğıdın Masonluğun ana, birinci

derecenin esas sembolünün üçgen olduğunu ileride öğrendik. O ve üzerindeki yazılar kendini bana hiç açıklamadı. Uzun uzun baktım. Kenarına yazılmış yazıları okudum. Sonlarında birer soru işareti vardı. Vatanıma, aileme, kendime ait görevlerini soruyordu. Bunların cevabını kime verecektim? Altındaki daracık yerlere sığdırabileceğimi düşünmeden bekledim. Biraz sonra kapım çaldı, gene o kararlar giymiş zat "Hazır mısınız?" diye sordu. Herşeye çoktan hazırdım. "Evet" dedim. "Vasiyetnamenizi verin" dedi. Şaşırmıştım. Uzandı, üçgen beyaz kâğıdı aldı, "Birşey yazmamışsınız" dedi. "Ne yazacağım, nereye yazacağım?" diye sordum. "Yazıların altına, soruları kısaca cevaplayın" dedi ve bekledi.

Bunlar sanki hayatta karşılaştığım en zor sorulardı. "Vasiyetname" demişti. "Kime yazıyordum?" "Nerede kimler okuyacaktı?" "Üzerinde konuşulacak mıydı?" Birşeyler yazıp verdim. Nura kavuştuktan sonra okunmadan yakıldığını görünce içimi bir sevinç doldürmüştü. Sonraki tekrislerde haricî içeri alınmadan okunduğunu görmek her zaman dudaklarıma mahçup bir tebessüm ekler. Bazı tekrislerde cevaplanmamış vasiyetnâmeler rastlandığımda hem hoşgörülle karşılar, hem de yazılmasına dikkat etmeyen Mahuf Biraderi kınarım.

Üzerimizdeki kıymetli eşyaları alırlarken ikiyüzelli Türk lirası giriş ücreti, beş Türk lirası ölüm

aidatı, on Türk lirası ritüel aidatı ödedik. Bu işler bittikten sonra gözlerimizi bağladılar, zaten karanlık olan ortam büsbütün karanlık oldu. Ozaman ceket çıkarmak, paça sıvamak, boyunlarımıza esaret ipi sarmak yoktu. Dar dönemeçli merdivenlerden uzun süre döne döne çıktık ve karanlık bir dehlize oturtularak bekletildik. Herşeyi can kulağıyla dinliyordum. Etrafımızda gidip gelmeler, fısıltılar ve kapı tokmağının üç defa vuruluşu duyuluyordu. Sonunda gene ismimiz söylenerek ve belimize kadar eğilerek bir yere girdik. Ter içindeydim. Çok kuvvetle bir mağara veya mahzeni hayal ediyor ve sanki serinliğini hissediyordum.

"Masonlar, Masonluk ve çalışmalar hakkında hiç bilgim yoktu. Yerlerini veya salonlarını bilmediğim gibi, kendilerini tanıımıyordum. Sadece Fazlı Güleç ve Abdullah Ecemen Biraderleri tanıyordum. İkisi de az konuşan insanlardı. "Seyahatler ve sorular ter ve heyecan içinde geçti. Kâh büyük bir sessizlik, kâh gürültüler duyuyorum. Sâdece soru soran, yol gösteren, güzel şeyler söyleyen, İstanbul efendisi edâli ve melodik tatlı bir ses içimi rahatlatıyor ve sevgimi alıyordu. Sonradan bunun Cevdet Hıfzı Oşan Üstadın kendisi olduğunu öğrendim. Dünyanın en nâzik, en muhterem insanıydı. Kendisini hep hürmet ve sevgiyle yâd ederim. Merâsim ne kadar sürdü, bilmiyorum. O nâzik ses "Şark'ı, Garb'ı, Şimal'ı, Cenub'u süsleyen Birâderler, haricîler için ne isti-

yorsunuz?" diye yüksek sesle sordu. "Nur-u Ziya Üstadım" diye bir ses gürlledi. "Matrakamın (çecicimin) üçüncü darbesinde Nur-u Ziya verilsin" diye emretti ve iki aralıklı darbeden sonra gözlerimiz açıldı. İki saatlik karanlık dünyam aydınlanmış, ışıktan gözlerim kamaşmıştı. Cebimden gözlüğümü çıkarıp taktım. Görünüş çok muhteşemdi. Sütunlar, kılıçlar, üzerimize dikilen gözler ve sevgiyle bakışları kırk senedir unutamadım ve her tekriste aynı heyecanı yaşıyorum. İçimi bir şaşkınlık kaplamıştı. Bütün sütunlardaki beyler dikkatle ve tebessümle bakıyorlardı. Oturtulduk, konuşmalar oldu, bize deri eldiven vermediler ve dul kesesi karşısında parasız ve çaresiz bırakmadılar. Dışarıya çıkarıp o zamanın sol ayakla üç adım yürüyüşünü ve boynu kesen selâmı öğrettiler. İçeri alındık, üç adım yürüyüşü yaptıktan sonra. Güney sütununu, sonra Kuzey sütununu ve Doğuyu selâmladık ve yerimize oturduk. Çıkışta bütün Biraderler sıra sıra kırk yıllık kardeş gibi kucakladılar, öptüler. İçim sevgi ve huzur coşkunluğuyla doldu.

Bu kadar zamandır her tekristen sonra kutladığım her yeni kardeşi aynı sevinç ve heyecanla kucaklıyorum.

Size ve envarınıza bu hislerimi yazıya dökmeye kırk sene sonra da olsa fırsat verdiğimiz için teşekkür ediyorum.

Hikmet Karabey K..iniz.

MASONLARIN MESLEK SIRLARININ İZDÜŞÜMLERİ

Yiğit D. ERBAŞ

Araştırmanın şekillenmesine şu soru yardımcı olmuştur.

Spekülatif Masonluk bildiğimiz gibi işlevsel bir kurumun temelleri üzerine inşa edilmiştir. O tarihlerde (17. 18. yy) İngiltere'de çeşitli meslekî cemiyetler mevcut olmasına rağmen bu gelişimin yapı ustalarının oluşturduğu bir kurumda yeşermesi, onda diğerlerinde olmayan bazı özellik ve ayrıcalıkların bulunduğunu göstermez mi? Bunun için, operatif Masonluktan, spekülâtif Masonluğa uzanan tarihsel süreç kısaca değinmek gerekmektedir.

Eski zamanlarda Masonluğa bir temel bulmak maksadıyla, Süleyman Mâbed'inin inşası ile Masonluğun İngiltere'de yerleşmesine kadar geçen süre arasında bir irtibat kurulmuştur. İngiltere'de 11. yüzyıldan itibaren şehirlerde kendi menfaatlerini daha iyi korumak üzere kurulan meslekî cemiyetlere Gild denirdi. Kuvvetli bir kardeşlik bağına dayana bu cemiyetler iş hâricinde din, sosyal yardım gibi mevzularla ilgilenirlerdi. 14. yüzyılda diğer meslek ve sanatların teşkilâtlanmaları başlamıştı. Bunlar kötü malzeme ve işçiliğe karşı mesleği yabancı ve acemi işçilikten koruyup, meslekle ilgili çeşitli kuralları tanzim ederlerdi.

Taşçı esnaf cemiyetlerinde ilk teşkilâtlanma emâreleri 1356 yılında Londra'da görülmektedir. Taş yontan masonlarla, taşı yerine koyan

masonlar arasındaki bir anlaşmazlık üzerine, mesleğin ileri gelenleri Belediye Başkanına müracaatla, diğer esnaf cemiyetlerindeki teşkilatlanmayı örnek olarak basit meslekî kanunların tesbiti için izin istemişlerdi. Sonradan Londra Mason Cemiyeti ismini alacak **Mason Esnaf Teşkilâtının** kuruluşu böylece 1375 tarihinde gerçekleşmiştir.

Masonların büyük kısmı işlerinin gereği şehir dışında ve bâzen hayli uzakta büyük inşaatlarda çalışarak geçimlerini sağlamaktaydılar. İşte, masonların çalışıp, araç ve gereçlerini muhafaza ettikleri, yemek yiyip istirahat ettikleri yerlere **loca** denirdi. Zamanla masonların muayyen bir yerde çalışmaları ve devamlı işlerinin oluşmasıyla yerleşik localar oluştu. 17. yy İngiltere'sinde bilimsel ve ekonomik gelişmeler, şehirlerde kuvvetli nüfus artışına yol açmışlardı. Bu da meslekleri yavaş yavaş Gild'lerin kontrolünden çıkarmıştı. Diğer taraftan Üniversitelerde mimarî ve inşaat derslerinin verilmesi, kilise inşaatlarının azalması gibi sebeplerle locaların mevcudu azalmaya, dolayısıyla da maddî sıkıntılar oluşmaya başlamıştı. Mesleklerine yeni bir prestij vermek isteyen masonların, operatif olmayan cemiyetin ileri gelenlerini Masonluğa kabul etmeye başlamaları, operatif inşaatçı cemiyetlerinin spekülâtif teşekkül hâlini almalarını başlatmış olur.

Bunda muhakkak ki, çağın bilimsel, ekonomik, entellektüel, felsefi gelişmelerinin katkısı olmuştur ama, unutmayalım ki, bu şartlar diğer kuruluşlar için de geçerlidir. O zaman baştaki soru şu şekilde tekrar sorulmalıdır. Spekülâtif Masonluk neden yapı ustalarının kurduğu topluluğun temelleri üzerine inşa edilmiş ve inşaatçıların sahip olduğu, ama diğerlerinde var olmayan hangi sırlar bu gelişmeye katkıda bulunmuştur?

Bu araştırmanın konusu olan, operatif masonların sahip olduğu bu sırların, spekülâtif Masonlukta izdüşümlerinin neler olduğu, gelişerek sorulan sorudur. Bu konuda, Mukbil Gökdoğan Üstadımızdan aktarılan aşağıdaki pasaj bize yol göstermiştir.

Büyükçe bir yapının inşaatının ilk safhalarında şantiyeyi ziyaret eden birisi taş yontan işçileriden birine ne yaptığını sorar.

Usta -Bu taşları yontuyorum, biçim veriyorum, üst üste koyunca da tam ve düzgün olarak yerlerine yerleştiriyorum- der.

Aynı soruyu ikinci ve aynı işi yapan diğer bir işçiye sorar ve

-Gördüğünüz gibi duvar yapmaktayım- cevabının alır.

Aynı şekilde çalışan üçüncü bir kişiye aynı soruyu tekrarladığı zaman ise ustanın büyük bir heyecan ve gururla

- Bir katedral inşa ediyorum!- cevabını alır.

Katedral inşa etmek spekülâtif Masonlukta farklı yorumlara sahip olabilir ama, konumuz olan operatif masonlar için katedral bir yapı-

dır. Dolayısıyla taş yontmak, duvar yapmak hep bir bütünün, yâni yapının parçalarıdır. İşte yapının sırları, operatif masonların meslekî sırlarını oluşturur ki bunlar, yapıyı tasarlayan biçimlendiren mimarîde gizlidir.

Goethe'nin 1796 yılında yayınlanan, "Wilhelm Meisters'in Çıraklık Yılları" adlı romanının ikinci bölümünü oluşturan ve 1829 yılında yayınlanan, "Wilhelm Meisters'in Seyahat Yılları" adlı yapıtı, bir eğitim ütopyası sayılabilir. Bu kitaptan bahsetmenin sebebi eğitim alanında izlenen, ilkenin, "Yararlıdan yola çıkarak, doğrudan geçip güzele ulaşmak." olması ve bu yaklaşımın Roma'lı mimar Vitruvius'un o çok ünlü "**Firmitas, utilitas, venustas**" ilkesine çok benzemesidir. İkinci sebep ise, Goethe'nin, mimarlığı bir eğitim aracı olarak görmesi ve eserde anlatılan "Pedagojik Ülke" de, gençlerin, başka işlerin yanı sıra, bina yapımında da çalıştırılarak eğitilmeleridir.

Operatif masonların araç-gereçleri, mimarî anlatım ve şekilleri, spekülâtif masonların sembollerinde sıkça yer alır. Masonik yazar William Preston 1772 senesinde yayınladığı "Illustration Of Masonry" (Masonluğun izâhı) adlı yapıtında beş mimarî tarzı tetkik ederek bunu beş duyumuzla simgeler.

Mimarlığın eleştirisi uzun yıllar resim ve heykelinkinden daha az gelişmişti. Bunun sebebi hem eleştirmenlerin resim ve heykele belirli çarklardan dolayı daha fazla bağlanmaları, çünkü, bütün dünyada, çok sayıda insan, eleştirmenler tarafından satış değeri saptanan resimleri alıp satmaktadır, hem de, mimarînin karmaşık yapısını anlatacak dili belirleyememiş olmalarından kaynaklanıyordu. Ancak sanat tarihi ile eleştiri tarihinin uyuşması ile, araştırmacılar, estetik bilimciler, mimarî düzenlemeyi yanıtlanması gereken uzun bir yasaklar, kaliteler, kurallar, ilkeler dizisi hâline getirmişlerdir.

Mekân-Kütle (Boşluğun Yaratılması)

Bu bölümde mimarînin, diğer sanat dallarından ayrılan en önemli özelliğini buluyoruz. Araştırmacı yazar Bruno Zevi, "Mimarîyi Görmeyi Öğrenmek" adlı kitabında, kısaca şunları belirtmektedir.

Eğer mimarîyi görmeyi istiyorsak, önce esasını tanımlayacak açık bir ilke bulmalıyız. Bu problemi düşünenler bilirler ki, mimarînin belirli karakteri, onun insanı kapsayan üç boyutlu bir alanda var olmasıdır. Resim, üç veya dört boyutu ilham etse de, iki boyutta varolur. Heykel üç boyutta yaşar, ama insan bunun dışında kalır. Oysa mimarî, içine insanın girdiği, yürüdüğü, yaşadığı içi boşaltılmış küçük bir heykel gibidir.

İnsan bina içinde hareket ederken, onu ard arda başka bakış noktalarından izlerken diyebiliriz ki, kendisi için üç boyuta ilâve olarak dör-

düncü boyutu yaratır ve mekâna tüm gerçekliğini verir. Kaç boyut mimarî boşluğu, yâni mekânı tanımlar? Beş mi, on mu, sonsuz sayıda mı? Bu önemsizdir. Bilinmesi gereken mimarî mekânın resim ve heykel sanatının terimleriyle tanımlanamayacağıdır. Bu sâdece mimarîde somutlaşan ve onun özgül karakterini oluşturan bir olaydır.

Bu açıklamadan sonra "Mimarî nedir?" sorusunu cevaplamak gerekecektir. Mimarî iki zıtı, katı ile boşluğu, yâni kütle ile mekânı yaratma sanatıdır. (Bazı dinsel yorumlarda katı ile boşluk, ruh ve maddeye benzetilir.) İşte bu iki zıttan "iç mekân" yâni "iç boşluk"; mimarlığı diğer sanatlardan ayıran en önemli özelliğini oluşturur.

Yapım Koşulları (Mimarînin Doğduğu Alan)

Mimarî belli sayıda koşullarda saptanmıştır, en önemlileri şunlardır.

- **Sosyal koşullar;** Tüm binalar bir program sonucudurlar. Bu ülkenin ve binayı yapanların ekonomik durumu olduğu kadar yaşam biçimi, sınıflar arasındaki ilişki ve gelenekler üzerine kurulmuştur.

- **Düşünsel koşullar;** Toplumun ve birimin ne olduğundan değil, aynı zamanda ne olmak istediğinden ve düş dünyalarından, sosyal efsanelerinden, isteklerinden ve dinî inançlarından türemesidir.

- **Teknik koşullar;** Bunlar bilimsel gelişmeler ve bunların zenaat ve endüstrideki uygulamalarını kapsamaktadır. En büyük önem inşaat tekniği ve programına verilmiştir.

- **Estetik koşullar;** Bunlar güzel sanatlara ait kabul ve yorumların tümüdür. Bu yaratma çabası ile tüm sanatlar işbirliği içindedir.

Tüm bu etkenler ve bazı diğerleri, ilişkilerinin karmaşıklığı içinde mimarînin doğduğu alanı oluşturur. İnşaatlar bâzen bir yönetici sınıfının, bâzen bir dinin, bâzen ortak bir isteğin, bâzen bir sorunun veya bir teknik buluşun egemenliğini yansıtır, ama onlar her zaman kendilerini yaratan uygarlığın tüm bileşkelerinin varlıklarının beraberce ürünüdürler. Bu koşullar önemlidir, ama ekonomik, düşünsel, teknik açıdan imkânı iyi olan bir yapı ölçsüz, üslupsuz, görgsüz olabileceği gibi, imkânı kısıtlı olan bina da ölçü, görgü, üslup zenginliğine salıp olabilir. İşte sırlar burada ortaya çıkar. Araştırmanın bundan sonrasını bu sırların mimarî anlatımı, bunun operatif masonlardaki anlamı ve spekülâtif Masonluktaki izdüşümleri ile birlikte yorumlanacaktır.

Mimarînin yorumları

Mimarlık sanatının sırları, incelikleri yakın zamanda pek çok sanat tarihçisi tarafından araştırılıp yorumlanmıştır. Bunlar, bilimsel yorum, politik yorum, ekonomik ve sosyal yorum, materyalist yorumlar, teknik yorum, felsefi ve dinî yorumlar, psiko-fizyolojik yorumlar ve biçimci yorumdur. Bunlardan **psiko-fizyolojik yorumlar** sırlardan

ikisi, **biçimci yorum** ise üçüncü sırrı kapsar. Diğerleri ise çerçevesi belli olan, konumuzu ilgilendirmeyen yorumlardır.

Psiko-fizyolojik yorumlar- (1. ve 2. sırlar)

Kendi içinde çeşitli kuramlardan oluşan bu yorumda, en dikkat çekici değer, **Einfühlung**'un kuramıdır. Ona göre sanatsal duygulanma izleyicinin biçimleri tanımlamasından ibarettir ve dolayısı ile mimarın inşa edilen biçimler içinde ruh hallerini kopya etmesi, onları insanileştirmesi ve canlandırmasıdır. Mimari biçimlere bakarken "Simgesel bir sevgi" ile heyecanlanırız. Çünkü onlar tepkilerin oluşmasına neden olurlar. (Bu kuramın değeri soyut soğukluğu bozması ve mimari ile insan arasında bir yakınlık, bir alışveriş, bir uygunluk yaratmasıdır.) İşte tepkilerin oluşmasını sağlayan sırlardan ilki çizgidir.

1. Sır (Çizgi); Bir çizgi zayıf veya cesur, gergin veya gevşek, güçlü veya akıcı olabilir, ama uzaydaki konumu değişmez. İşte çizginin uzay konumunun yorumlanması mimarın ilk sırrını oluşturur.

Yatay çizgi; Yatay çizgiyi izlediğimiz zaman bize süreklilik, akla uygunluk, zekâ hisleri verdiğini görürüz. O insanın üzerinde yürüdüğü yere paraleldir ve onun hareketini izler.

Gözden aynı uzaklıkta gelişir.

Düşey çizgi; Sonsuzluğun, heyecanın simgesidir. Onu izlemek için insan durur, bakışlarını normal yönden ayırarak gökyüzüne çevirir. Düşey çizgi gökyüzünde kaybolur. Ne sınıra, ne engele rastlar. Ululğun simgesidir. (Bazı yazarlar yükselen çizgide neşe, inen çizgide ise keder uyandıran bir kıvrım saptarlar.)

Doğru/Açılı çizgiler; Bunlar kararlılık ve sertlik sunarlar, güç anlamlıdır.

Eğri çizgiler; Duraksama, uysallık hissi, ya da bezeme değerleri sunarlar.

İşte bu sırrın, Masonlukla ilgili olan bağlantısı tesviye ve şâkulle başlar. Tüm bu çizgilerin imâlâtı, kontrolü, düzgünlüğü için operatif masonlar çeşitli araç-gereçlere sahiptirler. Bunlar hepimizin bildiği yatay doğrultular için tesviye, düşey doğrultular için şakul, yay ve dairesel hareketler için pergeldir. Pergel sâdece mimar, yâni yapının üstadı tarafından kullanılmasına rağmen, tesviye ve şakulün birleşiminden oluşan gönye, ustalar tarafından binanın yapımında kullanılırdı. Gönye operatif masonların en önemli gereci idi. 90 derecelik açısıyla hem yatayı hem de düşeyi kontrol ettiği gibi, açık kenarlarının birleşiminden oluşan eğik doğrusuyla da 30,45 ve 60 derecelik çizgilerin de kontrolünü sağlayan bir yetkinliğe sahipti.

Operatif masonların bu araç ve gereçleri, spekülâtif masonların önemli sembollerini oluşturmuştur. Sembolik açıdan tesviye eşitliği, şakul

doğruluğu, pergel ise insanın ruhsal tarafını remzeder. Gönve dürüst-
lüğün sembolü olup, Akıl ve Hikmet'i ifâde eder ve locada doğuda Üs-
tad-ı Muhterem'de bulunur. Üstad-ı Muhterem, tecrübe ve akla dayana-
nan zekâ ve vicdânı temsil eder. Bu şekilde mimarın birinci sırrı olan
çizgilerin, operatif Masonluktaki anlatımı, onların araç ve gereçleri,
bunların da spekülâtif Masonluktaki sembolizması Akıl ve Hik-
met'tir.

2. Sır; İkinci sır üç boyutlu geometrik şekillerin anlatımıdır. Kesişen
iki çizginin oluşturduğu iki boyutlu düzlemden, düşeye çıkılan her-
hangi bir doğruyla üçüncü boyutun ilk uzamı sağlanır. Bu şekilde olu-
şan yüzey, ya da düzlemlerin tekrarıyla üç boyutlu şekil ortaya çıkar.
Bu şekle mimarîde kütle, kütleyle oluşturan yüzeylerin sınırladığı boş-
luğa da mekân denir. Kütleyle oluşturan düzlemler, hangi açı ve eğim-
de olurlarsa olsunlar, bunların oluşturduğu şekiller, hepimizin bildiği
geometrik formlardır. (Dik veya açılı yüzeylerden oluşan şekiller küp
ve prizmatik formlar oluştururlar).

Küp; Yatay ve düşey çizgilerin özelliğini taşır. Bütünlüğü sunar, çün-
kü boyutları eşittir, hemen kavranabilirler. İzleyiciye kesin doğruluk
hissi verirler.

Prizmatik formlar; Açılı çizgilerin özelliğini taşır. Sertliğe ilâve ola-
rak hareketlilik ve devingenlik kazanmıştır. Kontrol edilmesi gereken
gücü ve enerjisi vardır.

(Eğri yüzeyler; Küre, silindir gibi formların yanından parabolik yü-
zeyli şekiller de oluşturur).

Küre; (Kubbe) Yetkinlik ve en son yasayı sunar. Bunlara ne birşey
ilâve edilebilir, ne de çıkarılabilir. (Elips, parabolik şekiller; Çeşitli
merkezlere çekilerek gözün dinlenmesine izin vermez, onu devingen,
tasalı kılar).

Tüm bu geometrik şekiller, daha önce de belirttiğimiz gibi kütle ve
mekânı oluştururlar. Yâni yapının formu hazırdır. Artık ustalar inşa-
ata başlamak için, tasarımın geometrik yapısına uygun olarak taşları
düz, açılı, kavisli yüzey oluşturacak şekilde yontmaya başlamışlardır.

Artık gerekli olan şey kuvvettir.

Spekülâtif Masonlukta kuvvet, insanlık mâbedini yapmak için bize
gerekli olan güçtür. Ancak kuvvet ham olabilir, hırslı ve saldırgan ola-
bilir. Tıpkı yontulan taşların da ham olması gibi. Taşların yontma de-
recesini yapıda nerede, ne şekilde kullanılacağını belirleyen şey, kuv-
veti zerâfetle yumuşatan güzelliştir. Güzellik, ya da mimarîde daha
çok kullanılan deyimiyile estetik, öğrenilmesi ve uygulanması en zor
olan üçüncü sırdır. İkinci sırrın üç boyutlu formların anlatımı olduğu-
nu, bunun operatif Masonlukta inşaata başlama, yâni araç ve gereçle-
rini kullanma zamanının geldiğini, bunun da spekülâtif Masonlukta
ise kuvvetle sembolize edildiği bilinmelidir.

Biçimci yorum - (3. sır)

Biçimci yorum, üçüncü sır olan güzelliği anlatır. Bu sır yapının estetiğini belirleyen çeşitli değerlerden oluşur. Bunlar ölçü, birlik, oran, simetri, denge, zıtlık, gerçek, ifâde (stil, uslup, vs.) ve vurgudur.

Görüldüğü gibi ne kadar ahlâkî ve psikolojik nitelik söz konusu ise o kadar da biçimsel nitelik söz konusudur. Bazı yorumcular bunlara ilâve olarak aydınlık, karanlık âhenk, renk gibi çeşitli kuralları ilâve etmelerine rağmen genel olarak bunlar diğerlerinin değerini arttıran veya azaltan öğeler olmuşlardır. Güzelliği oluşturan bu değerleri ve bunların spekülâtif Masonlukta izdüşümlerine kısaca değinelim.

Ölçü; Ölçü mimarî değerlendirmede belli başlı öğedir. Mimarîde her şeyin ölçüsü insandır. Yapı insanın ihtiyaçları ve düşsel taleplerine göre şekillenir.

Masonların inşa ettikleri sevgi mâbedinin merkezinde insan yer almaz mı? İnsan bu mâbedin oluşmasında, şekillenmesinde temel ölçü değil midir?

Birlik; Her sanatçının niyeti bir fikir anlatmaktadır. Düzlemde olsun, görünüşte olsun benzer ya da farklı niteliklerden oluşan her düzenlemenin birliksel bir karaktere sahip olması gerekir.

Masonların inşa ettiği insanlık mâbedi dil, din, ırk farkı gözetmeden tüm kardeşlerin birlikteliğinden sağlanan bir düzen değil midir?

Oran; Yapıyı oluşturan bölümlerin kendi aralarında, ya da tüm binâya göre karşılaştırılmasıdır. Ölçüsüz bir oran kurmak imkânsız olduğundan, bütünü içinde yer alan ölçünün oluşturduğu bir veya birden fazla birimin, birbiri ile bağlantılı olarak yapının içindeki tekrardır. Bu şekilde denge, zıtlık, vurgu, âhenk niteliklerine erişmek için binânın bölünmesi, dilimlenmesi sağlanır.

Masonlukta bütünü teşkil eden çeşitli derecelerden oluşan bir eğitim sistemi vardır. Bu eğitimde hangi dereceden olursak olalım, biz hep çıracak kalırız. Böylece her derecede var olan kendini tekrarlayan birim, çıracak derecesi değil midir?

Simetri; Bu eksensel karakterli yapıların dengesidir. Yâni bir eksenin iki tarafında yer alan düzlemlerin, ölçülerin, doluluk-boşluğun, vs. birbirine benzemesidir.

Masonların çeşitli sembollerinde, yontulan küp taş, yorumları farklı bile olsa, mâbetteki yönlerde hep bir simetri vardır, ama bir mason için en güzel simetri herhale masonik öğretilerini kullanacağı hârici yaşamı ile masonik yaşamı arasındaki, eksenini kendisinin oluşturduğu simetri olacaktır.

Denge; Biçimsel olmayan eksensiz mimarîdeki simetridir. Bir düzeleme göre, binânın merkezî kısmında konumlanmış kütleler, diğer taraf-

ta da aynı ağırlıkta olmalıdırlar. Bu şekilde bir denge ve şekilde eşitlik sağlanmış olur.

Masonlar locada tesviyenin gösterdiği gibi bir hizada ve eşit olarak buluşup dağılırlar. Böylece aralarındaki bütün mevki, zenginlik ve üstünlükler, tesviyece dengelenip eşitlenmiş olur.

Zıtlık; Birlik ölü katılığında bir eşitliğin değil, zıt öğelerin birleşiminin sonucudur. Binaya canlı diyebilmemiz, canlılığın; düşeyler ve yataylar, boşluklar ve doluluklar, sivri ve yumuşak biçimler, hacimler ve kütleler arasındaki anlatımında olduğunu bilmemiz gerekir.

Zıtlık, masonların eğitim sisteminin temelini oluşturur. Bu şekilde duygularımız maddeyi zıtların mukayesesi ile sağlar.

Gerçek; Binanın samimiyeti ile ilgilidir. İnsanlar arasında olduğu gibi binalar arasında da yalancılar vardır. Her bina amacına uygun olarak tasarlanıp inşa edilmelidir.

Gerçeği, hakikati aramak, masonların Akıl ve Hikmet yoluyla yaptıkları çalışma değil midir?

İfâde; Tüm dünya ifâdeci bir mimarî yaratmanın gerekliliğinde fikir birliği içindedir. Bir bina ne olduğunu, amacını ifâde etmek zorundadır. Bunun için kullandığı dil de onun stilini oluşturur.

Masonların mâbetteki sembolleri, törenleri, davranışları, masonik eğitimin kendini anlatan dili (stili, uslubu, vs.) yâni kendini ifâde eden özellikleri değil midir?

Vurgu; Tüm düzenlemelerde bir ilgi merkezi, gözü çeken bir tür odak noktası gereklidir. Yapıyı oluşturan tüm değerlerin söylemek istediğini, o tek başına söyler.

Mâbette Üstad-ı Muhterem'in bulunduğu Doğu, tüm masonların odak noktası olup, oradan yayılan ışık masonlara hakikati aramak çalışmalarında yol gösterici olmaktadır.

Bu kuralların tümü üçüncü sırrı, yâni güzelliği oluşturan değerleri anlatır. Operatif masonlar için ise bu sır, araç ve gereçlerini kullanmadaki ustalıklarının yapıya yansımış hâlidir. Bu soruları bilmek onlara sâhip olmak anlamına gelmez, bunları yorumlamak, kontrol etmek tıpkı bir gönye gibi yetkinlik ister. Bunun eğitimi, tecrübelerimizin doğrultusunda ancak sezgilerimiz, gönlümüz ve ruhumuzda gelişir.

Tüm bu mimarî sırlar operatif masonlarda; Binanın tasarlanması sırasında var olan 3. boyuta ilâve olarak, uygulama sırasında ortaya çıkan (mekân - zaman) zaman boyutu ile birlikte dört boyutu kontrol eden, planlayan bir düşünce sistemini geliştirdi. İşte bu düşünce sistemi ile operatif masonlar, yüzyıllar önce yaptıkları yapılarla süsledikleri çeşitli uygarlıkları (Mısır, Yunan, Roma) oluşturan değerleri özümseyerek (sosyal, dinî, felsefi, vs.) bunların yorumlarının yapıla-

rın mimarîsine yansıttılar. (Beş mimarî tarz) İşte bu şekilde oluşan bilgi katmanlarını, operatif masonlar kuşaktan kuşağa aktararak spekülâtif Masonluğun alt yapısını oluşturdular. Bu düşünce-bilgi zenginliği operatif masonların diğer cemiyetlerde bulunmayan en önemli özelliğini oluşturdu.

Mimarî sırlar, operatif masonların yüzyıllarca süren meslekî sırlarını oluşturmuş ve onların araç-gereçlerinin kullanım açısından şekillenip, yetkinleşmesine yardımcı olmuştur. Spekülâtif masonluğa geçişte de bu sırlar, masonik eğitimin önemli sembollerini oluşturmuştur. Bunun güzel bir örneğini daha önce de değinilen, masonların kurmak istediği insanlık mâbedinin dayandığı üç sütundur. Bunlar locanın üzerine oturduğu; **İyonien Başlıklı Akıl ve Hikmet Sütunu, Dorik Başlıklı Kuvvet Sütunu ve Korent Başlıklı Güzellik Sütünüdür.**

Akıl, kuracağımız insanlık mâbedini inşa için yapacağımızın en doğrusunu tasarlamamızı sağlayan, bize yol gösteren rehberimizdir. Zekâ ile kontrol edilen, **Akıl ve Hikmet**'le yönlendirilen kuvvet, insanlığa hizmet eder, mâbedin yapımında bize güç verir. Akıl ve kuvvet birleştiklerinde yaptıkları herşey güzellikle süslenir. Bu şekilde mâbedimizin inşaatına aklın rehberliğindeki kuvvetle yontulmuş güzel taşlar konulacaktır.

Locamızın çırak derecesinde her açılış ve kapanışında Üstad-ı Muhterem'in Akıl ve Hikmet, Birinci Nâzır'ın kuvvet, ikinci Nâzır'ın güzellikle süslediği mâbedimizin bu üç sütununda, operatif masonların çok eskiye dayanan meslekî sırların katkısını unutmamalıyız.

* *Mimarlık Üzerine On Kitap'ın yazarı Roma'lı mimar Vitruvius (Sağlam, doğru, güzel)*

* *Beş mimarî tarz. (Tüskan, Dorik, İyonik, Korintiyen, Kompozit).*

KAYNAKLAR

- *Celil Layıktez, Başlagıcından Bugüne Kadar Ritüelimizin İnkişâfı - Mimar Sinan Yayınları.*
- *Mukbil A. Gökdoğan, 25 Aralık 1981 tarihli toplantı - Mimar Sinan'daki yazıları*
- *Gürhan Tümer, Goethe ve Mimarlık - Arredamento Mimarlık - Sayı 07.08.1998*
- *Bruno Zevi, Saper Vedere L'architettura (Mimarîyi Görmeyi Öğrenmek) - Fransızcadan çeviren Prof. H. Demir Divanlioğlu - Birsen Yayınevi, İst. 1990*
- *Raşit Temel, Masonik Anlatım 1982*
- *S. Elier Rasmussen, Yaşanan Mimarî - Remzi Kitabevi, 1994*
- *Semih S. Tezcan, Çırak Masonun Avadanlığı, Mimar Sinan - No. 106*
- *Mehmet Fuat Akev, Çırak, Mimar Sinan - No. 101*
- *Güngör Öcal, Akıl ve Hikmet - Mimar Sinan - No. 100*

LOCALARDAN HABERLER

Localarda Verilen Konferanslar

LOCASI	KONUŞMACI	KONU	TARİH
İSTANBUL			
İDEAL	Orhan Akışık	Ekonomi ve Kùltùr	15.06.1998
KùLTÜR	Atilla Büyùktuncay	Rehberler ve Çıraklar	29.05.1998
HÜRRIYET	Necati Bòke	Adâlet	02.06.1998
SEVGİ	Taner Vidinligil, Somay Baykan	Niçin Gùzellik?	08.06.1998
MÜSAVAT	Mesut Tuncel	İnsanın Evrimi	05.06.1998
LİBERTAS	İlkan Örs	Masonik Felsefede Yolculuk	10.06.1998
AHENK	Tanju Koray	İnisiyasyon	27.05.1998
HUMANITAS	Bernar Őer	İnaniyorum, Demek Ki Varım	17.03.1998
	Murat Dođantan	Bedensel ve Manevî Arınma	26.05.1998
	Bùlent Çakım	Masonluğa Eleőtirel Bir Yaklaşım	09.06.1998
HULÙS	İstavro Yoannidis	Őiirde Hakikat	10.06.1998
	Lefter Karakaş	Yaz Dònemi Gùneő Değişikliği	24.06.1998
DEVİRİM	Zihni Gùler	Mùzik, Sağlık ve Masonluğun İlişkileri	03.06.1998
	Ural Aydiner	Masonik Âdap ve Yazılı Olmayan Kurallarımız ve Davranışlarımız	17.06.1998
ÖZLEM	Melih Özensel	Önce İnsan	01.06.1998
BAŐAK	Mustafa Uđur	Masonluğun Yazılı Olan ve Olmayan Kuralları	28.05.1998
İREM	Ergun Zoga	Ahlâk ve Masonik Âhlak	12.06.1998
MEŐALE	Nail Gùreli	Hâricî Âlemde Hoşgörü	27.05.1998
ANADOLU	Kemal Gùrkey	Temel Prensipler Üzerine	02.06.1998
	Raőt Temel	Masonluğun Esas Gâyeleri	16.06.1998

LOCASI	KONUŞMACI	KONU	TARİH
SEZGI	Ahmet Arol	Masonlukta Ritler	09.06.1998
	Süleyman Kasırğa	Masonlukta Semboller ve Allegoriler	15.09.1998
AKIL VE HİKMET	Vitali Nasi	Avusturalya Notları	18.06.1998
GÜNIŞIĞI	Doğan Başer, Süha Yıldız, Sinan Bıçakçı	Ruhun Ölmezliđi	01.06.1998
GELİŞİM	Mehmet Kayhan Kamal	24 Bölümlü Cetvelin Düşündürdükleri	09.06.1998
YAKACIK	Ahmet Erman	M..luğın Çağa Ayak Uydurması	01.06.1998
	Ömer Ekmekçi, Mete Fanuscu, Coşkun Özgünel, Enis Tunga	Yeni Dünya Düzeni	15.06.1998
ÖRS	Nusret Semi	Masonlukta Gerçek, Hakikat, Hikmet Kavramları ve 4. Sütun	21.05.1998
TESVİYE	Murat Dağal	Hint Mistisizmi	04.06.1998
SABAH YILDIZI	Şadan Ersoy	Hiram Efsanesi Üzerine Yorumlar	08.06.1998
	Şadan Ersoy	Ülkü Mâbedi Yolunda	08.06.1998
ATAYOLU	Halil İbrahim Göktürk	Kemalizm ve Atatürkçülük	01.06.1998
NAR	Eser Karakaş	Ahilik	10.06.1998
YÜCEL	Ergun Zoga	Ahlâk ve Masonik Ahlâk	28.05.1998
GÜZELLİK	Faik Ertener	Konuşmak Üzerine	16.06.1998
ÇEKİÇ	Erşan Tınay	Tam, Kusursuz ve Düzenli L..	26.05.1998
	Coşkun Gözendor	Burada Olmak Niye?	09.06.1998
TAŞOCAĞI	Doğan Güvenç	Yaradılış Oratoryosu	17.06.1998
MİMAR HIRAM	Bülent Eskinazi	Izdırap ve İnanç "Hz. Eyüp'ün Hayatı"	10.06.1998
ZEYTİNDALI	Macit Gökyıldız	2. Derecenin Selâmı	05.06.1998
	Bülent Arman	1. Tö.: Üs.: 'ın Görev ve Yetkileri Nelerdir?	05.06.1998
	Sedat Uygur	Doğru Düşünmek	05.06.1998
	Sedat Uygur	3. Derecenin Selâmı	19.06.1998
	Hüsnu Özek	Muh.: 'ın Görev ve Yetkileri Nelerdir?	19.06.1998
ANKARA			
DOĞUŞ	Şarlı Şensoy	Bir Öykü	26.05.1998
	Tuğyan Dinç	M..ik Kurallar	09.06.1998

LOCASI	KONUŞMACI	KONU	TARİH
	Ali Fuat Tek	M..ik Davranışlar	23.06.1998
YÜKSELİŞ	Seyhan Çenetoğlu	Pan Optimizm (Herşeyi Gören Göz)	04.06.1998
İNANİŞ	Atalay Bilge	Güzellik-Kuvvet Akıl ve Hikmet Sütunları	25.05.1998
	Rüknettin Eş	Zenginliği İyiye Kullanacak Güçte Olmayan Onu İstemesin	08.06.1998
	Sinan Yurttagül	II. Nâ..dan M..ik Bilgiler	22.06.1998
BİLGİ	Sabit Ağaoğlu	M.. Olabilmek	03.06.1998
	Taylan Lünel	Ahlâk ve Doğma	17.06.1998
BARIŞ	Ethem Atınc	Bir Mâbedin Kuruluşu (MARMARIS) ve Çağrıştırdıkları	25.05.1998
	Ziya Tanalı	Operatif Masonluk Geleneği	15.06.1998
DİKMEN	Murat Yazıcı	Türk Hukukunda Cinsiyet Eşitsizliği	18.06.1998
YILDIZ	Ertekin Arasıl	K..lik ve Sevgi	11.06.1998
	İsmail Atak	Kabala	25.06.1998
ÇANKAYA	Yılmaz Kadioğlu	M..ik Teşkilat	22.05.1998
	Orhan Bulay	Neden Özgürlük	12.06.1998
ARAYIŞ	Hikmet Keskineğe	Biz Gerçeği Ararız. Gerçek Nedir?	16.06.1998
ÜÇGÜL	Yüksel Altuğ, Mehmet Karasu	Globalleşme Sürecinde Türkiye	27.05.1998
	Eftal Ceritoğlu, Deniz Erbaş	Bilim-İnsan-Türkiye	10.06.1998
	Metin Ülgüray	Masonluğumuz	24.06.1998
AHİLER	Behçet Sepici	İnsan, Mucize ve Gerçek	18.06.1998
ÇAĞ	Mete Ataç	M..un Yolu	01.06.1998
GÖNÜL MİMARLARI	Oktay Emed	Türk Müziği-Batı Müziği Farkı	02.06.1998
	Tuncay Hasip Sözen, Ufuk Güneş	M..ik Felsefede Uzak Doğu İnanışları: "BUDİZM"	16.06.1998
EŞİTLİK	Berkin Salancı	Altar	26.05.1998
ANKARA	Ercan Aydın	Misticizm	29.05.1998
	Zafer Demirkan, Aslan Dumanol, Sevтуğ Metiner	Gnostizm-Mevlevilik-Masonluk	19.06.1998
YUNUS EMRE	Niyazi Erdoğan	Türkiye'nin Güncel Ekonomik Sorunları	22.06.1998
İLKE	Okan Işın	Toplumsal Aşınmaya Karşı M..ların Görevi Ne Olmalıdır?	22.05.1998
	Engin Olgun	M..ik Vizyon	12.06.1998
ATANUR	Murat Yegül	M..ik Yansıma	15.06.1998

LOCASI	KONUŞMACI	KONU	TARİH
ÇUKUROVA	Emin Erkoçak	Masonluk Nedir?	04.06.1998
	Murat Yüce	Disiplin	18.06.1998
DENGE	Murat Artu	M..luğ Doğru	26.05.1998
DOĞAN GÜNEŞ	Celil Dinçer	Yaşam Nedir?	25.05.1998
TOLERANS	Salih Tugay	Sanat ve Tefekkürün M..luk, Özgür Düşünce ve Vicdan Hürriyeti Üzerindeki Yeri	27.05.1998
	Atilla Çezik	Mitos ve Gerçek	10.06.1998
ÜÇ NUR	Mahmut Emin Varol	Hür M..lukta Yaşam Felsefesi	25.05.1998
	Ersan Öztuna	İnternet: Süper Bilgi Otoyolu	08.06.1998
BAŞKENT	Sadettin Çelikaksoy	Düşünce Üzerine Bir Sohbet	01.06.1998
	Refik Çeltikçi	Bir Yaşam Biçimi Olarak M..luk	15.06.1998
GÖKKUŞAĞI EKİN	Soner Akyol	İnanç, Bilim ve Ahlâk Üzerine	19.06.1998
	M. Yüksel Önür	Üç Nokta	22.05.1998
UYUM	Ersan Öztuna	İnternet: Süper Bilgi Otoyolu	08.06.1998
	Yücel Kanpolat	Marie Curie	12.06.1998
	Koray Özalp	Yemin Ettiği	11.06.1998
AND	Tayfun Tezcan	Masonik Kuşkuculuk	25.06.1998
	Asım Akin	Özgürlük, Eşitlik, Kardeşlik	11.06.1998
ESKİŞEHİR	Cahit Geveci	Bir Ezoterik Üçgen: Hayyam, Yunus, Mevlâna	23.05.1998
ÇINAR	Ali Padir	Âdem ve Havvâ Efsanesi	20.05.1998
PUSULA	Erim Tanju	Neden Buradayız?	03.06.1998
	Sedat Tenik	Operatifden Spekülâtime	17.06.1998

İZMİR

İZMİR	Kürşat Selçuk	Hırs	21.05.1998
	Özcan Gökçe	Orta Hücre	21.05.1998
NUR	Yüksel Kazmirci	İntizam	12.05.1998
PROMETHEE	Rafael Benveniste	İnsan ve Bilim	20.05.1998
GÖNÜL	Harun Sınay	İnsanın Kendine Karşı Vazifeleri	14.05.1998
	Bülent Özcan	İnsanın Ailesine ve İnsanlığa Karşı Vazifeleri	14.05.1998
	Hüseyin Gülay	Bilim ve M..luk	28.05.1998
	Selkut Aydinç	Ham Taşın Düşündürdükleri	11.06.1998

LOCASI	KONUŞMACI	KONU	TARİH
IRFAN	Salim Arslanalp	Demokrasi Anlayışı ve M.:luk	18.05.1998
ÜMİT	Murat Yücel	Değişen Toplum ve M.:luk	12.05.1998
	Ahmet Erman	M.:luğun Çağa Ayak Uydurması	26.05.1998
EYLEM	Necil Ekmekçiler	M.:luk da Hoşgörü	25.05.1998
	Gürcan Karadede	M.:luk da Kiskançlık	25.05.1998
	Talât Aytimur	M.:luk da Görev Duygusu	25.05.1998
	Levent Ertörer	M.: Önlük Kuşanmış Aydındır	08.06.1998
EGE	Ali Kartav	Tolerans	14.05.1998
	Hakan Ersöz	24 Bölümlü Cetvel	28.05.1998
	Tunç Özay	Taşçı Kalemi ve Çekiç	28.05.1998
	Cem Özakbaş	Beyaz Eldiven ve Önlük	28.05.1998
	Melikcan Taner	M.:un L.: İçi Davranışları	11.06.1998
	Aydoğ Aktepe	Hâricî Âlemdaki Davranışlarımız	11.06.1998
İŞİN	Osman Arsoy	Saygı	11.05.1998
BAŞARI	Coşkun Bilginer	Kalfa Çalışma Tablosu Bize Neler Anlatıyor?	15.06.1998
ÜÇ SÜTUN	Gaylani Özak	Ayna	07.05.1998
	Hasan Ege Tütüncüoğlu	Hamtaş	07.05.1998
KARŞIYAKA	Halim Alanyalı	Niçin Buradayım?	25.05.1998
KORDON	Mehmet Çelik	İnsanlık İçin Ülkü Mâbedi Kurmak	27.05.1998
	Gürkan Derelioğlu	Benliğinizi Yüceltin	21.05.1998
DOĞA	İhsan Yavuzyılmaz	Akılın Özgürlüğü	20.05.1998
TAN	Celil Layiktez	Ortaçağın Aydınlığı 2	12.05.1998
OCAK	Ali Rıza Saysen	Tekris'in Ezoterik Açından Yorumu	14.05.1998
	Serdar Ulukonakçı	İnternet ve M.:luk	28.05.1998
	Ersel Siyman	M.:ik Şiirler	11.06.1998
MARMARİS	Halit Narin	Dün-Bugün	21.05.1998
	Yüksel Kazmirci	İntizam	05.06.1998
NOKTA	Ahmet Okur	1. Derecenin Felsefesi	04.05.1998
	Bülent Ordukaya	Türk M.:luğunun Tarihçesi Üzerine Söyleşi	18.05.1998

ARAMIZDAN AYRILANLAR

ADI SOYADI	DOĞUM YERİ VE TARİHİ	TEKRİR TARİHİ	LOCASI	İNTİKAL TARİHİ
İbrahim Ertrak	Plevne 1919	28.04.1966	Pergel	22.03.1998
Altan Şaşmaz	Nevşehir 1945	20.10.1982	Yunus Emre	05.04.1998
Ömür Çağlar	İzmir 1929	08.02.1989	Atlas	09.04.1998
Muhip Arcıman	Ankara 1917	17.06.1958	Erenler	10.04.1998
Mehmet Oksal	Giresun 1922	03.12.1971	Kültür	22.04.1998
Ulvi Erer	İstanbul 1949	17.06.1977	Boğaziçi	08.05.1998
Atakan Demirseren	Mersin 1939	13.12.1993	Körfez	13.05.1998
Hüseyin Beller	İstanbul 1920	14.02.1967	Evren	20.05.1998
Engin Uslu	Ankara 1957	17.11.1995	İrem	29.05.1998

HİÇ BİR ŞEY ÖLMEZ – HER ŞEY YAŞAR

Eb. Maş. a intikal eden kardeşlerimize Ev. İn Ul. Mi. ndan sonsuz mağfret ve kederli ailelerine ve bütün kardeşlerimize sabırlar dileriz.

MİMAR SİNAN

Organ of the Grand Lodge

of Free and Accepted Masons of Turkey

ISSN 1301-2762

CONTENTS

6. Message From the Grand Master Sahir Talât AKEV
7. Bro. Mim Kemal Öke and
his Conversation with Atatürk..... Semih S. TEZCAN
18. A. Section from our Masonic History..... A. Oktay GÜNDOĞDU
37. Sufism and Freemasonry
Sheikulislam Musa Kâzım Efendi..... Can KAPYALI
52. Carbonarism and the Development of
Masonry in Italy..... Celil LAYİKTEZ
67. Freemasonry keeping in
pace with the Century..... Ahmet ERMAN
79. Will only Science be sufficient for our needs?.....Güngör ÖCAL
87. Purpose of Freemasonry..... Raşid TEMEL
92. A Rememberence..... Osman TÜMAY
98. Projections of professional
Secrets of Freemasonry..... Yiğit D. ERBAŞ
107. News from Lodges Mimar SİNAN
112. Obituaries..... Mimar SİNAN

Adress : 25, Nuruziya Sokağı — Beyoğlu / İSTANBUL

YEAR : 1998

NO : 109

